

J Ó Z S E F A T T I L A T U D O M Á N Y E G Y E T E M
B Ö L C S É S Z E T T U D O M Á N Y I K A R

A SZOVJET-KINAI KAPCSOLATOK NÉHÁNY VONATKOZÁSA
/1949-1957/

IRTA: Árva Edit

TÉMAVEZETŐ: DR. VARGA LAJOS
a történettudományok kandidátusa,
egyetemi docens

bölcsészdoktori értekezés

SZEGED

1976

Bevezetés

Több mint huszonöt év telt el azóta, hogy 1949. október 1-én megalakult a Kínai Népköztársaság. A félgyar-mati függőségét lerázó ország a szocializmus építésének útjára lépett és csatlakozott a szocialista táborhoz.

Az 1950-es évek végéig a Kínai Népköztársaság és a szocialista országok /különösen a KNK és a Szovjetunió/ kapcsolatai, együttműködése a legkülönbözőbb területeken lényegében töretlenül fejlődtek. A hatvanas évek fordulójától mind az ideológiai, mind pedig a gazdasági-politikai szférában a kapcsolatok fokozatosan megromlottak, majd /gyakorlatilag 1964 óta/ teljessé vált a kínai vezetők kezdeményezte szakadás.

Jelen doktori értekezés - számolva a források szűkösségével és a másodlagos források okozta nehézségekkel - a Kínai Kommunista Párt külpolitikai irányvonalát, a szovjet-kínai kapcsolatok alakulását vizsgálja a KNK megalakulásától 1957-ig, Kína első ötéves tervének befejezéséig, illetve a nézeteltérések kezdeti jelentkezéséig.

A tulajdonképpeni téma kifejtése előtt indokolt-nak látszott röviden áttekinteni, miképpen alakult az SzKP és a KKP között a viszony a második világháború befejezése utáni években. Ekkor ugyanis a KKP és a Komintern, ezen keresztül pedig a KKP és az SzKP között a harmincas évek második felében elhidegült kapcsolat pozitív irányu módosulása következett be. Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy a KKP vezetői 1948-ban megkezdték politikájuk ártértékelését a marxizmus-leninizmus elvei alapján.

Az 1945-1949 közötti években megindult kapcsolatokra alapozva lehetőség nyílt arra, hogy a KKP megalakulása után gyorsan fejlődjön a két nép barátsága. A KKP számára - többek között az imperialista országok teremtette gazdasági blokádnak miatt is - szükségszerű volt a külső erőre való támaszkodás. Enélkül nem tudta volna megoldani sem a népgazdaság helyreállítását, sem az ország nemzetközi elismertetését, illetve nem tudta volna megvédeni a forradalom vívmányait.

Az SzKP-nak, a nemzetközi kommunista mozgalom vezető pártjának a második világháború után megnőtt a nemzetközi tekintélye. A nemzeti felszabadító és kommunista mozgalmak iránt érzett felelősségből következően törvényszerű volt, hogy a kínai kommunisták segítségére sietett. Bár erejéhez mérten önzetlenül támogatta a kínai nép harcát a reakciós csangkaisekista-rendszer és a japán imperializmus ellen, az a kedvező hatás sem hanyagolható el, amit a kínai forradalom győzelme, a kínai népnek a szocializmus útjára lépése gyakorolt a nemzetközi erőviszo-

nyokra.

A két ország együttműködésének 1949-1957 közötti alakulását célszerű két periódusra bontani. Az 1949-1952-ig tartó szakaszban a legfontosabb feladat volt Kína népgazdaságának helyreállítása, annak a gazdasági alapnak a megteremtése, amelyre építve a KNK megkezdhetette a szocializmus alapjainak lerakását. A már ezekben az években megindult nagy intenzitású gazdasági együttműködés, a Szovjetuniónak a KNK-ba irányuló, az ország számára létfontosságú ipari berendezések és egyéb szállítmányai, illetve a KNK-nak nyújtott nagy összegű szovjet kölcsön jelentősen hozzájárultak a kínai népgazdaság gyors helyreállításához. A tanulmányozott irodalom anyaga sajnos kissé egyoldalú, így bővebb információt elsősorban arra kaphattunk, hogy a Szovjetunió milyen termékekkel járult hozzá Kína ujjaépítéséhez. Arra vonatkozóan, hogy a KNK milyen termékek szállításával viszonzta a szovjet segítséget, jóval kevesebb adat állt rendelkezésre. A nemzetközi politika eseményeinek megítélésében teljes összhang tapasztalható, s a Szovjetunió szilárdan védelmezte a különböző fórumokon a KNK érdekeit.

1953-1957-ig tovább erősödött a Szovjetunió és a KNK együttműködése. Az első ötéves terv idején folytatódott a gazdasági együttműködés. Kiszélesedtek a kulturális, tudományos-technikai együttműködés lehetőségei is. A korszak nagy jelentőségű tárgyalásain a KNK is képviseltethette magát, s a szocialista külpolitika alapelveinek megfelelő álláspontot vallott magáénak. A bandungi

konferencián azonban - ahol alapvetően pozitívnak értékelhető a KNK szereplése - már jelentkeztek bizonyos nacionalista-hegemonisztikus törekvések.

A szocialista országok között korábban kialakult, de ezekre az évekre idejétmúlt monolitikus egység megbomlása, a kapcsolatok új formájának keresése - ennek az SzKP XX. kongresszusán megtörtént elemzése - után jelentkezett a KKP nacionalista beállítottságu csoportjában a Szovjetunió és a kommunista mozgalom elméleti irányvonalától eltérő nézetek megfogalmazása. Ezek a nézeteltérések a későbbi évek során felerősödtek, és nemcsak a kül-, hanem a belpolitikában is torzulásokhoz vezettek.

A disszertáció elsősorban szovjet és magyar szerzők munkájának feldolgozásával készült. Mivel a Szovjetunió és a KNK kapcsolatának felvázolása volt a fő célkitűzés, néhány kivételt téve eltekintett a nyugati vélemények ismertetésétől, és annak bírálatától.

I. A szovjet - kínai kapcsolatok története a második világháború befejezésétől a Kínai Népköztársaság megalakulásáig

1945. május 9-én az európai frontokon végetért a második világháború. Németország feltétel nélküli fegyverletétele után gyökeresen megváltozott a katonai és politikai helyzet a Távol-Keleten. A japán imperializmus teljesen elszigetelődött, de Japán kormánya ebben a helyzetben is kitartott korábbi politikája mellett és kijelentette, hogy folytatja a háborút a végső győzelemig.

A Szovjetunió kormánya - a jaltai értekezleten vállalt kötelezettségeinek megfelelően¹ és a szovjet - japán semlegességi szerződés felbontása után - augusztus 8-án bejelentette hadüzenetét a moszkvai japán nagykövetnek. Augusztus 9-én három fronton kezdődött meg a szovjet csapatok támadása. A Vörös Hadsereg támadásaival párhuzamosan harcba lendültek a Mongol Népköztársaság csapatai, és 10-én támadásba lendült a KKP vezette 8. és Uj 4. hadsereg is. Rövidesen felszabadult Belső-Mongólia és Észak-Kína. A kínai forradalmi seregek átlépték Mandzsúria határát és közvetlenül érintkezésbe léptek a szovjet egységekkel. A hadiesemények a japán militaristák vereségével végződtek és Japán 1945. szeptember 2-án aláírta a feltétel nélküli kapitulációt.

A különböző feldolgozások szólnak arról, hogy milyen hatást váltott ki a szovjet hadüzenet Kína-szerte,

igy a KKP vezetése alatt álló Felszabadított területeken is. M. Sz. Kapica egy kínai ujság 1945. augusztus 10-i cikkéből idézi: "Ez a hír bizonyára lelkesedést és örömujjongást vált majd ki egész Kinában és az ENSZ-ben is. Ezzel közelebb került a japán nép megmentésének, a japán militarizmus sirjának és a japán birodalom végének órája."² Egy másik napilap közleménye szerint "Kína üdvözli a Szovjetunió Japánnak szóló hadüzenetét és lelkesedéssel tölti el a Mandzsuria területére lépő Vörös Hadsereg támadó akciója."³

A kínai nép nevében Mao Ce-tung üdvözli a Szovjetunió kormányának augusztus 8-i lépését: "Augusztus 8-án a Szovjetunió kormánya hadat üzent Japánnak; a kínai nép lelkesen üdvözli a hadüzenetet. A Szovjetunió e lépése következtében a Japán elleni háboru időtartama jelentősen megrövidült. A Japán elleni háboru végső szakaszába lépett, elérkezett a japán területtrablók és cinkosaik felett aratott végső győzelem órája. Ilyen körülmények között Kinában a japánellenes harc összes erőinek országos méretű ellentámadásba kell lendülniök, s a Szovjetunióval és a többi szövetséges hatalommal szorosan és eredményesen együttműködve kell harcolniok. A 8. hadseregnek, az Uj 4. hadseregnek és a többi népi erőnek minden lehetőséget kihasználva, széleskörű támadást kell indítani az agresszornak és cinkosainak a kapitulációt megtagadó csapatai ellen, meg kell semmisítenie ezeket az ellensé-

ges erőket, le kell foglalnia fegyverzetüket és vagyontukat, minden erejével bővítenie kell a felszabadított körzeteket, s szűkíteni az ellenség által megszállt körzeteket."4

Vlagyimirov - aki 1938 májusától 1945 novemberéig tartózkodott Kinában a Komintern megbízottjaként, majd annak feloszlatása után a TASZSZ haditudósítójaként - naplójában a fentebb idézettektől eltérően értékeli Mao Ce-tung és a KKP vezetőségének hangulatát a Szovjetunió hadüzenete és a szovjet csapatok támadása hallatán. A hivatalos nyilatkozatoktól eltérően megítélése szerint "a Szovjetunió háboruba lépése zavart keltett a KKP vezetésében. Itt senki sem várta, hogy csapatainkat ilyen gyorsan átcsoportosítsuk Németországból a Távol-Keletre és senki nem feltételezett tőlünk ilyen erős csapásokat... Ebben a zavarban jelentkezett a KKP vezetésének idült "betegsége" - a Szovjetunió képességeinek alábecsülése."5 Egy alkalommal, amikor Vlagyimirov beszélgetést folytatott Mao Ce-tunggal, kijelentette, hogy "a Szovjetuniónak most és a jövőben is ingyenesen kell hogy segítse a KKP-t. Eddig is ettől függött és ezután is ettől fog függeni a KKP és az SZK/b/P közötti viszony."6 Véleménye szerint Mao Ce-tung-nál rosszindulatu ellenségeskedés tapasztalható a Szovjetunióval szemben. Figyelmen kívül hagyva a baráti nyilatkozatokat, ideológiai ellenséget lát a Szovjetunióban. Ez nem szeszély, nem is személyes

sértés, hanem ellenségeskedés a Kominternnel és a Szovjetunióval. Valóban másról van szó - e szovjetellenességnek már tízéves története van."⁷

Mint látjuk, a különböző megnyilatkozások nem egyértelműek. A hivatalos nyilatkozatokban tükröződik annak felismerése, hogy a távol-keleti kérdés megoldása elképzelhetetlen a Szovjetunió nélkül. Míg korábban - amikor a Szovjetunió erejét teljes mértékben lekötötték az európai hadszíntér eseményei - a KKP vezetősége a térségben jelen levő Egyesült Államokkal igyekezett kontaktust teremteni, 1945 nyarán - figyelembe véve a megváltozott helyzetet - a Szovjetunió felé való fordulás gondolatával foglalkoznak. Ebben természetesen az is szerepet játszott, hogy az USA 1945 áprilisában egyértelműen visszatartotta a KKP vezetőinek a kapcsolatok kiépítésére tett kezdeményezéseit, de ennél fontosabb volt az a tény, hogy a KKP külső segítség nélkül nem tudott volna sikerrel szembeszállni a Kuomintang hatalmával, nem tudta volna keresztülvinni a forradalom győzelmét, a hatalom megragadását.

1945 nyarától - őszétől egyrészt a Szovjetunió megnövekedett ereje és tekintélye, szerepe Kína japán-ellenes harcában, valamint a kialakult szocialista világrendszer hatására kedvezően alakultak a belső és nemzetközi körülmények ahhoz, hogy a korábbi időszakhoz képest a KKP-ban megerősödjenek az internacionalista elemek, és fokozottabban vegyék igénybe a Szovjetunió és az SzK/b/P segit-

ségét, tapasztalatait. Így ettől az időtől kezdve fokozatosan helyreáll és javul a szovjet-kinai viszony, a Szovjetunió lehetőségeihez képest politikailag és gazdaságilag is minden támogatást megad a kínai forradalmi erőeknek.

A Szovjetunió a második világháborút követő nemzetközi tárgyalásokon sikerrel lépett fel Kína érdekeinek védelmében. 1945. december 16-26-ig tartották Moszkvában a Külügyminiszterek Tanácsának ülásszakát. Itt a Szovjetunió kormányának kezdeményezésére egyezményt fogadtak el a Kína belügyeibe való be nem avatkozás, az ország demokratizálása, valamint a szovjet és amerikai csapatok Kinából való kivonása tárgyában.⁸ Ez az egyezmény gyakorlatilag biztosította, hogy az Egyesült Államok ne alkalmazhasson közvetlen katonai intervenciót Kína ellen.

1946. szeptember 23-án - miután a Szovjetunió a fent említett határozatnak megfelelően már 1946 májusában kivonta csapatait Kinából - Gromiko az ENSZ Biztonsági Tanácsának ülésén tiltakozott az amerikai csapatok Kinában tartózkodása ellen, és mielőbbi kivonásuk érdekében szólalt fel.⁹

1947 március-áprilisában a Külügyminiszterek Tanácsának ülésén a Szovjetunió delegációja ismét felvette, hogy vizsgálják felül az 1945 decemberében Kinával kapcsolatban elfogadott határozatok teljesítését,¹⁰ konkrétan az amerikai csapatok kivonásának ügyét. Erre

az időre - az 1946 nyarán kirobbant polgárháboru hadieseményei következtében - a Kuomintang csapatai elfoglalták a Felszabadított területek nagy részét, többek között Jenant, a KKP KB székhelyét is, és így az USA kormánya már nem látta akadályát annak, hogy áprilisban megkezdje csapatai kivonását.

A Szovjetunió Kina Kommunista Pártjával 1945-től 1949-ig többek között a Mandzsuriában tartózkodó szovjet képviselőcsoport közvetítésével állandó kapcsolatot tartott fenn. 1946 decemberében lezajlottak az első hivatalos, állami szintű kereskedelmi tárgyalások is a szovjet külkereskedelmi szervek és Észak-Kelet Kina Népi Demokratikus Adminisztratív Bizottságának képviselői között. A tárgyalások után aláírt szerződésnek megfelelően megkezdődött a szovjet árucikkek, kórházi-, iskolai- és egyéb berendezések szállítása a kínai nép és a hadsereg számára. 1949 nyarán Moszkvában Kao Kang, Kina Kommunista Pártja Politikai Bizottsága tagjának vezetésével ismét kereskedelmi tárgyalások folytak. Az aláírt dokumentum mindkét tárgyaló felet kölcsönös áruszállításra kötelezte egy évi időtartam megjelölésével.¹¹

A tárgyalások eredményeként a szovjet kormány különösen az állami és gazdasági építésben szerzett tapasztalatainak átadásával támogatta a felszabadított körzeteket, ahol megalakultak a népi demokratikus hatalom szervei. Gazdasági segítséget nyújtott Mandzsuria népgazdasá-

gának helyreállításához, egy sor fontos vállalat felújításában és üzembehelyezésében szintén a szovjet szakemberek segítettek. A vasuti- és közlekedési utvonalak rekonstrukciója is szovjet szakembergárda irányításával történt, amely jelentősen elősegítette a Kuomintang végleges megsemmisítését. A kínai káderek tömeges kiképzését is magára vállalta a Szovjetunió, valamint az 1947 végén fellépő pestis-járvány felszámolására azonnal orvosokat, oltóanyagot, fertőtlenítő berendezéseket stb. küldött. A felszabadított körzetek lakosait ellátta a hiányzó élelmiszerekkel.

A polgárháboru éveiben jelentősen bővült a Szovjetunió és a kínai Felszabadított területek kapcsolata. Ezt támasztja alá az Észak-Kelet Kínai társaságok /a Liaotung-félsziget nélkül/ és a szovjet külkereskedelmi szervek közötti áruforgalom növekedése is. Az 1947-49-es években a következőképpen alakult az említett szervek kereskedelmi kapcsolata /millió rubelben számolva/¹²

	1947	1948	1949
Export a Szovjetunióból	48	74	100
Import a Szovjetunióba	45	77	105
Összes áruforgalom:	93	151	205

Az a támogatás, amelyet a második világháboru utáni években a Szovjetunió nyújtott a kínai népnek, vala-

mint az SZKP és a KKP között létrejött sokoldalú együttműködés kedvező helyzetet teremtett Kína Kommunista Pártján belül a marxista-leninista elemek megerősödéséhez. Ez a tendencia tükröződött Kína Kommunista Pártja Központi Bizottságának 2. plénumán, amely 1949 márciusában ülésezett.

E plénum összehívásának idejére a polgárháboru menetében jelentős sikereket aratott a KKP vezette Kínai Népi Felszabadító Hadsereg. A katonai győzelmek eredményeként közel került az ország a demokratikus forradalom győzelméhez. A körülmények, a kínai nemzeti érdekek, valamint a nemzetközi helyzet változásai hatására a KKP vezetősége ártértékelte politikáját és 1948-49-ben pozitív fordulatot hajtott végre. Ezeket a változásokat öntötte végleges formába a KKP KB 2. plénuma.

E plénumon központi kérdésként a demokratikus forradalom győzelme utáni feladatok szerepeltek. A kínai forradalmat már mind a demokratikus, mind a szocialista forradalmat magába foglaló egységes folyamatnak tekintette és Kína demokratikus átalakítását összekapcsolta az ország szocialista építésének perspektívájával. E koncepciónak megfelelően a gazdaságilag igen elmaradott, félféudális országban az ipar helyreállítását helyezte előtérbe. Előirányozta a külföldi imperialista és a bürokratikus tőke /a négy vezető tőkés család/ államosítását, a népgazdaság szocialista szektorának létrehozását. Kidolgozta a magán-

tőkés ipar és kereskedelem felhasználásának és korlátozásának politikáját, figyelembe véve a nemzeti burzsoázia szerepét a forradalom győzelméért vívott harcban és azt, hogy az ország elmaradott gazdasági struktúrája megköveteli a magántőke felhasználását a népgazdaság helyreállításának folyamatában. Így a KKP számolt az államkapitalista szektor hosszabb ideig tartó funkcionálásával is. A plénum fontos feladatként jelölte meg a parasztok és kisiparosok átvezetését a szövetkezeti tulajdonformára. Az új hatalom formáját a nép demokratikus diktatúrájaként jelölte meg.¹³

Kína Kommunista Pártjának elfogadott irányvonala - az ország szocialista fejlesztése - elengedhetetlenné tette, hogy szoros kapcsolatot építsenek ki a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal. A 2. plénum körülményeiből kiindulva Mao Ce-tung "A népi demokrácia diktatúrájáról" című művében elismerte, hogy a kínai nép egyik legfontosabb feladata "közös harcban ... összefogni a világ mindazon országával, amelyek saját magukkal egyenjogu nemzetnek tekintenek bennünket, továbbá össze kell fogni valamennyi ország néptömegeivel. Egy nemzetközi egységfront létrehozása céljából szövetséget kell kötni a Szovjetunióval, a népi demokratikus országokkal és az összes többi ország proletáriátusával és népi tömegeivel."¹⁴

1949 szeptemberében a KKP vezetésével ülésezett

a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület, amely megfogalmazta a népi állam feladatait. A külpolitika alapelveit e testület a következőképpen fogalmazta meg: "A Kínai Népköztársaság külpolitikájának alapelve a függetlenség, szabadság, területi épség és szuverenitás védelme, az általános szilárd béke, a nemzetek közötti baráti együttműködés támogatása és a harc az imperialista támadó és háborus politika ellen."¹⁵

A politikai irányvonal 1948-49-es módosítása idején a kínai kommunisták megállapították, hogy sem a forradalom győzelme, sem pedig az azt követő stabilizáció nem képzelhető el külső segítség nélkül. Leszögezték, hogy a világ két táborra oszlik, és Kínának az egyik, a szocialista tábor mellé kell állni. Így az átértékelés kapcsán a Szovjetunióval való kapcsolatok erősítését hangsúlyozták.

Valószínű, hogy a népi Kína közeledése a Szovjetunióhoz egyrészt annak felismeréséből fakadt, hogy az USA-val 1944-ben folytatott tárgyalások nem jártak sikerrel, és a KKP vezetősége fokozatosan megértette, hogy amerikai orientációjának nincsenek meg a feltételei, másrészt az elszigetelődéstől és attól való félelme, hogy a nála katonailag is erősebb Csang Kai-sek az amerikaiak segítségével döntő csapást mér a kínai forradalomra. Kína Kommunista Pártját a Szovjetunió felé kényszerítette az is, hogy az imperialisták nem törődtek bele a kínai forradalom

győzelmébe, hanem arra törekedtek, hogy a forradalmi erőket egy Kína körüli blokáddal fojtsák meg. Ebben a helyzetben a Kínai Népköztársaság a Szovjetunió és a népi demokratikus országok segítségével nélkül teljesen elszigetelődött volna, ami a fiatal népköztársaság katasztrófáját vonta volna maga után. Nemcsak a népgazdaság helyreállítása lett volna megoldhatatlan feladat, hanem a lakosság élelmiszerrel való ellátása is. Az SZKP vezetői elemezve a KKP-n belül megindult fejlődést, szintén a kapcsolatok erősítése mellett foglaltak állást.

Mind a szovjet, mind a kínai fél részéről fellépő igények lehetővé tették a szovjet-kínai kapcsolatok szélesebb alapokra helyezését és azt, hogy a Kínai Népköztársaság kikiáltása után a Szovjetunió és a népi demokratikus országok között már korábban kialakult, új típusu nemzetközi kapcsolatok létesüljenek a két ország között.

II. A Szovjetunió és a KNK barátságának megalapozása /1949-1952/

1./ A Szovjetunió és a KNK közötti baráti kapcsolatok kialakítására irányuló első lépések

1949. október 1-én kikiáltották a Kínai Népköztársaságot. A népi forradalom győzelme és a Kínai Népköztársaság megalakulása nagymértékben módosította a második világháború befejezése után kialakult nemzetközi helyzetet, és nemcsak a kínai reakció, hanem az imperializmus - szűkebb értelemben az amerikai imperializmus - vereségét is jelentette. Csang Kai-sek vereségével az Egyesült Államok elvesztette azt a szövetségesét, akire támaszkodva megvalósíthatta volna a Szovjetunió tervezett bekerítését. Ezzel szemben a nemzetközi szintéren az erőviszonyok gyökeres változása következett be. Jelentősen megerősödött a szocialista világrendszer mind területét, mind pedig népességét, gazdasági, katonai és politikai súlyát tekintve. A kínai forradalom győzelme azt is jelentette, hogy nagymértékben megerősödött a Szovjetunió ázsiai pozíciója.

1944 és 1949 között a népi demokratikus államok létrejöttével a nemzetközi kapcsolatoknak az a minőségileg is új formája, típusa jött létre, amely a Szovjetunió és a népi demokratikus országok között 1945-1953. több egyezményben de jure is kodifikálódott.

Hol és hogyan kapcsolódik a népi Kína ebbe a külpolitikai szisztémába? A Kínai Népköztársaságnak az adott nemzetközi helyzetet tekintve - hidegháboru a nemzetközi politikában, kommunistaellenes tendenciák erősödése - szüksége volt szilárd szövetségesekre, akik biztosítják számára a békés építőmunkát, és gazdasági segítséggel támogatják a leromlott kínai nemzetgazdaság helyreállítását. A Kínai Kommunista Párt belpolitikai célkitűzése - a demokratikus ország szocialista országgá alakítása - és a Szovjetunióval már kiépített kapcsolata meghatározta a majdani szövetséges kérdését, és lehetővé tette a szovjet-kínai kapcsolatok szélesebb alapokra helyezését.

Már 1949. október elsején, a Kínai Népköztársaság megalakulásának napján Csou En-laj, a KNK külügyminiszterre deklarációval fordult a szovjet kormányhoz, melyben javasolta a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti diplomáciai kapcsolatok felvételét. Válaszként a Szovjetunió a népköztársaság kikiáltását követő napon elsőként ismerte el a Kínai Népköztársaságot és felvette vele a diplomáciai kapcsolatot. A diplomáciai kapcsolatok felvétele hivatalossá tette a Szovjetunió és a népi hatalom szervei között már eddig is eléggé széles skálájú együttműködést, és alapjául szolgált a kapcsolatok továbbfejlesztésének.

A szovjet kormány e döntése pozitívan befolyásolta Kína nemzetközi helyzetét. A Szovjetunió után az európai és ázsiai népi demokratikus országok is baráti kapcsó-

latot létesítettek Kinával, valamint Washington nyomása ellenére India, Pakisztán, Indonézia, Burma, Ceylon és Afganisztán is elismerte a Kínai Népköztársaságot. 1950 januárjában Anglia jelentette be a KNK kormányának elismerését. Utána pedig Norvégia, Dánia, Svédország, Finnország, Hollandia, Svájc és Izrael ismerte el a népi Kínát.¹⁶

1949. december 16-án Moszkvába érkezett Mao Ce-tung, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának elnöke. Ezzel vette kezdetét az a tárgyalás-sorozat, amelynek eredményeként hivatalosan rögzítették a két nép barátságát és 1950. február 14-én aláírták a Barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Kínai Népköztársaság között.¹⁷ A tárgyalásokon a szovjet kormányt Sztálin és Visinszkij, a Szovjetunió külügyminisztere képviselte, a Kínai Népköztársaság kormányát pedig Mao Ce-tung, és az 1950. január 20-án Moszkvába érkező Csou En-laj, Kína Állami Közigazgatási Tanácsának elnöke, külügyminiszter. A tárgyalások jelentőségét felmérve joggal írja M.Sz. Kapica, hogy - a két baráti állam vezetőinek tanácskozásai és megbeszélései a háboru utáni nemzetközi élet legnagyobb eseménye volt.¹⁸

1950. február 14-én az alapszerződés megkötése után a szovjet és a kínai kormány megbízottai átfogó egyezményrendszert írtak alá. Az egyik egyezmény a kínai

Csang-Csung vasutra, Port Arthurra és Dalnyijra /Dairen/ vonatkozott, a másik egyezmény alapján pedig a Szovjetunió hosszulejáratú hitelt nyújtott Kinának. Az aláírt okmányok közül legfontosabb a barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés.

A szerződés általános bevezető részében a Szerződő Felek kinyilvánítják, hogy a "Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Kínai Népköztársaság között fennálló jószomszédi és baráti kapcsolatok megszilárdítása megfelel a Szovjetunió és Kína népei alapvető érdekeinek."¹⁹

A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság alapvető célja, hogy "... megszilárdítsák a Távol-Keleten és az egész világon a tartós békét és az egyetemes biztonságot."²⁰ E cél elérése érdekében "mindkét Szerződő Fél kötelezi magát, hogy együttesen megtesz minden rendelkezésre álló szükséges intézkedést, hogy megakadályozza a Japán vagy bármely más, Japánnal közvetlenül vagy közvetve támadó cselekményekre szövetkező állam részéről megnyilvánuló támadás megismétlődését és a béke megbontását. Abban az esetben, ha a Szerződő Felek valamelyikét Japán vagy Japánnal szövetséges állam részéről támadás éri, és ilyen módon hadiállapotba kerül, akkor a másik Szerződő Fél minden rendelkezésére álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt neki."²¹

A szerződés nyomatékkaal hangoztatja a japán imperializmus elleni védekezés fontosságát. Ilyen tartalmu megegyezést a történelmi tapasztalat indokol,²² - írja M.Sz. Kapica egyik munkájában. Az 1894-95. évi japán-kinai háboruban Japán megszerezte Tajvant és a Pascador-szigeteket. 1915 januárjában előterjesztette "21 követelését", amelynek az életbeléptetése teljesen kiszolgáltatatta volna Kinát Japánnak. 1931 szeptemberében megtámadta, megszállta és elszakította az országtól a Kina részét képező Mandzsuriát. 1937 júliusában ismét háborút indított Japán Kina ellen. Ez az agresszió nyolc éven keresztül kötötte le a kínai haderőt.

Japán jónéhányszor hódító szándékkal lépett fel Oroszország, illetve a Szovjetunió ellen is. 1904 februárjában kirobbantotta az orosz-japán háborút, amelynek során elvette az oroszoktól a Liaotung-félszigeten általuk bérelt kvantungi területet Port-Arthurral, és a Szahalin-sziget felét. 1918-tól 1922-ig a Távol-Kelet megszerzésének reményében a szovjet hatalom ellen indított intervenció egyik legaktívabb részese. 1938-ban a Haszan-tó térségében követett el a Szovjetunió ellen sikertelen agressziót. Miután Németország hadbalépett a Szovjetunió ellen, a japánok feltartóztatták a szovjet kereskedelmi hajókat. A második világháboru idején a moszkvai japán nagykövet a hitleristák oldalán kémkedett, a Szovjetunió belső helyzetéről tudósította a németeket. A Kvantung-hadsereg Mandzsuriában hadikészültségben várta a kedvező

pillanatot, amikor megkezdheti támadását a Szovjetunió ellen.

Ezek a történelem sodrából kiragadott események érthetővé teszik, hogy a szövetségi szerződésnek főként a Távol-Kelet békéjét régóta fenyegető Japán ellen kellett irányulnia. A második világháború után azonban a meggyengült ország saját erőből képtelen lett volna arra, hogy komoly veszélyt jelentsen e térségben. Japán a második világháború után, mint az amerikai imperializmus érdekeinek exponense vált reális fenyegetéssé. 1945-től kezdve az Egyesült Államok politikájához hozzátartozott - mint azt Truman elnök már 1945. augusztus 9-én a potsdami értekezletről hazatérve megfogalmazta - "a katonai támaszpontok fenntartása és kiszélesítése idegen államok területén,"²³ mégpedig annak a célnak elérése érdekében, hogy előkészítsék a kommunizmus pozíciói elleni támadást. Ezért a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság megegyezése arról, hogy Japán vagy Japánnal szövetséges állam támadása esetén katonai és egyéb segítséget nyújtanak egymásnak, csak részben irányul a hagyományos ellenség elleni összefogásra. Legalább ilyen fontos az imperializmus /elsősorban az amerikai imperializmus/ elleni összefogás gondolata is a szavak mögött. Ugyanakkor a szövetség katonai tartalma biztosítékot jelentett a Kínai Népköztársaságnak abban az értelemben is, hogy erőforrásainak nagyobb részét - éppen a Szovjetunióval kialakított közös védelmi koncepció ered-

ményeként - az adott időszakban a békés ujjaépítésre koncentrálhassa.

Anglia, a Szovjetunió és az Egyesült Államok külügyminisztereinek 1945. december 16-26 között Moszkvában tartott tanácskozásán elfogadott határozatok elvileg már biztosították Kína, Korea és Japán békés, demokratikus fejlődését. A nyugati tőkés országok azonban az Egyesült Államok vezetésével szövetkeztek a helyi reakcióval és megszegték a Japánra vonatkozó határozatokat. "Miközben a szovjet kormány állhatatosan harcolt a potsdami deklaráció és a moszkvai tanácskozás határozatainak megvalósításáért, s javasolta, hogy kezdjék meg a japán békeszerződés előkészítését, állítsák le a japán hadiüzemeket és vonják vissza a polgári iparágakra vonatkozó korlátozásokat, az amerikai megszálló hatóságok a japán militarizmus katonai potenciálját igyekeztek helyreállítani. Repülőtereket, kikötőket és haditengerészeti támaszpontokat építettek."²⁴

Az a cél, hogy az Egyesült Államok Japánra vonatkozó imperialista terveit meggyűlötsék, s előmozdítsák egy - a térség érdekelt népeinek is megfelelő - békeszerető, demokratikus és független Japán fejlődését, megkövetelte, hogy minél előbb végeszakadjon az amerikai okkupációnak a japán szigeteken, s ne kerüljön sor Japán remilitarizálására. Ezért igyekezett a Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió minél rövidebb idő alatt elérni, hogy a második világháborúban szövetséges hatalmak békeszerződést kössenek Japánnal.²⁵ Ezt az óhajukat rögzítették a szer-

ződésben is: "Mindkét Szerződő Fél kötelezi magát, hogy kölcsönös egyetértéssel arra törekszik, hogy a második világháborubeli szövetséges hatalmakkal együttesen a lehető legrövidebb idő alatt békeszerződést kössön Japánnal."²⁶

A későbbiek folyamán a szerződésnek ezt a pontját nem lehetett realizálni, 1951 szeptemberében ugyanis San-Francisco-ban egy angol-amerikai tervezetet dolgoztak ki a japán békeszerződés megkötésére. Erre a konferenciára több olyan állam képviselőjét meghívták, amelyek nem vettek részt a Japán elleni háboruban. Ezzel szemben nem hívták meg sem a Kínai Népköztársaság, sem a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság képviselőit, mely országok pedig ténylegesen részt vettek Japán megsemmisítésében.

A békeszerződés elfogadhatatlan tartalma - amely nem garantálta a japán militarizmus újjáéledésének megakadályozását - valamint a szovjet módosító javaslatok figyelmen kívül hagyása miatt, a Szovjetunió és még néhány ország megtagadta a békeszerződés aláírását. Nem sikerült tehát a második világháborubeli szövetséges hatalmakkal együttesen, mindegyik fél érdekeinek megfelelő, átfogó békeszerződést kötni Japánnal, illetve az imperialista hatalmak megakadályozták, hogy a reakció helyett a békeszerető, demokratikus erők bontakozhassanak ki Japánban. 1951. szeptember 8-án megkötötték az amerikai-japán biztonsági szerződést, amelynek értelmében az Egyesült

Államok szárazföldi, légi és tengeri egységei továbbra is Japánban maradtak és az amerikai haderő Japánban és környékén katonai támaszpontokat hozhatott létre.

A nemzetközi imperializmus 1950-ben már világosan érzékelhető agresszív politikája tehát megkövetelte, hogy a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság a világ békéjének biztosítására is összefogjon egymással és garantálja az egyetemes biztonságot. Abban a légkörben, amikor az imperialista országok nyílt támadást hirdettek a szocializmus erői ellen, amikor katonai támaszpontokat építettek a szocialista országok köré és a szocialista országokról terjesztett különböző rágalmakkal igyekeztek félrevezetni a világ haladó erőit, különösen fontos volt kijelenteni, hogy "a Szerződő Felek... az őszinte együttműködés szellemében készek részt venni minden olyan nemzetközi akcióban, amelynek célja a béke és a biztonság megszilárdítása az egész világon, és teljes egészében latbavetik erőiket e célok mielőbbi megvalósítása érdekében... A Szerződő Felek a béke és az egyetemes biztonság megszilárdításának érdekeitől vezérelve tanácskozni fognak egymással minden fontos, a Szovjetunió és Kína közös érdekeit érintő nemzetközi kérdésben."²⁷

A szerződés harmadik cikkelye a két ország szövetségi viszonyának megszilárdítását szolgálja. "A Szerződő Felek egyike sem köt a másik Fél ellen irányuló szövetséget és nem vesz részt a másik Fél ellen irányuló koalícióban, akcióban vagy intézkedésben."²⁸

A szerződés szól Kína és a Szovjetunió gazdasági és kulturális kapcsolatainak sokoldalú fejlesztéséről a barátság és az együttműködés szellemében, az egyenjogúság, a kölcsönös érdekek, az állami szuverenitás, a területi integritás és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvei kölcsönös tiszteletben tartásának megfelelően.²⁹

A szerződés aláírásával egyidejűleg a szovjet és kínai kormány külön egyezményt kötött a kínai Csang-Csung vasutáról, Port-Arthurról és Dalnyijről.

A nagyhatalmak krími értekezletén a szovjet kormány kinyilatkoztatta, hogy kész a Kínai Köztársasággal barátsági és szövetségi szerződést kötni, melyet 1945. augusztus 14-én irt alá a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság képviselője. E szerződés aláírását a Szovjetunió feltételekhez kötötte,³⁰ és teljesítésüket Csang Kai-sek vállalta. Az 1945-re a Távol-Keleten kialakult helyzetből kiindulva e szerződéssel a szovjet kormány célja volt olyan Kína megteremtése, amely semleges, nem csatlakozik az imperialista tömbhöz, nem fenyegeti országa határait és baráti kapcsolatok fűzik a Szovjetunióhoz.

A kínai forradalom győzelmével e szempontok más megvilágításba kerültek, így a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti szerződés aláírásakor a közzétett okmányokon kívül Csou En-laj és Visinszkij jegyzéket váltott, amely szerint az 1945. augusztus 14-én Kína és a Szovjetunió között kötött szerződés, illetőleg egyezmények érvényüket veszítették.³¹

Az e tárgyban kötött 1950-es újabb egyezmény szerint "... 1945 után alapvető változások történtek a távol-keleti helyzetben. Nevezetesen: az imperialista Japán vereséget szenvedett; a reakciós Kuomitang-kormányt megdöntötték; Kína népi demokratikus köztársaság lett.

Kínában új népi kormány alakult, amely egész Kínát egyesítette, a Szovjetunió irányában megvalósította a barátság és együttműködés politikáját... ez az új helyzet lehetővé teszi, hogy új módon nyuljanak hozzá a kínai Csang-Csung vasut, Port Arthur és Dalnyij kérdéséhez."³²

Az egyezmény szerint a szovjet kormány ellenszolgáltatás nélkül átadja a Kínai Népköztársaságnak a kínai Csang-Csung vasut igazgatására vonatkozó valamennyi jogát, a vasut tulajdonát képező minden vagyonnal együtt. Az átadásnak közvetlenül a japán békeszerződés megkötése után, de legkésőbb 1952 végéig meg kellett történnie.

Az egyezmény tartalmazza továbbá, hogy a szovjet csapatokat kivonják Port Arthur együttesen használt haditengerészeti támaszpontról és a Port Arthur körzetében található létesítményeket közvetlenül a japán békeszerződés megkötése után, de legkésőbb 1952 végén adják át a Kínai Népköztársaság kormányának, s a Kínai Népköztársaság kormánya megtéríti a Szovjetuniónak azokat a költségeket, amelyeket 1945 óta a létesítmények újjáépítésére és építésére fordított.

Dalnyij kikötő kérdését a japán békeszerződés megkötése utánra halasztották. Mindazokat a vagyontárgyakat,

amelyek az adott időben Dalnyijban ideiglenesen szovjet kezelésben voltak, a Kínai Népköztársaság kormányának kellett megkapnia. Az említett berendezéseket 1950 folyamán kellett átadni.³³

A Szovjetunió, teljesítve az egyezményt - 1950 végén átadta Kinának a Dalnyij városában levő vagyontárgyakat, illetve azokat, amelyeket a szovjet gazdasági szervezetek Mandzsuriában japán tulajdonból vettek át; átadta továbbá a volt pekingi katonai tábor épületeit is.³⁴ 1952 decemberében a kínai Csang-Csung vasut is teljesen Kína tulajdonába ment át.

A Port-Arthurra vonatkozó egyezmény határidejét nem sikerült betartani. A koreai háborúval kapcsolatban, és a kiéleződött nemzetközi helyzetre való tekintettel a kínai kormány 1952 szeptemberében felvetette, hogy hosszabbítsák meg a szovjet csapatok evakuálásának határidejét. A szovjet csapatok Port Arthurból való kivonásának kérdésében 1954-ben a Szovjetunió kezdeményezésére jutottak megegyezésre. E megegyezés értelmében a szovjet csapatok 1955 májusában visszatértek hazájukba, az ottani létesítmények pedig átmentek a KNK tulajdonába.³⁵

A Szovjetunió az 1950.február 14-én aláírt újabb egyezmény alapján 300 millió amerikai dollár összegű hitelet nyújtott a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának. Tekintettel arra, hogy Kína a területén hosszú ideig folyt hadműveletek következtében rendkívüli pusz-

titásokat szenvedett, a szovjet kormány beleegyezett, hogy a hitelt kedvező feltételek mellett, 1 % évi kamattal nyújtja, olvashatjuk az egyezményben.³⁶

Az összeget öt év leforgása alatt 1951. január 1-től kezdve évenként arányos, 1/5 részben juttatta a szovjet kormány a Kínai Népköztársaság kormányának "... a Szovjetunióból érkező felszerelések és anyagok, nevezetesen villamoserőtelepek, kohászati üzemek és gépgyárak, szén- és ércbányászati berendezések, vasuti és egyéb szállítási felszerelések, sinek, valamint a kínai népgazdaság ujjaépítését és fejlődését szolgáló egyéb anyagok ellenértékének kiegyenlítésére."³⁷ A Kínai Népköztársaság kormánya kötelezettséget vállalt, hogy a megjelölt hitelt, valamint annak kamatait nyersanyag-, tea- és aranyszállítmányokkal, valamint amerikai dollárban egyenliti ki. A kínai kormánynak tíz év alatt kellett a szovjet hitelt visszafizetnie. Az első törlesztés végső határideje 1954. december 31., az utolsóé pedig 1963. december 31. volt.³⁸

A szerződést harminc évre kötötték, tehát de jure ma is érvényben van.

Az 1950. február 14-én aláírt szovjet-kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés igen fontos állomás volt a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság barátságának megerősödésében és továbbfejlesztésében. A két állam képviselői az okmányokat a proletár internacionalizmus elveivel összhangban fogalmazták meg.

A szerződés biztosította a nemzetközi munkásmozgalom, a nemzeti felszabadító mozgalmak, a béke és a társadalmi haladás erőinek támogatását, valamint a szocializmus védelmét mindkét ország részéről. A Szovjetunió, mint a proletár internacionalizmus legkövetkezetesebb képviselője és védelmezője, a fiatal Kínai Népköztársaságnak anyagi és egyéb segítséget nyújtott, hogy a Kínai Kommunista Párt minél rövidebb idő alatt és következetesen megvalósíthassa vallott célját, a kínai társadalom radikális átalakítását, az elmaradottság felszámolását, a szocializmus felépítését.

A szerződés megkötésével a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság viszonya a szocialista világrendszer országai között már megvalósult, új típusú nemzetközi kapcsolatok elveinek megfelelően alakult.

A szerződés aláírása a nemzetközi erőviszonyok gyökeres megváltozását is jelentette. Azzal a lépéssel, hogy a kínai nép csatlakozott a szocialista világrendszerhez, számszerűen is jelentősen megszilárdult az antiimperialista erők tábora. Ugyanakkor bizonyos mértékig csökkentette e térségben az imperialista tábor lehetőségeit, amely az európai szocialista országok ellen már 1949-ben a NATO szervezetébe tömörült.

Az imperialista agresszióknak azonban nem sikerült végérvényesen gátat vetni, amint azt az amerikaiak által 1950 nyarán kirobbantott koreai háború is bizonyítja.

A KNK megalakulása megakadályozta, hogy az imperialista országok szoros gyűrűbe vonják a szocializmus or-

szágait, és intervenciót kíséreljenek meg ellenük. A kínai forradalom győzelmével, a Kínai Népköztársaság megalakulásával, és az 1950-ben megkötött szovjet-kínai szerződéssel - számolva a Tájékoztató Irodán belüli jugoszláv kérdés egységbontó hatásával - létrejött a szocialista országoknak a második világháborút követő periódus legszilárdabb egysége.

Ha a nemzetközi politikát vizsgáljuk egészében véve, tehát nemcsak a távol-keleti kérdésre koncentrálunk, 1950-re az gyökeres változáson ment keresztül. Ennek egyik tényezője, hogy a szocialista világrendszer jelentősen megerősödött, a másik tényező pedig: a hidegháborús politika teljessé vált, világosan kirajzolódott a két világrendszer egymással való szembenállása, és valódi céljai sem maradhattak már titokban.

Az imperialista országok politikája - a szocialista országokkal szemben fogantatosított embargós és egyéb rendelkezések, a kínai kapitalizmus megmentésére irányuló törekvések, Korea kettészakítása, a NATO létrehozása, a Német Szövetségi Köztársaság kikiáltása - a hidegháború kiszélesítését szolgálta. Az imperialista országok részéről ebben az időszakban már szükségessé vált a hidegháború kiélezésének politikája, mert 1950-re konszolidálódtak az európai népi demokráciák, és Kínában is győzött a forradalom. Az imperialista erők ezt a folyamatot más-képp nem látták megfordíthatónak, csak a legélesebb össze-

csapások árán. Ezért az akkori koncepciójuk az ellentétek élezése és az összeütközések kirobbantása volt. Ez a helyzet katonai veszélyt is rejtett magában.

A szovjet-kinai szerződés megkötésének időpontjában Ázsiában is sok még a nyitott kérdés. De nem e térségben, hanem Európában éleződött ki erre az időre rendkívüli módon a nemzetközi helyzet. Így a Kinával megkötött szerződés, pontosabban Kina, biztos sorompót jelentett Ázsiában, a Szovjetunió pedig jobban koncentrállhatta erőit az európai kérdés megoldására.

Feltételezhető, hogy a KNK belpolitikai életére is igen pozitív hatással volt a szerződés megkötése. Ismerve a kínai nemzeti felszabadító mozgalom történetét, és ebben Szun Jat-szen helyét és szerepét, elmondhatjuk, hogy bizonyos rétegekben már korábban kialakult a Szovjetunió iránti megbecsülés. A forradalom győzelme és a nemzeti felemelkedés után a szovjet-kinai szerződés erkölcsi háttérrel biztosított a továbbfejlődéshez. Ha végig gondoljuk a szerződés tartalmát, ez egészében pozitív visszhangot válthatott ki a kínai népben, sőt az egyezmények külön-külön is alkalmasak lehettek arra, hogy megnyerjék a forradalomban jelentős szerepet játszó nemzeti burzsoáziát is. A szerződés tehát Kina belpolitikai megerősödését is szolgálta.

Ez a politika része a Szovjetunió második világháború utáni külpolitikájának - amely egyenes folytatása

a szovjet állam megalakulásától kezdve követett politikának, és amely a béke, az egyetemes biztonság védelmében, és a szocialista országoknak nyújtott sokoldalú támogatásban jutott kifejezésre, és egyértelműen bizonyította, hogy a szovjet kormány az ország háboru utáni leromlott helyzetétől függetlenül is lehetőségeihez mérten segítette a világ haladó erőit, és minden lépését a nemzetközi erőviszonyok messzemenő figyelembe vétele előzte meg.

Mindezt figyelembe véve reálisnak fogadhatjuk el Kapica értékelését, hogy a szovjet-kinai szerződés a második világháborút követő periódus egyik legjelentősebb eseménye. A KKP ugyanis függetlenül előzően vallott felfogásától és manőverezéseitől, az 1950-es évek első felében beilleszkedett a szocialista országok családjába és szilárd egységben lépett fel velük együtt.

Ezek után nézzük meg, milyen benyomást keltett a szerződés megkötése, a két ország összefogása világszer-
te.

Mint az várható volt, a szovjet-kinai szerződés megkötése nagy nemzetközi visszhangot váltott ki. A szerződés aláírása után két nappal a "Pravda" vezércikkében méltatta a két országnak ezt a lépését és közölte a meg-
egyeződések és a szerződés szövegét. A Tájékoztató Iroda lapja - a "Tartós békéért, népi demokráciáért!" - február 19-én közölte a "Pravdá"-ban megjelent vezércikket.

E vezércikk hangsúlyozta, hogy a szovjet-kinai szerződés és egyezmények "... új korszakot nyitnak meg a Szovjetunió és Kína népei közötti barátság továbbfejlődésében és megszilárdításában, új szakaszt jelentenek a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésében, mert óriási mértékben járulnak hozzá a világbéke és a demokrácia megszilárdításához... A Szovjetunió és Kína népeinek széleskörű és szoros együttműködése a szövetség és barátság alapján - hatalmasan megerősíti a békéért és az általános biztonságért küzdők arcvonalát."

Hasonlóképpen nyilatkozott a szerződésről a szocialista országok sajtója is. Méltatták annak a nemzetközi helyzetre gyakorolt hatását, és a két ország viszonyában bekövetkezett változást.

De nemcsak a szocialista országok ismerték fel a szerződés jelentőségét. M. Sz. Kapica egyik munkájában a tőkés országok értékeléséről is tájékoztatja olvasóit.

E szerint a burzsoá sajtó is elismerte, hogy a szovjet-kinai szerződés megkötése "lehet, hogy a legfontosabb esemény a nemzetközi politikában" a háboru befejezése után, és "ugy a Szovjetuniónak, mint Kinának hatalmas diplomáciai győzelem."³⁹ Egy másik helyen az ismert történész, Dutt V. China and the World című munkájának idevonatkozó részében megjegyezte, hogy a szovjet-kinai szövetség "a világon a legradikálisabb változásokat váltotta ki. Oroszország volt Kína számára a gazdasági és

technikai segítség egyetlen forrása", és "korunkban kevés ország nyújt egy másik országnak ilyen nagy segítséget ipari potenciálja megteremtéséhez."⁴⁰

A szerződést aláíró két ország kormányának képviselői is pozitív hangon méltatták az okmányokat. Itt hadd idézzük a kínai fél véleményét. Mao Ce-tung a következőket mondta a Központi Népi Kormány 1950. április 11-i ülésén: "A kínai-szovjet szerződés és az egyezmények jogilag rögzítették a két nagy állam - Kína és a Szovjetunió - barátságát, megbízható szövetségest adtak nekünk. Megkönnyítették hazai építőmunkánkat és az együttes szembezállást bármilyen kapitalista agresszióval, a világ béke fenntartása érdekében."⁴¹

Csou En-laj is hasonlóképpen nyilatkozott: "Ennek az egyezménynek alapján szoros katonai, gazdasági és kulturális szövetség jött létre Európa és Ázsia majdnem 700 millió lakosát felölelő nagy népek között. Ez a szövetség jelentős mértékben megnövelte a Keletre behatolni akaró agresszió elleni védelem erőit... Ezeknek az egyezményeknek alapján nagy szövetségesünk nemes érzéseihez méltó hatalmas segítséget nyújtott Kinának, éppen abban az időben, midőn még maga is háború okozta sebeit gyógyította."⁴²

Ha figyelmesen elolvassuk Mao Ce-tung és Csou En-laj véleményét, mindkettőben fellelhető a korábbi időszak nacionalista politikájának maradványa. Ez akkor tűnik ki,

amikor megfigyeljük, hogy milyen sullyal szerepelnek a szövegben a különböző elemek. Mao Ce-tung például a barátság említése után a Szovjetuniót úgy értékeli, mint Kína számára megbízható szövetségest, aki megkönnyíti a hazai építőmunkát és csak a saját országa szempontjából előnyös feltételek felsorolása után említi meg, hogy együttesen szállnak szembe az imperialista agresszióval - a szerződésben foglaltaknak megfelelően. Csou En-lajnál szintén hasonlókat észlelünk: katonai, gazdasági és kulturális szövetségről beszél, de a politikai szövetséget egyáltalán nem említi meg.

Az agresszió elleni közös védekezés mindenekelőtt Kinának volt előnyös. Ezt a tényt egy korabeli nyilatkozat is elismeri: "A Szovjetunióval megkötött szövetségi szerződés Kinának volt különösen fontos, mert jelentős mértékben megszilárdította nemzetközi helyzetét olyan körülmények között, amikor az amerikai kapitalizmus nyomása érvényesült és amikor az még nem vesztette el reményét, hogy a kínai ellenforradalmi erők győzelmet arathatnak."⁴³

Kuo Mo-zso, az Állami Közigazgatási Tanács miniszterhelyettese, a Kínai Tudományos Akadémia elnöke 1950. február 15-i beszédében szintén arra mutatott rá, hogy "a szerződés a kölcsönös segítségen alapul," de ma a Szovjetunió többet segít nekünk, mint mi neki... Meg kell becsülnünk ezt a barátságot és minden erőfeszítésünkkel azon kell lennünk, hogy minél előbb megsemmisítsük a reakció maradványait, és gyorsan begyógyítsuk a háboru okozta sebeket. Ezen az uton jelentősen hozzájá-

rulhatunk a világbéke tartós védelméhez."44

A szovjet és a kínai képviselők között majdnem két hónapig folyó tárgyalások eredményeként tehát olyan egyezményrendszer született, amelynek aláírásával gyarapodott a békeszerető erők tábora, és megnyílt a kínai nép előtt az elmaradottságból való felemelkedés utja.

Alapszerződésről, két ország kapcsolatainak dokumentálásáról van szó, ezért természetes, hogy minden kérdésre nem tér ki. Szellemében pedig azt tükrözi, hogy a szerződő felek véleménye szerint két azonos társadalmi rendszerrel bíró ország kapcsolatairól van szó, ahol a felmerülő problémákat /legyenek azok bár olyan jellegűek is, mint napjaink határvitái/, a szocialista internacionalizmus szellemében oldják meg.

A Szovjetunió következetesen igyekezett teljesíteni a szerződésből fakadó gyakorlati kötelezettségeit, s a Kínai Népköztársasággal kapcsolatos politikája ma is a szerződés szelleméből fakad. Ez a szerződés a szovjet-kínai viszony kezdeteinek reális bázisa.

2./ A Szovjetunió szerepe a KNK népgazdaságának helyreállításában /1949-1952/

A KNK kikiáltásakor a világon először győzött a szocializmus felé haladó demokratikus forradalom olyan nagy területű és lélekszámu országban, ahol a nemzetgaz-

daságot döntően az elmaradott, félf feudális jelleg jellemezte. A hosszantartó feudális, gyarmati és félgymati elnyomás eredményeként Kína gazdasága a népi hatalom győzelméig világviszonylatban az utolsó helyek egyikét foglalta el. Ezt a helyzetet súlyosbították a japánok elleni harc idején keletkezett gazdasági károk is. A forradalom előtti Kína gazdasági strukturáját az önálló - döntően az imperialista hatalmaktól függő - ipari bázis hiánya, az elmaradott mezőgazdaság, valamint az alacsony technikai színvonal jellemezte. A korszerű ipar, ahol leginkább alkalmazták a kapitalizmus vívmányait, az ipar és mezőgazdaság bruttó termelésének 17 %-át adta. Az iparon belül a nehézipar részaránya 26,6 % volt.⁴⁵ A rendkívül elmaradott mezőgazdaság 1949-ben körülbelül 200 millió embert foglalkoztatott, míg az ipar mindössze 3 milliót. Az ipart viszonylag magas technikai ellátottság jellemezte, a munka termelékenysége e népgazdasági ágazatban 15-20-szor nagyobb volt, mint a mezőgazdaságban.⁴⁶ A mezőgazdaságban alacsonyak voltak a termésátlagok, a természeti csapások következtében milliók haltak éhen. Az ipar, amely a nemzeti jövedelem 10,3 %-át termelte meg, a bürokratikus tőke és a nemzeti burzsoázia között fele-fele arányban oszlott meg. Aránytalan volt az ipar területi elhelyezkedése. A nehézipar 70 %-a Mandzsuriában koncentrálódott, ahol a japánok hozták létre ipari létesítményeket. A könnyűipar néhány nagyobb tenger melletti városban fejlődött ki.

Négy nagy kikötőben összpontosult az üzemek és munkások 70 %-a.⁴⁷ Az országban nagy jelentőséggel bírt a kis- és kézműves ipar. Bár az iparban és a kereskedelemben a kapitalizmus jelentős pozíciókat hódított meg és valamelyest behatolt a mezőgazdaságba is, az ország elmaradottságának felszámolásához nem sokkal tudott hozzájárulni. A gazdasági növekedést némileg visszafogta a többi országokhoz képest nagyarányú népszaporulat, amely már a XVIII. századtól kezdve veszélyeztette a gazdasági egyensúlyt. Ezenkívül a termelés gyors növekedése a közlekedés szűk keresztmetszetébe ütközött.

A kínai forradalom győzelme után - a népgazdaság helyreállításának periódusában - elsődleges feladat az új állam megteremtése, a burzsoá demokratikus átalakulás végrehajtása, Kína szocialista fejlődése feltételeinek megteremtése volt. Mindezek eléréséhez elengedhetetlenül szükség volt az ország elmaradottságának felszámolására és a népgazdaság helyreállítására. 1949 után a KKP vezetősége fokozatosan kidolgozta gazdaságpolitikai koncepcióját, figyelembe véve a szocializmus építésének általános törvényszerűségeit és az ország nemzeti sajátosságait.

A Kínai Népköztársaság megalakulása után a KKP és a kormány megvalósította az agrárátalakulást, a legfontosabb demokratikus feladatot. Ebben a döntően paraszti lakosságú országban a földkérdés megoldása különösen fon-

tosnak bizonyult. Mielőbbi rendezését sürgette, hogy a hatalom meghódításában is nagy szerepet játszó parasztság nélkül szinte megoldhatatlan lett volna a hatalom megtartása. A Felszabadított területeken a KKP már a győzelem előtt földosztást hajtott végre, melyet az 1950. június 28-án megjelent földtörvénnyel az egész országra kiterjesztett. A földkérdésben a kommunisták a szegény-parasztokra és zsellérekre támaszkodtak, a középparasztsággal szövetkeztek és a gazdagparasztság semlegesítésének politikáját folytatták. A földek kisajátítását egyenlősítő alapon, kártérítés nélkül, a parasztság aktív közreműködésével 1953-ra fejezték be. A földosztás során több mint 300 millió szegényparaszt, zsellér, vagy kevés földdel rendelkező paraszt között 47 millió hektár földet osztottak ki.⁴⁸ A földreform átfogó, demokratikus rendszabály volt, de ezen túlmenően igyekezett megteremteni a falvakban a szocializmus csiráit is. Az erdők és a tavak az állam tulajdonába kerültek, a szocialista forma kialakulásaként pedig kölcsönös segélynyújtási szövetkezeti rendszert hoztak létre.

1949-ben elkobozták a "négy család" bürokratikus tőkéjét. Ezzel a nemzetgazdaság kulcspozícióit az állam vette kezébe. Ebben az évben már a bruttó ipari termelés több mint 1/3-át a szocialista ipar termelte. Az állami iparhoz 289 ötszáz munkásnál többet foglalkoztató vállalat tartozott, s ez az államosított vállalatok 11 %-át

tette ki. Ezekben az üzemekben az összmunkásság 72 %-a talált munkát. A nemzeti burzsoázia tulajdonában a kis- és középvállalatok maradtak. A 10-nél kevesebb munkást foglalkoztató kapitalista üzemek száma körülbelül 100 ezerre tehető.⁴⁹

A népgazdaság önerőből történő rekonstrukciója - egy olyan országban, ahol a forradalom győzelme előtti termelés ágazati strukturája következtében nem lehetett önálló gazdasági alapról megvalósítani a bővített újratermelést, és amely ország népgazdasága az imperialista hatalmak függvénye volt - irreális célkitűzés lett volna. A KKP vezetősége előtt - a párt politikai irányvonalának módosítása után - megnyílt az út, hogy a Szovjetunió támogatását és segítségét kamatoztassa az ország gazdasági helyzetének és az új társadalmi rendszer megteremtésének érdekében.

A KKP kikiáltását követően rohamos ütemben fejlődtek a szovjet-kinai kapcsolatok. Az 1950. február 14-én aláírt szovjet-kinai szerződést - amely megteremtette a két ország sokoldalú együttműködésének és a kapcsolatok fejlesztésének alapját - több egyezmény követte.

Alig egy hónappal a barátsági szerződés megkötése után - 1950. március 27-én - szovjet-kinai vegyes társaságok, és szovjet-kinai légitársaság létrehozásában állapodott meg a két fél. A vegyes vállalatokat Hszin-Csiang provinciában - amely tartomány igen gazdag ásványkincsekben - helyezték üzembe. E terület szinesfém- és

olajlelőhelyeinek feltárását még a második világháború előtt megkezdték a szovjet geológusok és üzembe is helyeztek néhány vállalatot. Ezek 1943-ig működtek, utána a csangkaisekisták felfüggesztették. E vállalatok bázisán alapítottak két szovjet-kinai vegyes társaságot⁵⁰ a kőolaj, a szinesfémek és a ritkafémek /valószínűleg uránium/ kitermelésére, valamint hasznosítására. A tőkét teljes egészében a Szovjetunió szolgáltatta, a munkaerőt pedig a kínaiak biztosították. Talán kivétel ez alól az uránérc termelő övezet, ahol egyes meg nem erősített adatok szerint - legalábbis 1955-ig - kizárólag szovjetek dolgoztak.⁵¹ A pekingi kormánynak nem volt pénze Hszin-Csiang természeti kincseinek kiaknázására. Természetes volt tehát, hogy egy baráti állam tőkéjét és szakértőit hívta segítségül.⁵² Ugyanezen a napon a szovjet-kinai légitársaság létrehozásáról is szerződést kötöttek a Peking - Csita, Peking-Alma-Ata, és Peking - Irkutszk közötti járatok beindításáról.

A megegyezés feltételei szerint az egyezményben foglaltakat harminc nap alatt kellett létrehozni. A szovjet-kinai vegyes vállalatok az egyenlőségi elv alapján jöttek létre. A társaságok tőkéjében és ügyintézésében az országok egyenlő mértékben vettek részt, a vezetőségben pedig felváltva cserélődtek a két ország képviselői. Az ipari feladatok teljesítése mellett e vállalatok kötelezettséget vállaltak magukra, hogy a kínai polgárok-

ból kvalifikált technikai és adminisztratív kádereket képeznek. Hogy e feladatoknak eleget tegyenek, e vegyes társaságok iskolákat és tanfolyamokat szerveztek, vagy a Szovjetunióba küldték a kádereket. A kőolaj, a szinesfémek és a ritkafémek kitermelésére és feldolgozására létrehozott vegyes vállalatok nagyarányú kutatómunkát folytattak, és hasznos ásványkincseket hoztak a felszínre. E vállalatok üzembehelyezése nemcsak az ország egyik legelmaradottabb gazdasági területének fejlesztését szolgálta, hanem biztosította nagyszámu kínai specialista felkészítését is.⁵³

1950. április 19-én kereskedelmi megállapodás jött létre a Szovjetunió és a KNK között. E megegyezés értelmében a Szovjetunió benzint, petróleumot, kenőolajat, különböző gépeket és felszereléseket, műszereket, közlekedési eszközöket, gyapotot és más alapanyagot szállított a KNK gazdaságának helyreállításához és fejlesztéséhez.⁵⁴

1950-ben a két ország között egy sor más egyezmény is létrejött: a postai-, távirati- és telefonkapcsolatról; a folyami hajózásról és a szovjet filmek bérbeadásáról.

1951. március 14-én megegyezést írtak alá a közvetlen vasuti közlekedésről, amely az utas-, csomag- és teherszállítást irányozta elő. 1951. június 1-én aláírták a rubel árfolyamának a kínai jüanra való átszámításáról szóló egyezményt. E szerint a rubel árfolyamát közvetlenül a jüan hivatalos pekingi árához, nem pedig az amerikai dollárhoz viszonyították. Julius 28-án Pekingben meg-

állapodást kötöttek a dalnyiji Hajójavító és Hajóépítő vegyes vállalat létrehozásáról.

Az 1950-51-es években szerződések egész sorát írták alá, melyek a szovjet-kinai együttműködés további fejlődését bizonyítják. A két kormány közötti gazdasági kapcsolatokat a termelési tapasztalatok kicserélése, és a kölcsönösen előnyös kereskedelmi segítség jellemezte. Az egyezmények és azok realizálásának hatására hatalmas lendületet vett a kínai népgazdaság fejlődése. A nemzeti ipar megteremtéséhez és rekonstrukciójához nagymértékben hozzájárult a Szovjetunió azokkal a szállításokkal és a segítségnyújtás egyéb formáival, amelyeket a különböző szerződésekben vállalt magára.

Az 1950. február 14-i megállapodásnak megfelelően megkezdte az összességében 300 millió dollár értékű kölcsön folyósítását, amit a kínai fél elsősorban a nehézipar megteremtéséhez szükséges gépek és felszerelések vásárlására fordított. 1951-ben ezeket 30,9 millió rubel értékben, 1952-ben pedig 36,6 millió rubel értékben szállította a Szovjetunió.⁵⁵ A következő években a komplett felszerelések képezték a szovjet exportcikkek jelentősebb részét. "Ez a hitel kifejezi a Szovjetuniónak azt az elhatározását, hogy minden tőle telhető eszközzel támogassa és meggyorsítsa azt a gazdasági építőmunkát, amely Kinában megindult és amelynek a béke és a szocializmus táborában szempontjából elsőrendű jelentősége van."⁵⁶ Berei Andor

véleménye szerint ennek a jelentőségnek az ellenség is tudatában van. Idézi Pertinax francia publicista erre vonatkozó megállapítását: "Nemcsak a Szovjetunió, hanem valószínűleg Csehszlovákia, Magyarország és Románia, valamint a Német Demokratikus Köztársaság is hozzá fognak járulni Kína megerősítéséhez. Nincs messze az az idő, amikor a két tömb ipari termelőképességének mérlege veszedelmesen a keletiek javára fog billenni."⁵⁷

Az 1950. februári megállapodások teljesítéseként a Szovjetunió térítésmentesen átadta a KNK-nak az észak-keleti provinciákban található volt japán javakat, valamint Peking volt katonai városrészének épületeit. Ennek során 44 különböző üzem és gyár, Dalnyij város kikötői létesítményei, fa hajóépítő dokkok, hal- és élelmezési kombinát, 2 gépkocsi-telep a rendelkezésére álló autóparkkal és műhelyekkel, 14 mozi- és két színházépület, több mint 350 lakóház, kb. 100 ezer hivatali épület és helyiség került a KNK tulajdonába.

1951 októberében a KKP KB Politikai Bizottságának kibővített ülése határozatot hozott arról, hogy fel kell használni a Szovjetuniónak a szocializmus építése során szerzett tapasztalatait annak érdekében, hogy minél szélesebb munkásrétegek sajátítsák el és valósítsák meg ezeket a termelés és irányítás szférájában, a népoktatás rendszerében, különösen a főiskolák átszervezésében.⁵⁸

A szovjet tapasztalatok tanulmányozására nagyszámu kínai

utazott a Szovjetunióba, illetve szovjet specialisták látogattak hosszabb-rövidebb időre Kinába.

A KNK-ban dolgozó gazdasági specialisták számának alakulása 1949-1952 között⁵⁹

1949 április	147
1950 január	183
1951 január	168
1952 január	410

A KNK-ban dolgozó szovjet specialisták a népgazdaság legkülönbözőbb területén segítették az építő- és helyreállító munkát. Bekapcsolódtak a tervezés javításába, a tervszerű munka erősítésébe, melynek eredményeként 1951-re javult a tervezés minősége, és júliusban a KNK történetében először összeállították a népgazdaság helyreállításának és fejlesztésének egyetlen éves tervét. Nagy iramban vettek részt a nagy folyók hidrotechnikai építési terveinek kidolgozásában és megvalósításában, a vasutvonalak helyreállításában. Jelentős szerepük volt Észak-Kelet Kina nehézipari kombinátjainak felépítésében és üzembehelyezésében, de az állami gazdaságok szervezésében is.

E munka közben "a szovjet szakembereknek igen sok nehézséggel kellett megbirkózniuk: a Szovjetuniónál összehasonlíthatatlanul fejlettebb technikai körülmények között kellett olyan óriási feladatok tervezését megoldaniuk, mint például a Huai-folyó zsiliprendszere, és feladataikat,

mindenkor alkalmazkodva a kínai viszonyokhoz és a kínai emberekhez, mindig fényesen oldották meg."⁶⁰ A Szovjetunió tapasztalatainak tanulmányozása emelte a termelés szervezettségét, és az új technika alkalmazásának fokát. A KKP lapja, a Zsenmin Zsipao 1953. február 15-i száma a következőképpen értékelte a szovjet szakemberek munkáját: "Igen változatos a szovjet specialisták nyújtotta segítség, és gazdasági életünk minden intézkedését az ő korszerű technikai irányításukkal oldjuk meg. Lehetetlen számbavenni azokat az előnyöket, amelyekhez országunk az ő segítségükkel jutott. Ha a szovjet specialisták nem nyújtottak volna gyors segítséget, akkor nagyon nehéz lett volna a népgazdaság ujjaépítésében és rekonstrukciójában olyan nagy sikereket elérnünk, mint az eltelt három évben..."⁶¹

A Szovjetunió valóban nagyarányú gazdasági segítségével döntő mozzanat volt a fiatal népköztársaság gazdaságának ujjaépítésében, az elmaradottság felszámolásában, a háboru pusztításainak kiheverésében, a hazai ipar megteremtésében, a népgazdaság strukturájának átszervezésében. Mint korábban utaltunk rá, önerőből elképzelhetetlen lett volna a KNK talpraállítása. Bár a népi demokratikus országok is hozzájárultak a helyreállító munkálatokhoz, ez a segítség az 1949-től 1952-ig terjedő periódusban elenyésző volt. 1951-től az imperialista hatalmak blokád alá vették Kínát is. Ebben a helyzetben felbecsül-

hetetlen értékű volt az a támogatás, amelyet a Szovjetunió nyújtott a fiatal népköztársaságnak. A KKP-nak és Kinának szüksége volt gyors segítségre, hogy országát felemelhesse és hatalmát megszilárdíthassa, és ezt a segítséget egyedül a Szovjetunió volt képes számára biztosítani - ismeri el Francois Fejtő.⁶² Amit a külföldi tőke egy évszázadon keresztül nem tudott - és nem is akart - megvalósítani Kinában /az ország gazdasági és kulturális életének átalakítása, természeti kincseinek feltárása stb./ azt a népi demokrácia a saját erőforrások felhasználásával, a külső - főleg a Szovjetunió de a népi demokratikus országok is - segítséggel rövid idő alatt biztosan kezdte meg.

1952, a helyreállítási periódus végére megerősödött a KNP-ban a népi demokratikus diktatura. Az állami, gazdasági és kulturális építés jelentős sikereket ért el. Elő tudták állítani a háboru előtti termelési színvonalat, sőt 22 %-kal túlteljesítették. A korszerű ipar termelése a népgazdaság egészében 1936-hoz képest 2,5-szeresére nőtt. Az ipar struktúrája is bizonyos változásokon ment keresztül, bár még mindig jelentős részarány esett a fogyasztási cikkek gyártó iparra /64,4 %/, a termelési eszközöket gyártó ipar pedig az ipar össztermelésének mindössze 35,6 %-át adta.⁶³ Ez még mindig a forradalom győzelme előtti gazdasági örökség következménye, hiszen a helyreállítási periódusban az összes beruházás 80 %-át

a termelési eszközöket gyártó ágazatokba fektették, így a fejlődési ütemet tekintve megelőzte a népgazdaság valamennyi ágazatát. Ezt a tényt támasztja alá, hogy 1952-ben a termelési eszközök termelése 56 %-kal, a fogyasztási cikkek termelése pedig 9 %-kal multa felül a háboru előtti színvonalat.⁶⁴ Különösen szembetűnő volt a kohó- és gépipar fejlődése. Helyreállították szovjet segítségével Kína legnagyobb kohóipari vállalatait. Több mint husz korszerű nagy- és középteljesítményű olvasztót helyeztek üzembe. Létrehoztak több olyan gépipari ágazatot, amely 1949 előtt még nem létezett az országban: mezőgazdasági gépipar, textil- és bányagépipar.⁶⁵ A vasuti közlekedés fejlődésének hatására a teherforgalom 1952-ben már 48 %-kal tulszárnyalta a háboru előtti legmagasabb színvonalat.

A mezőgazdaságban az agrárreform végrehajtásával párhuzamosan mozgalom bontakozott ki a mezőgazdasági termelés emelésére és a paraszti munka szövetkezeti formáinak megteremtésére. Ez alatt az idő alatt 2000 állami gazdaság, 4000 termelőszövetkezeti csoport, és 12 kollektív gazdaság alakult.⁶⁶ Egy másik adat szerint 1952 végére az összes parasztgazdaság 40 %-a tartozott kölcsönös segélynyújtási csoportokhoz és termelőszövetkezetekhez.⁶⁷

A helyreállítási periódus legfőbb eredménye az volt, hogy megerősödtek a szocializmus pozíciói és háttérbe szorultak a kapitalista fejlődés lehetőségei. A szoci-

alista és szocialista ellenőrzés alatt álló ipar részaránya az 1949. évi 36,7 %-ról 61 %-ra emelkedett, a kapitalista szektor aránya pedig 63,3 %-ról 39 %-ra csökkent. A nagykereskedelem 63,2 %-a, a kiskereskedelemnek 42 %-a tartozott a szocialista szektorhoz.⁶⁸

A KNK sikerei a népgazdaság ujjaépítése terén elválaszthatatlanok a szocialista országok, különösen a Szovjetunió nyújtotta nagyarányú segítségtől. 1950 és 1952 között - felhasználva a korszerű szovjet tudományos és technikai eredményeket - több mint ötven nagy iparvállalatot rekonstruáltak, állítottak helyre és helyeztek üzembe a Szovjetunióból szállított berendezésekkel, szovjet szakemberek irányításával. Szovjet szakembergárda segítségével történt meg a Peking-Hankou és Kuangcsou-Hankou vasutvonalak helyreállítása és korszerűsítése is.

A Szovjetunió és Kína közötti szoros együttműködés világos példája a két ország között lebonyolított, széles skálájú és gyorsan fejlődő kereskedelmi áruforgalom. Ennek hatására már 1950-ben megváltozott Kína külkereskedelmi strukturája: a kivitel meghaladta a behozatalt, a behozott áruk zömét ipari berendezések, szerszámgépek és nyersanyagok adták /az összbehozatal 70 %-a/. Amíg régen az ország főként élelmiszert exportált, most már élelmiszert is importált.⁶⁹ A kínai élelmezési cikkek szállítása 229 millió rubelről 652 millió rubelre nőtt, százalékarányban kifejezve 13,8 %-ról 25,3 %-ra.⁷⁰

A kivitelben az egyik fő helyet a színes- és az ötvöztött fémek, a textilanyag /selyem alapanyag, szövet, birkagyapju, juta stb./ és textilipari készítmények foglalták el. Jelentősen kiszélesedett a Szovjetunióba korábban kis mennyiségben, vagy egyáltalán nem szállított áruk választéka: iparművészeti termékek, szőnyegek, rövid-árak, illóolaj stb.

A két ország közötti élénk kereskedelmi kapcsolat-ról tanuskodik a Szovjetunónak Kína külkereskedelmi forgalmában elfoglalt helye. 1936-ban az ország kereskedelmi forgalmából a Szovjetunió 0,35 %-kal, 1949-ben 7,7 %-kal, 1950-ben 23,3 %-kal,⁷¹ 1951-ben 38,5 %-kal, 1952-ben pedig 51,1 %-kal részesedett.⁷² A két ország árucseré-forgalma rubelben kifejezve 1952-ben 3855,1 millió rubel volt.⁷³

A népi demokratikus országok is segítették a KNK-t a gazdaság helyreállításában. 1950-ben Lengyelország, Csehszlovákia, a NDK, 1951-ben Magyarország és Bulgária, 1952-ben Románia kötött kereskedelmi egyezményt a Kínai Népköztársasággal, melyek alapján ipari berendezéseket kapott különböző nyersanyagokért és egyéb cikkekért cserébe.

Mint látjuk, 1949-1952 között a szovjet-kinai viszony szerfölött gyorsan fejlődött és majdnem minden téren nagy lendületet vett. Konkretizálódott a viszony szerződési és jogi alapja, létrejött az állami és társadalmi szervek rendszere. A Szovjetunióval kötött szövetség ked-

vező nemzetközi feltételeket biztosított ahhoz, hogy a KNK erőfeszítéseit a belső problémák megoldására összpontosítsa, és hogy meghiusuljon az imperialista országok azon törekvése, miszerint a gazdasági blokádnak létrehozásával akarták megakadályozni a népgazdaság ujjáépítését. A Szovjetunió sokoldalú gazdasági segítsége és természetesen az ország belső erőforrásainak felhasználása, a kínai dolgozók erőfeszítései, a népi demokratikus országok támogatása 1952-re meghozta gyümölcsét. Ekkorra kiheverte az ország a háború okozta pusztításokat, kilábalt a gyarmati elnyomás okozta elmaradottságból és sikerrel oldotta meg az átmeneti korszak nehézségeit. A gazdasági életben bekövetkezett változások lehetővé tették, hogy a KNK kormánya kidolgozza a népgazdaság fejlesztésének első öt éves tervét és megkezdje a szocialista építőmunkát.

3./ A Szovjetunió és a KNK együttműködése a nemzetközi politikában

A KNK kikiáltása gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi erőviszonyokat és jelentősen módosította a távolkeleti helyzetet is. 1949-re végérvényesen felbomlott a második világháború idején kikovácsolódott antifasisztai tömörülés. Az USA atommonopóliumára támaszkodva - a kommunizmus visszaszorítására - a kapitalista országok meghirdették a hidegháborús politikát.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetésével az európai népi demokratikus országok, illetve az Olasz és a Francia Kommunista Párt képviselői a Tájékoztató Iroda alakuló ülésén, 1947 szeptemberében elemezték a második világháború után kialakult nemzetközi helyzetet. Helyesen ismerték fel, hogy az imperialista országok - élükön az amerikai imperializmussal - kommunista- és szovjetellenes politikát folytatnak úgy gazdasági területen, mint az ideológia és a politika szférájában. Megállapították, hogy a háború idején kialakult antifasiszta egységfront-politika módosítására van szükség az imperialista országok új politikai irányvonala következtében. Arra az álláspont-ra jutottak, hogy a világon "... két tábor alakult ki: az imperialista, demokráciaellenes tábor, melynek fő célja az amerikai imperializmus világuralmának megteremtése és a demokrácia szétzúzása; valamint az imperialistaellenes, demokratikus tábor, melynek fő célja az imperializmus aláásása, a demokrácia megszilárdítása és a fasiszmus maradványainak felszámolása.

A két ellentétes tábor - az imperialista és az imperialistaellenes - harca a kapitalizmus általános válságának további kiéleződése, a kapitalizmus erőinek gyengülése, a szocializmus és a demokrácia erőinek gyarapódása közepette történik."⁷⁴ Azt is megállapították, hogy a kommunista pártoknak az imperialista törekvések elleni harc élére kell állni, és közösen kell megfékezni az impe-

rializmus agresszív cselekedeteit.

A Szovjetunió gazdasági potenciálja, a második világháború során megnövekedett tekintélye, az atommonopólium birtoklása 1949-től, a népi demokratikus országok létrejötte, a világ népeinek demokratikus tömegmozgalma, a nemzetközi élet olyan tényezők voltak külön-külön is, de együtthatásukban feltétlenül, melyekkel nem lehetett nem számolni a nemzetközi kérdések megoldásánál. Igaz, hogy a demokratikus erőknek minden egyes vitás nemzetközi kérdés rendezésénél hosszabb ideig és kitartóan kellett harcolni az imperialista tömb nézetei ellen, de a legtöbb esetben sikerült megfékezni az ellentétes tábor agresszivitását. Az 1950-es évek elején adódott néhány olyan központi kérdés, amely megoldásában a KNK is érdekelt volt, és kiállt a szocialista tábor törekvései mellett. Ilyenek voltak pl. Kína ENSZ-tagsága, a koreai háború és a japán kérdés.

A./ Kína ENSZ-tagsága

A KNK megerősödéséhez nagyban hozzájárult az az erkölcsi-politikai és diplomáciai támogatás, amit a Szovjetunió nyújtott a népköztársaság ENSZ-jogainak helyreállításáért vívott harcában. 1949-ben Kína érdekeit az Egyesült Nemzetek Szervezetében a csangkaisekisták képviselték. A KNK létrejöttével olyan állam alakult Kína te-

rületén, amely az ország lakosságának döntő többségét foglalta magában. Ennek következtében jogosan merült fel az igény, hogy az ENSZ-ben a Kuomintang rendszer képviselőjét a népköztársaság delegátusa váltsa fel. A KNK-nak ezt az igényét 1949. november 15-én jelentette be a külügyminiszter az ENSZ főtítkárának, Trygve Lie-nek: a Központi Népi Kormány felszabadította az országot és meghódította a kínai nép lelkes támogatását. Összeomlott a reakciós kormány, így de facto, valamint de jure is elvesztette Kína képviselői jogát. A KNK kormánya még ezen a napon közölte táviratban az ENSZ Közgyűlés IV. ülésének elnökével, hogy nem ismeri el a kínai nép jogos képviselőjének a Csang Kai-sek-klikk delegációját.⁷⁵ A Szovjetunió, Lengyelország és Csehszlovákia támogatta a KNK bejelentését /más szocialista ország akkor még nem volt az ENSZ tagja/, és követelték, hogy hívják meg a közgyűlésre a KNK képviselőjét.

1950. január 8-án Csou En-laj táviratot intézett Trygve Lie-hez, a Közgyűlés elnökéhez, és a Biztonsági Tanács tagállamainak kormányához. Ebben ismételten hangsúlyozta követelését, hogy tiltsák ki a csangkaisekistákat a Biztonsági Tanácsból és az ENSZ más szerveiből, és állítsák helyre a KNK jogait az ENSZ-ben. Január 10-én a Szovjetunió indítványozta a Biztonsági Tanács ülésén, hogy zárják ki a csangkaisekistákat a BT-ből. Az amerikai diplomaták felleptek a KNK ENSZ-beli jogainak elismerése

ellen. Anglia és Franciaország támogatásával elérték, hogy elvessek a szovjet javaslatot.⁷⁶

A KNK ezután is több alkalommal sürgette e kérdés rendezését, de a nyugati országok ellenpropagandája következtében e kísérletek nem jártak eredménnyel. Már ekkor bedobták a köztudatba a "két Kina" elméletét. A kínai kérdést külön napirendi pontként először az ENSZ Közgyűlésének V. ülásszaka tárgyalta. Az indítványt India képviselője terjesztette elő. Kijelentette, hogy a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya az egyetlen olyan Kinában funkcionáló kormány, amely az ország területe felett tényleges hatalommal bír, ezért joga van arra, hogy képviselje Kína jogait az ENSZ-ben. India javaslatát felszólalásában támogatta a szovjet delegáció. Javasolta, hogy vonják vissza a Kuomintang-rendszer képviseleti jogát az ENSZ Közgyűlése és más szervezetek munkájából. Követelte, hogy vonják be az ülásszak munkájába a Központi Népi Kormány delegációját, mint a kínai nép egyedüli törvényes képviselőjét. Kitartva amellet az álláspontja mellett, hogy a KNK képviselői is vegyenek részt a vitás nemzetközi helyzet megoldásában, és következetesen harcolva a nagyhatalmak közötti feszültség enyhítéséért, a Szovjetunió javasolta, hogy kössenek egyezményt az USA, Anglia, Franciaország, Kína és a Szovjetunió közötti béke megszilárdítása tárgyában. Az USA vezette nyugati tömb leszavazta a szovjet delegátus ezen indítványát. A nyugati

blokk javaslatára viszont a Közgyűlés elítélte a Kuomintang cselszövéseit, ezzel tönkretéve az ENSZ tekintélyét is.⁷⁸

Ebben a kérdésben a nyugati hatalmaknak sikerült meggyőztetni a demokratikus erők törekvését. Különböző érveket hoztak fel annak érdekében, hogy megakadályozzák a KNK ENSZ-tagságának és törvényes jogainak elismerését. Például arra hivatkoztak, hogy csak néhány kormány ismer-
te el a Kínai Népköztársaságot. De jogilag összekapcsolni a nemzetközi szervezetekben való képviseletet és az ország elismerését azt jelenti, hogy összekevernek egy látszólag hasonló, de tartalmilag különböző helyzetet - írja Kapica, majd így folytatja: "egy ország vagy egy kormány elismerése egyoldalú aktus, amit vagy megvalósítanak, vagy nem valósítanak meg. Valamely állam nemzetközi szervezetben való részvételét azonban az illető szervezet kollektív szervezeti szabályzata határoz meg. Itt nem a felvételről van szó, mert Kína jogilag az ENSZ tagja, hanem arról, hogy helyreállítsák törvényes jogait. Az országok, nem pedig a kormányok az ENSZ tagjai. Ha az ENSZ arra az álláspontra helyezkedett volna, hogy minden új kormánynak újra kell kérni felvételét, akkor csak felvétellel kellett volna foglalkoznia."⁷⁹

Itt azonban másról volt szó. Az imperialista országok nem szívesen cserélték volna fel a nekik engedelmes Csang Kai-sek rendszer képviseletét a szocialista tömbhöz tartozó népköztársaság képviselőivel. Nem akarták, hogy az egyébként is megerősödött szocialista világrendszer még nagyobb befolyásra tegyen szert az Egyesült

Nemzetekben, amit ebben az esetben kevésbé tudtak volna ellensúlyozni, és esetleg fékezte volna agresszív terveik realizálását. A kérdés - számukra pozitív - rendezése viszont erősségük tudatát növelte, így bátran folytatták a támadó külpolitikát.

B./ A koreai háboru

Az 1945. augusztus 15-én felszabadult országnak az Északi szélesség 38° feletti része szovjet, attól délre fekvő területe amerikai közigazgatás alá került. A külügyminiszterek 1945 decemberében Moszkvában tartott értekezletén elhatározták, hogy szovjet-amerikai közös bizottság segítségével Koreában ideiglenes demokratikus kormányt létesítenek. A bizottság működését azonban amerikai részről meghiúsították. 1948 májusában Dél-Koreában nemzetgyűlési választásokat rendeztek, majd augusztusban kiáltották a Koreai Köztársaságot, amelynek kormánya a reakciós Li Szin Man vezetésével alakult meg. Ezzel az ország két államra szakadt. 1948 szeptemberében a Legfelső Népgyűlés, amely Észak- és Dél-Korea választóinak abszolút többségét képviselte, kimondta a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság megalakulását, és kidolgozta a demokratikus alkotmányt. A kormány feje Kim Ir Szen lett.

A KNNDK kormánya megalakulása után kéressel fordult a Szovjetunió és az Egyesült Államok kormányához a megszálló csapatok Korea területéről való kivonása érdekében.

A Szovjetunió 1948 októberében elismerte az új államot és diplomáciai kapcsolatot létesített vele. A szovjet csapatok 1948 decemberében hagyták el az országot.

Dél-Korea az ország kettészakítása után amerikai befolyási övezetté vált, amit a Li Szin Man-kormány és az USA között 1948-ban létrejött pénzügyi, gazdasági és katonai szerződés pecsételt meg. Az USA 1949 folyamán ugyan kivonta egy időre csapatait a Koreai Köztársaságból, de katonai missziója továbbra is ott maradt, és irányította Dél-Korea katonai felkészülését.

1950-ben az észak-koreai Demokratikus Hazafias Egységfront javaslatot tett az ország békés úton történő egyesítésére. A déli reakciós erők azonban az USA támogatásában bízva a háború útjára léptek. 1950. június 25-én vette kezdetét a koreai háború.

A koreai háború kirobbantásával először kerültek szembe a két ellentétes tábor erői. Az ország egyesítésének háború útján való megoldása nem tekinthető a Li Szin Man-kormány elszigetelt akciójának, hiszen ott állt mögötte az Egyesült Államok. Az agresszió megindítása beillett az USA második világháború utáni politikai koncepciójába. Amerika távol-keleti terjeszkedését megalapozta, hogy e terület igen gazdag természeti kincsekben, így a tőkebefektetéshez telve van kiaknázatlan lehetőségekkel. A megindított intervenció az imperialista orszá-

goknak arra irányuló kísérlete volt, hogy helyreállítsák a népi demokrácia országaiban a kapitalizmust, és elfojtsák a nemzeti felszabadító mozgalmakat.

Nem véletlen, hogy éppen Korea ellen indult támadás. Az amerikai imperializmus érdekelt volt abban, hogy helyreállítsa pozícióját és befolyását a Távol-Keleten, melyet katasztrófálisan megtépázott a kínai forradalom győzelme. Korea stratégiai helyzete miatt - közvetlen közelségében a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság - fontos hídfőállás volt az amerikai imperializmus agresszív terveinek megvalósításában. A Dél-Koreában létrehozott engedelmes bábrendszer pedig készségesen asszisztált a tervek realizálásánál. A Korea elleni háború nemcsak az ország belügyeibe való beavatkozást szolgálta, hanem arra is felhasználták, hogy kiterjesszék az agressziót Tajvanra és a kínai szárazföld bombázásával a KNK-ra is. A Korea elleni agressziót lényegében a távol-keleti terjeszkedés első lépésének szánták.

Junius 25-én éjjel megérkeztek a tajvani-öbölbe az odavezényelt 7. amerikai flotta erői. Dél-Koreában ezzel egyidejűleg bekapcsolódtak a hadieseményekbe az amerikai légi- és haditengerészeti erők azzal az ürüggyel, hogy fedezzék az amerikai polgárok evakuálását, valójában pedig azért, hogy segítséget nyújtsanak a dél-koreai rezsimnek Tajvan okkupációjához.⁸⁰

Az USA, hogy az agresszióban való részvételét rejt-

se, a Szovjetunió képviselőjének távollétében egy sor határozatot fogadtatott el a Biztonsági Tanács neki engedelmes többségével: a június 25-én hozott határozat a tények ellenére a KNDK-t vádolta a béke megsértésével, Dél-Koreát pedig az agresszió áldozataként tüntette fel. Június 27-én javasolták az ENSZ tagállamainak, hogy nyújtssanak segítséget a Li Szin Man-rezsimnek a hadieseményekben, amit Anglia, Franciaország és még 13 állam realizált is, és 1950 júliusában MacArthur vezetésével megalakították "az ENSZ fegyveres erőit!"⁸¹

Ebben a helyzetben a Szovjetunió és a szocialista országok álláspontja az volt, hogy a koreai népnek önállóan kell meghatározni saját sorsát, az egységes demokratikus állam problémáit békés eszközökkel kell megoldani. A háboru kitörése után a világháborus veszély felszámolása és a vérontás megszüntetése vált fő célkitűzéssé.

A Szovjetunió kormánya törvénytelennek minősítette a Biztonsági Tanács korábban már említett határozatait, mivel azokat a Szovjetunió távollétében, tehát vétójoga gyakorlásának lehetősége nélkül fogadták el. A Szovjetunió 1950 januárjától nem vett részt a Biztonsági Tanács munkájában. Ezzel tiltakozott az ellen, hogy a kínai forradalom győzelme ellenére a Csang Kai-sek-rendszer delegátusa maradt a BT törvényes és állandó tagja. 1950. augusztus 1-én kapcsolódott be újra a Biztonsági Tanács munkájába, amikor szovjet küldött lett a Tanács soros elnöke.

Junius 28-án a KNK kormánya nyilatkozatban ítélte el az USA-nak a Tajvani öböl térségében kifejtett provokációs cselekményeit. Kijelentette, hogy ez az akció súlyos megsértése az ENSZ Szervezeti Szabályzatának, és nyílt agresszió a KNK ellen. A nyilatkozatban szolidaritását fejezte ki Korea népe felé.⁸²

1950. július 4-én nyilatkozatot publikált a Szovjetunió kormánya a Korea elleni amerikai fegyveres intervencióról. Ebben a dokumentumban leleplezte a háboru hosszú és tervszerű előkészítését, a Biztonsági Tanács határozatainak törvénytelen voltát. Követelte az agresszió beszüntetését, a béke helyreállítását, ennek érdekében az idegen csapatok kivonását Korea és Tajvan területéről.⁸³

Eközben Koreában heves harcok dultak. Az észak-koreai csapatok államuk területéről kiszorították a behatolt déli egységeket és sikeresen nyomultak dél felé előre. Szeptember közepén Korea területének 95 %-át szabadditották fel.⁸⁴ Ekkor fordulat következett be a háboru menetében. Az ENSZ-parancsnokság - a kialakult helyzetet elemezve - újabb több tízezer katonát szállított partra Dél-Koreában és nagyarányu hadműveletekbe kezdett. Ennek hatására rövidesen megfordult a katonai helyzet: az "ENSZ-csapatok" átlépték a 38. szélességi fokot, és Észak felé menetelve közeledtek a koreai-kinai határhoz.

A szocialista országok fokozták erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy mielőbb befejeződhessen a koreai

háboru és megvalósuljon Korea békés újrendezése. A Szovjetunió és a KNK kormánya számos nyilatkozatban foglalt állást az ENSZ lobogója alatt kifejtett katonai cselekmények ellen:

- 1950. augusztus 1-én a Szovjetunió kormánya javasolta a BT-nak, hogy a koreai kérdés megvitatására hívják meg az ENSZ-be a KNK és a KNDK képviselőjét is. Követelte, hogy azonnal szüntessék meg a hadműveleteket és egyidejűleg vonják ki a külföldi csapatokat a térségből, ítéljék el az USA Tajvan elleni katonai cselekményét, amely a KNK belügyeibe való beavatkozásnak minősül.⁸⁵
 - Augusztus 20-án a KNK kormánya - a Biztonsági Tanács elnökéhez és az ENSZ főtitkárához írott levelében - leszögezte, hogy az Egyesült Államok komolyan megsértette az ázsiai- és a világbékét, és támogatta a szovjet javaslatokat.⁸⁶
 - Augusztus 24-én a KNK kormánya ismét a Biztonsági Tanácshoz fordult. Javasolta, hogy ítéljék el az USA Kína ellen végrehajtott fegyveres agresszióját és hozzanak határozatot az amerikai csapatoknak Tajvanról és a Pescador-szigetokről történő mielőbbi kivonásáról.⁸⁷
- A szovjet képviselő egyetértett a KNK előterjesztésével és javasolta, hogy a Kína-ellenes amerikai agresszió kérdésének tárgyalására hívják meg a népi Kína képviselőjét is. A BT 1950 novemberére halasztotta a kérdés megvitatását.

1950. november 24-én az USA-ban tartózkodott a KNK képviselője, hogy részt vegyen a Biztonsági Tanács ülésén. Ugyanezen a napon az ENSZ Közgyűlésének Politikai Bizottsága szovjet javaslatra elhatározta, hogy a Közgyűlésre - az Egyesült Államok Kína ellen elkövetett agressziója kérdésének megvitatására - meghívja a KNK képviselőjét is.

A szovjet képviselő a BT ülésén elmondott beszédében megjegyezte, hogy Tajvan és a Pescador-szigetek okkupációja az USA KNK ellen irányuló agresszív terveinek keretében történt. Tényeket sorakoztatott fel arra vonatkozóan, hogy az Egyesült Államok fegyveres erői megszegték Kína területi sérthetetlenségét, és felhívta a Tanácsot, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket az USA Kína-ellenes agressziója megszüntetése érdekében.

A népi Kína képviselője bűnösnek mondomta ki az USA-t Tajvan és a Pescador-szigetek meghódításában. Hangsúlyozta, hogy a kínai nép megingathatatlan abbeli szándékában, hogy felszabadítsa Kína elfoglalt területeit. Követelte a Tanácstól, hogy ítélje el az USA agresszióját és haladéktalanul hozzon határozatot az amerikai csapatok Tajvanról történő kivonása érdekében.⁸⁸

A Biztonsági Tanács többsége az Egyesült Államok delegációjának érveit követve, nem fogadta el a Szovjetunió és a népi Kína javaslatait. Ezzel az állásponttal szembehelyezkedett a világ békeszerető közvéleménye, mely-

nek egyik megnyilvánulása volt 1950 novemberében a Béke Hívei II. Varsói Világkongresszusának határozata, amely követelte a koreai kérdés békés rendezését. "Követeljük, - mondja az ENSZ-hez intézett felhívás - hogy Koreában azonnal szüntessék meg a hadműveleteket, hogy vonják ki a külföldi csapatokat Koreából és a koreai nép képviselőinek bevonásával oldják meg békésen a Korea két része között kitört viszályt. Követeljük, hogy a Biztonsági Tanács a maga teljes összetételében, azaz a Kínai Népköztársaság törvényes képviselőjének részvételével, foglalkozzék ezzel a kérdéssel. Követeljük, hogy szüntessék meg az amerikai hadsereg beavatkozását a Kinához tartozó Formosa /Tajvan/ szigetén, amely beavatkozás fenyegeti a békét."⁸⁹

1950 októberében az ENSZ Közgyűlésének V. ülészakán követelte a szovjet képviselő az Egyesült Államok Kína elleni agressziójának megvitatását. A Szovjetunió, az Ukrán SZSZK, a Belorusz SZSZK, Csehszlovákia és Lengyelország delegációja javasolta az ülészakának a koreai hadiesemények mielőbbi beszüntetéséről, az idegen csapatok kivonásáról és Korea egységes demokratikus állammá egyesítésének elveiről szóló javaslat megvitatását.⁹⁰ A szovjet képviselők hangsúlyozták, hogy a Távol-Keleten kialakult krízis rendezése csak a Kínai Népköztársaság részvételével, és érdekeinek figyelembe vételével történhet. Az USA és szövetségeseinek ellenállása megakadályozta e javaslatok elfogadását.

Koreában folytatódik a háboru és már közvetlenül fenyegeti a KNK biztonságát. Október végén az intervenciós csapatok egy csomó helyen kijutottak Kína határaihoz. A KNK kormánya, hogy megakadályozza az USA agressziójának kiszélesítését, diplomáciai lépésekre kényszerült. Csou En-laj szeptember 25-én közli Panikkar-ral, az indiai nagykövettel, hogy amennyiben az amerikai csapatok átlépnek a 38. szélességi fokot, Kína szembeszáll az agresszorral.⁹¹ Hasonló értesítéseket küldött Kína az ENSZ-en keresztül a többi érdekelt hatalomnak is, és sürgette a háboru kiterjesztésének megakadályozására hozandó intézkedések elfogadását. E diplomáciai lépések jogosságát támasztja alá az a tény is, hogy 1950. augusztus 27-től kezdve az USA légierői rendszeres berepüléseket hajtottak végre Kinában és bombázták a kínai szárazföldet. Augusztus 27-től november 30-ig az USA nem kevesebb mint 268-szor sértette meg a KNK légi határait.⁹²

A kínai vezetés tehát ismertté tette arra vonatkozó szándékát, hogy kész közvetlenül részt venni a koreai nép fegyveres harcában, ha a hadiesemények Kína határait fenyegetnék. Október 25-én egyesültek a kínai önkéntesek a koreai hadsereggel és ezután ellentámadásba mentek át. Ennek eredményeként december közepére felszabadult Phenjan, 1951 januárjára pedig a 38. szélességi foktól északra fekvő KNDK egész területe.

A kínai önkéntesek bekapcsolódása után az USA és

más nyugati hatalmak a KNK Korea ellen elkövetett "intervenciójáról" kezdtek beszélni az ENSZ-ben. December 6-án az USA és néhány tőle függő ország delegációja napirendként javasolta, hogy az ENSZ Közgyűlése vitassa meg "a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának Korea elleni intervencióját".⁹³ Miután sikerült elérni a kérdés napirendi pontként való tárgyalását, az USA, Anglia, Franciaország, Kuba és Ecuador határozat-tervezetet készített, melyben úgy tüntette fel a kínai önkéntesek szerepét, mint-ha a KNK fegyveres erői folytatnának harcot az "ENSZ-csapatok" ellen. Ez a határozat-tervezet felhívással fordult minden ország kormányához, hogy tagadják meg a KNK-tól a támogatást és hogy törekedjenek elérni a kínai önkéntes csapatok gyors kivonását Koreából.⁹⁴

A Szovjetunió és más szocialista országok delegációja fellépett az USA újabb kísérlete ellen, mely arra irányult, hogy az ENSZ-et használja fel a távol-keleti agresszió kiterjesztésére.

India, valamint 12 ázsiai és afrikai ország három főből álló csoport létrehozását javasolta, akiknek a koreai tűzszünetről szóló egyezmény kidolgozása lenne a feladatuk, valamint az, hogy ennek szellemében készítsék elő a Közgyűlés elé terjesztendő javaslatot.⁹⁵

Az USA látszólag ugyan elfogadta a javaslatot, magáévá tette a tűzszünet gondolatát, de realizálásához feltételként szabta meg a KNK távollétét a függő kérdések

rendezésétől.⁹⁶ A Közgyűlés szavazattöbbséggel 1950. december 14-én fogadta el az un. tűzszünetről szóló javaslatot.

A "hármak bizottsága" és a KNK között - India közvetítésével - lefolytatott véleménycsere következtében, jelentősen közeledtek egymáshoz az álláspontok. 1951. január 22-én közölte a KNK kormánya, hogy amennyiben elfogadják az idegen csapatok kivonásának elvét, a kínai önkéntesek is vissza fognak térni Koreából.⁹⁷

1951. január 10-én az amerikai kormány memorandummal fordult szövetségeseihez. Ebben - a koreai háboruban való részvételért büntetésül - különböző szankciókat fogalmazott meg a KNK felé. Az USA kényszerítette az ENSZ tagállamait, hogy mielőbb nyilvánítsák agresszorral a KNK-t. Amennyiben ezt a határozatát nem támogatnák, kivonul az ENSZ-ből és beszünteti azon országok támogatását, amelyek nem a határozat mellett szavaznak.⁹⁸ Február elején a Közgyűlés ülészakán keresztülvitték az amerikai imperialisták a Kínai Népköztársaság agresszorral nyilvánítását.

Ez a határozat megsemmisítette a tűzszünetről szóló megállapodást és kihatással volt az ENSZ presztizsére is, mivel sikerült az agresszió erőinek felhasználni az Egyesült Nemzeteket saját céljaik elérésére. E határozattal kapcsolatban a Pravda tudósítója interjút készített Sztálinnal. Arra a kérdésére: "Hogyan ítéli meg az Egye-

sült Nemzetek Szervezetének azt a határozatát, amely a Kínai Népköztársaságot agresszornak nyilvánítja?", Sztálin a következő választ adta: "Ez a határozat szerintem szégyenletes... Az ENSZ agresszív magja tíz ország, a támadó jellegű Északatlanti Szövetség tagjai... és husz latin-amerikai ország... Ezeknek az országoknak a képviselői döntenek ma az ENSZ-ben a háboru és a béke sorsáról. Ők azok, akik az ENSZ-ben keresztülvitték a Kínai Népköztársaságot agresszorrá nyilvánító szégyenletes döntést."⁹⁹

1951. január 13-án Truman elnök újabb kirohanást intézett a KNK ellen egy MacArthurhoz küldött átiratban: "meg kell semmisíteni a kommunista Kína veszélyesen megnőtt politikai és katonai presztizsét", ki kell várni az időt és közvetlen segítséget kell minden olyan erőnek nyújtani, amely "fellép az ázsiai kommunizmus ellen". Együtt kell működni a nyugati világ védelmi képességének erősítésében, vagyis az agresszív katonai tömbök és a fegyverkezési verseny kiszélesítésében.¹⁰⁰ Az amerikai vezető körök - ebből a programból kiindulva - felélesztették a háboru tüzét a Távol-Keleten.

Az USA álláspontjában - a koreai-kínai gyors előnyomulás, a MacArthur leváltásával lelepleződött belső zavarok és a szövetségesek közötti ellentétek fokozódása hatására - 1951 tavaszán következik be módosulás. Ekkor már egyre többször esik szó a megkötendő fegyverszünetről. Az USA törekvése most már arra irányul, hogy különösebb

presztizsveszteség nélkül kerüljön ki az egyre népszerűtlenebbé váló háboruból. A dél-koreai kormány viszont hallani sem akar a fegyverszünetről.

1951. június 23-án Malik, a Szovjetunió ENSZ-képviselője rádióbeszédében bejelentette, hogy a Szovjetunió "a két rendszer békés egymás mellett élésének lehetőségéből indul ki", és ismét követelte a koreai kérdés békés megoldását, a csapatoknak a 38. szélességi foktól való kölcsönös visszavonását.¹⁰¹

Ezzel világossá vált, hogy a Szovjetunió és a szocialista országok szétválasztják a fegyverszünet, és Korea egyesítésének kérdését, ami az adott helyzetben lehetlenné tett volna mindenféle megállapodást. Az is kiderült, hogy a szocialista országok nem lépnek fel területi követelésekkel, a fegyverszünetet hajlandók a 38. szélességi foknál megkötni. Az amerikai csapatoknak így lehetőségük nyílt arra, hogy presztizsveszteség nélkül vonuljanak vissza.

Ezek a körülmények elősegítették, hogy 1951. július 10-én, Keszonban megkezdődjenek a fegyverszüneti tárgyalások. Több megszakítás után - miközben tovább folytatódott a háború - végül 1953. július 27-én Panmindzsonban kötötték meg a tűzszünetet. Ez csak ideiglenes megoldás volt, a kérdés végleges rendezését egy békekötés volt hivatott lezárni. E célból kezdte majd meg munkáját 1954-ben Genfben a nemzetközi értekezlet.

A Távol-Keleten kialakult helyzet meggyőzően bizonyította a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti szövetségi szerződés nagy történelmi jelentőségét. Ebben a periódusban ez a szerződés több ízben és több alkalommal kiállta a próbát.

A kiéleződött helyzetben szükséges volt Kína haderejének növelése és korszerűsítése. Ebből a célból a Szovjetunió kölcsönt folyósított a KNK-nak fegyvervásárlásra és a korszerű haditechnika beszerzésére. A KNK kormányának kérésére Mandzsuriába válogatott szovjet légihadosztályokat dobtak át, melyek megbízhatóan védték Észak-Kelet Kína ipari központjait az ellenséges támadásoktól. Az észak-koreai hadsereget és a kínai önkénteseket folyamatosan ellátták szovjet fegyverekkel, lőszerrel, élelmiszerrel, gyógyszerrel. Mig Koreában kiváló szovjet katonai tanácsadók és hadvezérek vettek részt az ellenség elleni harcokban, addig szovjet katonai szakértők érkeztek Kinába, akiknek segítségével katonai tanintézeteket és akadémiákat nyitottak meg az országban, illetve a Szovjetunió a kínai katonák nagy tömegét fogadta kiképzésre. A Szovjetunió segítségével a KNK rövid idő alatt létre tudta hozni úgy a korszerű szárazföldi csapatokat, mint a korszerű katonai repülő- és haditengerészeti csapatokat. A Távol-Kelet biztonságának érdekeit tanulmányozva a népi Kína kormányának kérésére 1952. szeptember 15-én megegyezett a Szovjetunió és a KNK, hogy meghosszabbítják

a szovjet csapatok Port-Arthurból való kivonásának határ-idejét.¹⁰² Ez a megegyezés az akkori feszült távol-keleti helyzetben mindeképpen Kína érdekeit is szolgálta, hiszen a szovjet erők jelenléte ezen a Sárga-tenger védelme szempontjából elsőrendű fontosságú bázison nemcsak a nemzetközi, szűkebb értelemben a távol-keleti, hanem a kínai nép biztonságát is védte, és hozzájárult az imperialisták agresszív szándékának mérsékléséhez.

Az időközben szükségessé vált nemzetközi tárgyalásokon mindkét fél a szerződés szellemében járt el. Elsősorban a Szovjetunióról, de ebben a periódusban még a KNK-ról is elmondhatjuk, hogy következetesen kitart a tartós béke és a népek biztonsága külpolitikai célkitűzés realizálása mellett. Az USA-nak és az imperialista országoknak bármennyire is a nemzeti felszabadító mozgalmak és a kommunizmus visszaszorítása volt a fő célkitűzésük, az a tény, hogy a Szovjetunió szövetségre lépett a KNK-val, megzavarta őket a háboru Kinára való kiterjesztésében. Ezzel kapcsolatban a következőket írta Truman elnök: "Ha elhatározzuk, hogy kiterjesszük a háboru tüzét Kinára, megtorlással számolhatunk. Peking és Moszkva úgy ideológiailag, mint a szerződéssel összhangban is, szövetségesekké váltak. Ha megtámadnánk a kommunista Kínát egy orosz beavatkozást várhatnánk."¹⁰³ De nemcsak a háboru kiszélesítését akadályozta meg a két ország szövetsége, hanem valószínűleg jelentős mértékben hozzájárult

ahhoz is, hogy megszűnt Korea ellen az agresszió.

A Szovjetunió nyílt kiállása a Kínai Népköztársaság külpolitikája mellett az ENSZ-ben, az 1950. februári szerződés teljesítéseként nyújtott jelentékeny segítség, ennek kapcsán a KNK belső problémáinak rendeződése, szerfölött megnövelte a népi Kína nemzetközi súlyát. Attól függetlenül, hogy nem sikerült helyreállítani az ENSZ-ben őt megillető jogokat, az 1950-es évek első felében, mondhatjuk azt is, hogy az általunk tárgyalt periódusban, a nemzetközi élet és problémák megoldásának aktív részese lesz.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül ennek a politikai segítségnek a KNK belső életére gyakorolt hatását sem. Igaz, erre vonatkozó és bizonyítható kitételekről nem tudunk. De feltételezhető, hogy a fiatal, a japánok elleni háborút alig befejező, a népgazdaság helyreállításán munkálkodó országban csak pozitív hatást válthatott ki, és távlatokban gondolkodva egy még szilárdabb együttműködés alapjául kellett volna szolgálnia.

C./ A japán különbéke-szerződés

A szövetséges nagyhatalmak számos esetben tárgyaltak Japán háboru utáni újrendezésének kérdéséről. A Külügyminiszterek Tanácsának 1945 szeptemberi ülészakán a Szovjetunió javasolta, hogy Szövetséges Ellenőrző Bi-

zottságot hozzanak létre Japánban. Ezt a javaslatot az 1945 decemberi moszkvai külügyminiszteri értekezlet realizálta: a távol-keleti, illetve a japán kérdés rendezésére Távol-keleti Bizottság, és Japánban működő Szövetséges Tanács alakult. A Szövetséges Tanács elnöke MacArthur, tagjai pedig a Szovjetunió, Kína és Anglia lettek. A Tanács feladata volt, hogy támogassa az elnököt a japán fegyverletétel, megszállás stb. végrehajtásában, úgy, hogy a Japán megszállását és ellenőrzését irányító politika kielégítse a főbb szövetséges hatalmakat, de bármilyen véleményeltérés esetén az USA politikája legyen az irányadó.¹⁰⁴

Az Egyesült Államok Japánnal kapcsolatos politikájának alapelvei 1945-ben még a következő feladatokat fogalmazták meg: "Japánt teljesen le kell fegyverezni és demilitarizálni; a japán katonai erő gazdasági bázisát szét kell rombolni és nem szabad megengedni, hogy újra-éledjék; a Legfelsőbb Parancsnok politikája az legyen..., hogy elősegítse a Japán kereskedelmének és iparának nagy részét ellenőrző hatalmas ipari és bankkegyesülések felosztását."¹⁰⁵ Ezek alapján a japán kérdés rendezésének ez a módja 1945-ben még megfelelt az USA vezető körei érdekeinek. De ahogyan változott a távol-keleti helyzet és a kínai forradalom közeledett a győzelem felé, úgy változott meg az USA japán-politikája is. Kinának, mint szövetséges államnak az elvesztése után Japánra már úgy

számított, mint egyik fő - ázsiai - szovjet-ellenes bázisára. Ezért szakított addigi japán-politikájával, az országban a nyílt kommunista-ellenes politika kezdeményezőjévé vált és szorgalmazta a nagytőke ujjaélesztésének politikáját. 1947-től már olyan békeszerződést igyekezett kötni, amelyre a Szovjetuniónak nincs befolyása és az amerikai érdekek teljes figyelembe vételével készül.

Az USA-nak lehetősége nyílt Japánban arra, hogy célkitűzéseit - az imperialista körök és a csendes-óceáni országok kisebb-nagyobb ellenzékisége mellett - realizálhassa. Ez a kedvező helyzet abból adódott, hogy Japánban nem volt szovjet szerv, mint pl. Németországban és Koreában, így gyakorlatilag kizárólag az USA hatalma érvényesült a Japán szigetvilágon, amit végül arra használt fel, hogy különbéke-szerződést kössön az országgal.

Az USA kormányától 1951. március 29-én a szovjet kormány megkapta azt a tervezetet, amelynek alapján megakarták kötni a japán békeszerződést. Május 7-én a Szovjetunió kormánya elküldte ezzel kapcsolatos észrevételeit az amerikai kormánynak.¹⁰⁶ Ebben a dokumentumban kifejtette a szovjet kormány, hogy nem ért egyet azzal a gyakorlattal, amit az USA képviselői folytattak, miszerint külön megbeszéléseket eszközöltek a japán békeszerződés megkötése ügyében. Hangsúlyozta azt az álláspontját, hogy a potsdami megállapodások értelmében csak a Külügyminiszterek Tanácsa illetékes a békeszerződések előkészítésére

ugyanazon elvek alapján, mint amik a párizsi békeszerződések előkészítésekor voltak érvényben. Kifejtette, hogy a békeszerződések előkészítésének munkálataiba be kell vonni a KNK képviselőit is, mint olyan országot, amely több éves kitartó harcot viselt a japán imperializmus ellen. Ezért a KNK-nak a japán békeszerződés előkészületi munkálataiba való részvétele nélkül lehetetlen a Távol-Kelet békés ujrarendezésének megoldása. Rámutatott arra: mindebből az derül ki, hogy az USA, a Szovjetunió, a KNK és más országoknak a kérdés rendezésének munkálataitól való távoldartása szemmel láthatóvá teszi az USA célját egy neki előnyös szerződés megkötésére, a tőle függő viszonyban levő mostani japán kormánnyal.

Az észrevételek másik csoportja a kairói, potsdami és jaltai értekezleteken vállalt kötelezettségek teljesítését vizsgálta a szerződés-tervezet alapján. Rámutatott, hogy a békeszerződés-tervezet ignorálja a nagyhatalmaknak a tanácskozásokon vállalt kötelezettségeit. Mindenekelőtt vonatkozik ez a területi kérdésekre. A kairói deklaráció például kimondja, hogy Tajvant és a Pescador-szigeteket vissza kell adni Kinának. Az amerikai tervezet pedig csak arról beszél, hogy Japán lemond e szigetekre támasztott igényéről, de arról már nem esik szó, hogy ezeket átadja Kinának. Ebből az következik - állapítja meg a szovjet kormány nyilatkozata - hogy a szerződés-tervezet változtatás nélkül hagyja Tajvan és a Pescador-szigetek kérdését, melyek jelen pillanatban el vannak szakitva.

Ezzel mintegy a kairói deklarációban foglaltakat is megsérti.

Katonai kérdésekben a tervezet nemhogy nem garantálja a japán militarizmus ujjáéledésének megakadályozását, hanem semmiféle korlátozást nem helyez kilátásba a japán fegyveres erők növelésével kapcsolatban. Amellett sem lehet szó nélkül elmenni - olvashatjuk a megjegyzések között - hogy a tervezet nem állapítja meg az idegen csapatok Japánból történő kivonásának határidejét, sőt egyenesen az amerikai megszálló csapatok további ott állomásozásáról, és katonai bázis létrehozásáról beszél a szerződés megkötése utáni időszakra vonatkozóan. Következésképpen a békés rendezés után tovább folytatódik Japán katonai megszállása és Japán tényleges gazdája az Egyesült Államok lesz. A szovjet kormány javasolta ezzel kapcsolatban, hogy tiltsák meg Japán részvételét bármilyen koalícióban és vonják ki az idegen csapatokat az ország területéről. Végül azt indítványozta a Szovjetunió, hogy azok az országok, melyek aláírják a szerződést, támogassák Japán felvételét az ENSZ-be.

A Szovjetunió kormánya e dokumentumban is sikraszállt amellett, hogy a japán békeszerződést a nemzetközi egyezmények alapján kell kidolgozni az USA, Kín, Szovjetunió, Anglia és a Távol-keleti Bizottság tagországainak részvételével. Figyelmeztette az érdekelt országokat a különbéke-szerződés veszélyeire. A szovjet kormány ész-

revételeit áttanulmányozva a KNK kormánya jegyzéket juttatott el a Szovjetunió kormányához.¹⁰⁷ Ebben kinyilvánította, hogy a szovjet kormány minden észrevételével egyetért. Tiltakozott - érthető módon - az USA kísérlete ellen, amely meg akarta kerülni Tajvan és a Pescador-szigetek Kinának történő visszaadása kérdését, és hogy az USA meg akarta őrizni Japánban a megszálló rendszert. A KNK kormánya rámutatott arra, hogy a békeszerződésnek a következő alapelveket kell szem előtt tartania:

- a./ Japán békeszerető, független és demokratikus ország legyen,
- b./ a japán népnek biztosítani kell a demokratikus szabadságjogokat,
- c./ meg kell akadályozni a militarizmus ujjaéledését és korlátozni kell Japán fegyveres erőinek növekedését,
- d./ nem szabad akadályt gördíteni a japán gazdaság békés fejlődése elé,
- e./ meg kell szüntetni Japán más országokkal való kereskedelmének korlátozását.

Az USA és Anglia - figyelmen kívül hagyva a Szovjetunió, a KNK, és más országok álláspontját - 1951. július 12-én un. "Fehér könyv" formájában közzétette a "Japán békeszerződés-tervezetet", szeptember 4-7 között pedig összehívta San Franciscoba 52 állam - köztük a Szovjetunió - képviselőit a békeszerződés megkötésére. A KNK, KNDK, Mongol Népköztársaság, Vietnami Demokratikus Köz-

társaság nem kapott meghívást a konferenciára.

Az értekezleten a Szovjetunió képviselője felvette a KNK meghívásának ügyét, mivel ez az ország "különösen érdekelt a japán békeszerződés előkészítésében és a távol-keleti szilárd béke megteremtésében."¹⁰⁸ A szovjet javaslatot csak Csehszlovákia és Lengyelország támogatta.

Gromiko, a szovjet delegáció vezetője felszólalásában kiegészítéseket és módosításokat eszközölt az amerikai-angol békeszerződés-tervezethez. Felvetette, hogy Japán ismerje el Kína szuverenitását Mandzsuria, Tajvan, a Pescador-szigetek és egyéb kisebb szigetek felett, a Szovjetunió szuverenitását pedig Dél-Szahalin és a Kurili-szigetek fölött. Javasolta még, hogy ismerjék el Japán szuverenitását a Rjukju és Bonino stb. szigetek fölött, melyeket az USA el akart szakítani az országtól. Japán teljes függetlenségének biztosítására törekedve javasolta a szovjet delegáció, hogy legkésőbb 90 nappal a békeszerződés hatályba lépése után, a szövetséges hatalmak vonják ki fegyveres erőiket a Japán területekről, és tilták meg, hogy az országban bármelyik külföldi állam katonai támaszpontot hozzon létre.¹⁰⁹ Ezenkívül követelte az alapvető szabadságjogok biztosítását a japán nép számára, a fasiszta és militarista szervezetek ujjaélesztésének megakadályozását, és Japán részvételének megtiltását bármilyen koalícióban vagy katonai szövetségben.

A konferencián résztvevő országok többsége az amerikai-angol tervezetet fogadta el és irta alá 1951. szeptember 8-án. A távollevő Kína, a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Burma, India és Indonézia tartózkodott a szerződés aláírásától. /India 1952-ben, Indonézia 1958-ban irt alá kétoldalu békeszerződést Japánnal./

A különbéke-szerződés végleges formája¹¹⁰ semmiféle biztosítékot nem tartalmaz a japán militarizmus újjáéledése ellen. Előírja, hogy a szerződés hatályba lépése utáni 90 napon belül ki kell vonni a megszálló csapatokat, de ugyanakkor kimondja, hogy "ez a rendelkezés semmiképpen nem lesz akadálya annak, hogy külföldi fegyveres erők állomásozzanak, vagy visszatartassanak Japán területén... két vagy többoldalu egyezmények alapján." Nem mondja ki Japán demokratizálását, lehetővé teszi, hogy katonai blokkokba lépjen és nem tekinti jogosnak Kína Tajvanra vonatkozó igényeit, a Szovjetuniónak Dél-Szahalinra és a Kurili-szigetekre való jogát, noha a második világháború idején a szövetséges hatalmak mindezt elismerték. Lehetővé teszi a nagytőke fejlesztését és a külföldi tőkebefektetéseket.

Az Egyesült Államok még ezen a napon megkötötte az amerikai-japán biztonsági szerződést, amely törvényesítette az amerikai csapatok Japán területén való állomásozását. Az USA-nak monopolisztikus jogot biztosított katonai támaszpontok létesítésére.

Japán tehát teljesen alkalmazkodott az amerikai politikai célkitűzésekhez, melynek bizonyítéka volt többek között az 1952. április 28-án a Csang Kai-sek-rendszerrel aláírt békeszerződés is.

A KNK nem ismerte el törvényesnek a japán különbéké-szerződést és úgy minősítette, hogy az a japán militarizmus ujjaélesztésére irányul, s ellenséges tartalmu a Kinához és a Szovjetunióhoz való viszonyt illetően. E szerződés megkötése azt jelentette, hogy a Külügyminiszterek Tanácsának 1945 decemberi ülészakán Japán háboru utáni fejlődésével kapcsolatos alapelvek érvényüket veszítették, és véglegesen eldőlt az ország státuszának kérdése. Japán, az USAszövetségeseként egyrészt nagyobb önállósághoz jutott, másrészt - mivel a szerződés ténylegesen a Szovjetunió és a KNK ellen irányult - Japán ismét megjelent a térségben, mint hagyományos ellenfél, s mint az ázsiai békét fenyegető hatalom. Ezt felismerve jelentette ki Csou En-laj 1951. szeptember 18-án, hogy az ázsiai és világbéke védelme céljából a kínai nép kész együttműködni a világ népeivel, Ázsia minden nemzetével és bármely, különösen ázsiai ország kormányával, amely nem helyesli a San-Franciscoban aláírt japán különbéké-szerződést azért, hogy megakadályozzák a távol-keleti háboru kiszélesítésének veszélyét, melyet a San-Franciscoban aláírt japán különbéké-szerződés és az amerikai-japán biztonsági szerződés megkötése idézett elő.¹¹¹

Véleményünk szerint - bár bizonyítani nem tudjuk - a japán militarizmus ujjáéledésének veszélye nem elsősorban a különbéke-szerződést el nem fogadó országok és a KNK együttműködését segítette elő, hanem a KNK és a Szovjetunió további közeledését eredményezte az 1950. évi szerződésben megfogalmazott alapelveknek megfelelően.

III. A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság együttműködése az 1953-1957-es években

1./ A KKP KB általános irányvonala, az első ötéves terv célkitűzései

Azok a sikerek, amelyeket a kínai nép a népgazdaság ujjaépítésének periódusában a KKP vezetésével, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok segítségével elért, kedvező körülményeket teremtettek ahhoz, hogy megkezdődhessen a szocializmus építésére való áttérés. E feladat megvalósításához a KKP-nak egy olyan programot kellett kidolgozni, amely meghatározza az átmeneti időszakra vonatkozó legfontosabb teendőket. Ezt a programot 1952-ben dolgozta ki a KKP KB, és 1953 decemberében hagyta jóvá "Valamennyi erő mozgósításával harcoljunk országunk szocialista nagyhatalommá építéséért"¹¹² címmel. A tézisek a szocialista építés általános törvényszerűségeinek és az ország nemzeti sajátosságainak figyelembe vételével készültek. Ebben a dokumentumban részletesen kifejtették a kínai forradalommal és a szocialista építéssel összefüggő főbb kérdéseket. Hangsúlyozták a forradalom demokratikus és szocialista szakaszának összefüggését és folyamatosságát. Megállapították, hogy Kína a forradalom győzelme utáni új-demokratikus társadalomból az egységes szocialista társadalom felépítése felé halad. Állást fog-

laltak a szocialista társadalom felépítésének szükségessége mellett, s ennyivel továbbfejlesztették a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület 1949-es programját. Az új-demokratikus társadalomból a szocialista társadalomba való átmenet időszakát viszonylag hosszú szakaszként fogták fel a tézisek, mivel az ország "gazdasági és kulturális téren elmaradott", és a "szocializmus győzelméhez szükséges gazdasági és kulturális előfeltételeket" nem lehet egyszerre megteremteni. Kína "igen nagyszámu egyénileg gazdálkodó paraszttal és önálló kézműiparossal rendelkezik, s a népgazdaságban igen jelentős hányadot tesz ki a kapitalista ipar és kereskedelem", ezek átalakítása is megglehetősen időigényes. A párt elé fő feladatként tűzték ki, hogy "megvalósítsa az ország szocialista iparosítását, s lépésről lépésre elérje a mezőgazdaságnak, a kézműiparnak és a kapitalista iparnak és kereskedelemnek az állam által véghezvitt szocialista átalakítását".

A KKP annak a lenini utmutatásnak megfelelően, amely kimondja, hogy "a szocializmus anyagi alapja csakis a gépi nagyipar lehet, amely a mezőgazdaság átszervezésére is képes",¹¹³ központi feladatként az ország szocialista iparosítását, tehát annak az anyagi-technikai alapnak a megteremtését tűzte ki, amely biztosítja a szocialista társadalom felépítését. Az iparosítási program felvázolásakor a nehézipar fejlesztésének elsődlegességét hangsúlyozták azzal a céllal, hogy Kína "olyan hatalmas nehéz-

iparral rendelkezék, amely lehetővé teszi számára, hogy a különféle szükséges ipari berendezéseket maga állítsa elő, hogy a modern ipar vezesse az egész népgazdaságot, s a mezőgazdasági és az ipari össztermelésen belül abszolút többségre tegyen szert, hogy országunk egész ipara szocialista legyen". Azzal is számoltak, hogy ilyen mértékű iparfejlesztés mellett az életkörülmények csak lassan javulhatnak.

A tézisekben kimondták, hogy az iparosítást a Szovjetunió tapasztalatainak felhasználásával kívánják megvalósítani, és ehhez a munkához a Szovjetunió berendezésekkel és technikai tapasztalatainak átadásával járul hozzá.

A mezőgazdaság továbbfejlesztésének útját több átmeneti formán keresztül és viszonylag hosszú idő alatt fokozatosan, az egyéni parasztgazdaságok szövetkezetekbe tömörítésével kívánták elérni.

A magántőkés ipart és kereskedelmet "az állam, a kapitalizmus felett gyakorolt ellenőrzésén és irányításán, valamint a gazdaság állami szektorának a kapitalizmussal fenntartott kapcsolatán és együttműködésén keresztül, az államkapitalizmus vágányára tereli." Mindezt több fokozaton keresztül, az állami-magán vegyesvállalatok megszervezésén át a kapitalista tulajdon köztulajdonná változtatásáig szándékoztak folytatni.

E célkitűzések megvalósításának belső feltételeit elemezve megállapították, hogy erősíteni kell a munkásosz-

tály vezető szerepét, a munkás-paraszt szövetséget, és a demokratikus erőkkel való összefogást. A külső /nemzetközi/ feltételekkel kapcsolatban pedig továbbra is a Szovjetunió és a népi demokratikus országokkal kiépített kapcsolatok erősítése, a világ békeszerető népeinek és nemzeti felszabadító mozgalmainak támogatása az irányadó.

"Arra kell nevelnünk egész népünket, hogy megértse, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok hazánknak nyújtott segítsége, a béke, a demokrácia, a szocializmus tábor, az egész világ békeszerető népeinek erőteljes egysége, valamint a világbéke megóvására indított harc győzelmes előrehaladása hazánk szocialista építése sikerének elengedhetetlen előfeltételét alkotja. Egyszóval országunkon belül és a nemzetközi küzdőtéren egységre kell lépünk minden olyan erővel, amellyel egységre lehet lépni, s azért kell küzdenünk, hogy hazánkat szocialista nagyhatalommá építsük."

Az általános irányvonal fő célkitűzéseit a KNK 1954-ben törvényerőre emelt alkotmánya is magában foglalta: "A Kínai Népköztársaság megalakításától a szocialista társadalom felépítéséig tartó időszak átementi időszak. Az átmeneti időszakban az állam fő feladata az ország szocialista iparosításának fokozatos megvalósítása és a szocialista átalakulás fokozatos befejezése a mezőgazdaságban, a kézműiparban, valamint a kapitalista iparban és a kereskedelemben... Kína megbonthatatlan barátságot kötött

a hatalmas Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségével és a népi demokratikus országokkal; napról napra fejlődik népünk és a világ békeszerető népeinek barátsága. Ez a barátság a jövőben is fejlődni és növekedni fog... A Kínai Népköztársaság a munkások és a parasztok szövetségén alapuló népi demokratikus állam, amelyet a munkáosztály vezet.¹¹⁴

A KKP KB általános irányvonala a népgazdaság fejlesztésének első ötéves tervében öltött testet. Az első ötéves tervet, amelynek kidolgozását 1951-ben kezdték meg és végső formájában 1955-ben fogadta el az Országos Népi Gyűlés második ülásszaka, a szocialista építés kezdeti időszakának tekintették. Fő feladatul a szocialista iparosítás, valamint a mezőgazdaság és a kisipar szocialista átalakításához szükséges kezdeti alap megteremtését, és a magánipar és kereskedelem szocialista átalakításához szükséges alapok megteremtését tűzték ki.

A nehézipar fejlesztésének elsődlegességéből kiindulva az ipari beruházásokra fordított kiadások 88,8 %-át a termelési eszközöket gyártó iparba, 11,2 %-át pedig a könnyűiparba irányították.¹¹⁵ 694 ipari óriásüzem felépítését tervezték, ezek közül 156 építését a Szovjetunió segítségével. Az ipari termelést 1957-re 98,3 %-kal kívánták növelni, évi átlagban 14,7 %-kal. Az állami ipar és a nehézipar fejlesztésének ütemét nagyobb mértékben - 18,1 %, illetve 17,8 % - szándékoztak emelni. Jelentős beruházást

eszközöltek a közlekedés, távközlés, mezőgazdaság, kultúra, közoktatás és egészségvédelem területeire is. A mezőgazdaság továbbfejlesztését 23,3 %-ban irányozták elő.

Az első ötéves tervben konkrét feladatokat szabtak meg a mezőgazdaság, a kisipar, valamint a magántőkés ipar és kereskedelem szocialista átalakítására is. Az eredeti elképzelésből kiindulva - Kinának körülbelül három ötéves tervre van szüksége, hogy megvalósítsa a szocialista átalakítást - ebben a periódusban viszonylag mérsékelt ütemet irányoztak elő. Az alacsonyabb típusú mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe a parasztgazdaságok egyharmadát akarták tömöríteni, a szövetkezetekbe a kisiparosoknak szintén egyharmadát. A korszerű magántőkés nagyüzemek jelentős részét, a kisebb üzemek egy részét tervezték állami-magán vegyesvállalatokká alakítani.

1952-re - a népgazdaság helyreállításának befejezésére - ugyan megteremtődtek a feltételek a szocialista építés megkezdése számára, de ezek - éppen a forradalom győzelme előtti időszak elmaradottsága és a nemzetközi körülmények miatt - kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy a Szovjetunió segítsége nélkül is komolyabb eredményeket érhesse-
nek el. Erről szólt Li Fu-csun miniszterelnökhelyettes, az Állami Tervbizottság elnöke az Országos Népi Gyűlés második ülés-
szakán 1955. július 30-án mondott beszédében:
"Annak, hogy országunk gyors ütemben valóra válthassa a tervszerű gazdaságépítést, egyik fontos feltétele a Szov-

jetunió őszinte, önzetlen és testvéri segítsége. A szovjet kormány és a szovjet nép magasrendű és nemes internacionalista szellemről tett tanúságot, amikor támogatja országunkat az új vállalatok megtervezésében, ellát bennünket az építéshez szükséges felszereléssel, és még sok minden másban is segítő kezet nyújt nekünk."¹¹⁶ A Szovjetunió támogatását, a két ország együttműködését az 1953-1957-es években több egyezmény szabályozta.

2./ Az SzKP és a KKP együttműködésének további alakulása

A./ Az 1953-1957 között megkötött, gazdasági jellegű egyezmények

1953-tól 1957-ig a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság kormánya egy sor fontos gazdasági egyezményt írt alá. A tervidőszak első szovjet-kínai egyezményét 1953. március 21-én kötötték.¹¹⁷ Ekkor a Szovjetunió és a KNK 1953. évi áruforgalmáról, az 1950. február 14-én aláírt szerződésben megállapított szovjet kölcsön folyósításáról, és Kína működő erőműveinek szovjet segítséggel történő kibővítéséről, valamint új erőművek építéséről írtak alá egyezményt.

Az 1953. május 15-i újabb egyezményben a Szovjetunió vállalta, hogy az 1950. február 14-i szerződés alapján már elkészült ötven vállalaton felül további 91 ipari objektum felépítéséhez, illetve újjáalakításához nyújt gaz-

dasági és műszaki segítséget.

1954 szeptember-októberében szovjet kormánydelegáció tartózkodott Pekingben. A megbeszélések során kicserélték nézeteiket a nemzetközi helyzetről és a távolkeleti béke kérdéseiről. Ugyanakkor újabb egyezményeket irtak alá a gazdasági és kulturális együttműködés továbbfejlesztéséről.¹¹⁸ Ezeknek keretében megállapodást kötöttek, hogy a Szovjetunió kormánya 1955. május 31-ig kivonja csapatait Port-Arthurból, és a térségben levő berendezéseket átadja a KNK kormányának. Az 1950. március 21-i egyezmény alapján négy szovjet-kinai vegyesvállalat szovjet része 1955. január 1-től szintén a KNK tulajdonába került, mivel "a kínai gazdasági szervezetek kellő tapasztalatokra tettek szert és maguk irányíthatják a vegyes társaságokhoz tartozó vállalatok tevékenységét..." A szovjet és a kínai kormány úgy ítélte meg, hogy "ez a határozatuk megfelel a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közt kialakult baráti kapcsolatoknak és hozzá fog járulni az egyenlőségnek, a kölcsönös segítségnek és a kölcsönös érdekek tiszteletbentartásának alapján folyó gazdasági együttműködés további erősödéséhez."

A Szovjetunió újabb, 520 millió rubel értékű hitel folyósítását, plusz 15 iparvállalat felépítését és további 141 vállalat gépszükségletének fedezését vállalta magára. A tudományos-műszaki együttműködés fejlesztéséről is egyezményt irtak alá. Megegyeztek abban, "...hogyan

a két ország között tudományos-műszaki együttműködést valósítanak meg, a népgazdaság valamennyi ágazatában szerzett tapasztalatok kicserélése útján." Az egyezményben benne foglaltatik, hogy kicserélik a műszaki dokumentációt, a tájékoztató adatokat és a szakembereket a két ország tudományos-műszaki eredményeinek tanulmányozása végett.

A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság kormánya megállapodott a Lancsou-Urumcsi-Alma-Ata, a Mongol Népköztársaság kormányának bevonásával pedig a Csingjing-Ulan-Bator vasutvonalak közös építésében.

Az 1956. április 7-én aláírt újabb egyezmény alapján a szovjet kormány további 55 iparvállalat építésében nyújtott segítséget a KNK-nak.

A tervidőszakban aláírt gazdasági szerződések alapján jelentősen bővültek a szovjet-kinai kapcsolatok a gazdaság szférájában. A szovjet kormány térítésmentesen átadta a KNK-nak a nagyvállalatok építéséhez szükséges tudományos-technikai dokumentációkat,¹¹⁹ és továbbra is szakembereket küldött, illetve fogadott e munkálatok tapasztalatainak átadására. A KNK ezek ellenértékeként színesfémeket, élelmezési cikkeket, különböző szöveteket és más árukat szállított a Szovjetunióba.

B./ Az első ötéves terv eredményei és a Szovjetunió szerepe a terv megvalósításában

Az első ötéves terv /1953-1957/ éveiben nagy jelentőségű változások történtek Kínában; a KKK nagy sikereket ért el a szocializmus építésében. Gyökeres változásokra került sor az ország gazdasági-társadalmi rendszerében. 1957-ben a társadalmi szektor a nemzeti jövedelem 33,2 %-át adta. A szövetkezeti szektor részaránya 56,4 %-ra, az állami-magán vegyesvállalatoké 7,6 %-ra emelkedett, az egyénileg gazdálkodók szektora 2,8 %-ra, a kapitalista gazdálkodóké pedig 0,1 %-ra csökkent.¹²⁰

Az ország iparosítási tervét nemcsak teljesítették, hanem túl is teljesítették. Az ipari termelés 1953-1957 között összességében 141 %-kal nőtt, 21 %-kal szárnyalva túl a terv előirányzatát. A termelési eszközök előállításának üteme évi 25,4 %-os növekedést, a fogyasztási eszközök gyártásáé pedig évi 12,8 %-os növekedést mutatott.¹²¹

Az ipar fejlődése során egészen új iparágak születtek: repülőgép-, gépkocsi-, szerszámgép-, vegyipar-, energetikai, kohóipari és bányaiipari gépgyárak létesültek. Az ötéves terv végére az ország saját erőforrásából fedezte gépszükségletének mintegy 60 %-át.

Az ötéves terv végére falun győzelmet arattak a szocialista termelési viszonyok. Az összes parasztgazdaság mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe tömörült, de a terv-

időszak első éveiben a mezőgazdaság az egyéni parasztgazdaságokra támaszkodott. A mezőgazdasági termelőerők alacsony technikai színvonala, és a feszített iparosítási politika miatt a mezőgazdaságban a beruházás elmaradt a kívánalmak mögött. Így az ipar fejlődési ütemétől erősen elmaradt e népgazdasági ágazat. A gabonafélék termékmenyisége 1957-re 20 %-kal nőtt, 2 %-kal túlteljesítve a terv előirányzatát, a gyapottermelés pedig 26 %-kal emelkedett. A szántóterületet 3,9 millió hektárral növelték, és javultak a földművelés technikai előfeltételei is. Összességében azonban - ha számolunk a nagy népességszaporulattal és azzal, hogy a mezőgazdaság volt és maradt is Kína gazdasága egyik legfontosabb felhalmozási forrása - lassan fejlődött a kínai mezőgazdaság, ami kihatott az ország gazdasági és politikai helyzetére is.

Nemcsak a mezőgazdaság fejlesztése tartozott Kína nehezen megoldható problémái közé, hanem a lakosság életszínvonalának emelése is. Az első ötéves terv végére ugyan sikerült felszámolni a tömeges éhhalál veszélyét, - ami a kínai forradalom kétségtelenül jelentős vívmánya volt - de ez még mindig csak a biztos létminimumot jelentette. 1952-höz viszonyítva majdnem 50 %-kal nőtt a munkások és alkalmazottak munkabére, emelkedett a parasztság jövedelme is, azonban ehhez nem volt megfelelő árufedezet. Nagy figyelmet fordítottak az írástudatlanság felszámolására és az egészségvédelemre.

A Kínai Népköztársaság első ötéves terve teljesítésének időszakában különösen a Szovjetunió, de a népi demokratikus országok is jelentős segítséget nyújtottak az ország ipari bázisának megteremtéséhez. A KNK megalakulása után az első ötéves terv végéig megkötött szerződések és egyezmények alapján a Szovjetunió 211 nagy iparvállalat építésében és rekonstrukciójában vállalt közreműködést.¹²² A szintén ebben az időszakban megkötött, gazdasági segítséget szabályozó egyezmények terhére - a különböző forrásokban és feldolgozásokban szétszórtan található adatok alapján számításaim szerint - a Szovjetunió megközelítően 5 milliárd rubel összegű hitel folyósítását vállalta.¹²³ A Szovjetunió segítségével épülő objektumok közül 135 építését kezdték meg a tervidőszakban, és 68 teljesen, vagy részben bekapcsolódott a termelésbe 1957 vége előtt. Az NDK, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária 68 ipari vállalat tervezésében és építésében vett részt, közülük 27 kezdte meg a termelést az ötéves terv befejezése előtt.¹²⁴ A tervidőszakban elkészült 600 nagyvállalatból az a 68, amely építését teljesen vagy részben befejezte a Szovjetunió ebben a periódusban, a felépített vállalatok 11,33 %-át adta. A többi szocialista ország közreműködésével épült üzemeket hozzászámítva már az új létesítmények 15,83 %-a épült külső segítséggel.

A Szovjetunió segítsége a vállalatok létesítésének

szinte minden stádiumára kiterjedt: az építkezés helyének kiválasztásától a terv kidolgozásán, a berendezések szállításán és a káderek kiképzésén keresztül egészen az objektum üzembehelyezéséig. A Szovjetunió gyakorlatilag ingyen adta át Kinának a technikai tervdokumentációt, a munkarajzokat és az iparcikkek technológiai dokumentációját. Itt nemcsak e dokumentációk tisztán gazdasági értékét kell felbecsülnünk, hanem azt a tényt is, hogy az 1950-es években a KNK ilyen dokumentációt sehol nem kaphatott volna.

A Szovjetunióból Kinába érkező polgári szakemberek száma az 1952-es 753 fővel szemben 1957-re 2677-re emelkedett.¹²⁵ A Szovjetunióba is sok kínai mérnök, tudós és munkás utazott tapasztalatcserére. Az első öt éves terv idején 6,2 ezer kínai tanulmányozta a szovjet vállalatok munkamódszereit.¹²⁶

A szovjet-kínai áruforgalom is jelentős növekedést mutatott. Az 1952. évihez viszonyítva 1957-re 32,4 %-os növekedés tapasztalható, 1950-nel összehasonlítva pedig 2,3-szeres. A Szovjetunió részesedése a KNK külkereskedelmi forgalmából átlagosan 50 % felett volt, Kína részaránya pedig 20-25 %-ot tett ki a Szovjetunió külkereskedelmi forgalmából. A Szovjetunióból Kinába irányuló import 95 %-a iparcikk volt 1950-1955 között. A szovjet fél erőművekhez, kohóművekhez, és gépgyártó üzemekhez, szén- és ércbányákhoz, vasut és más kereskedelmi utakhoz berende-

zéseket, felszereléseket és egyéb anyagot szállított. Ezen kívül az ipar és a kereskedelem számára nyersanyagot, korszerű mezőgazdasági gépeket, tenyészállatot, vetőmagot stb. importált a Szovjetunió a KNK-ba. A KNK a kölcsön kiegyenlítése fejében nyersanyagot, teát, aranyat, szinesfémeket, rizst, növényi olajat, húst, gyümölcsöt, higanyt, textil- és gyapjuárut stb. szállított a Szovjetunióba. A szovjet ipari berendezések átlag 20-30 %-kal voltak olcsóbbak az amerikai és angol termékeknél, a nehézipari berendezések pedig - amelyekből nagy hiány volt Kinában - 30-60 %-kal.¹²⁷

A Kínai Népköztársaság a megalakulása utáni első években teljesen a Szovjetunió és a szocialista országok támogatására volt utalva. A gazdasági blokád szinte megbénította a Nyugattal való kereskedelmet. Így 1954-1955-ig a szocialista országokon kívül nem is volt más kereskedelmi partnere. 1952-ben 600 millió amerikai dollár értékű árut exportált Kína a szocialista országokból, 1957-ben 1081 millió dollár értékűt, egyedül a Szovjetunióból 1959-ben pedig 954,6 millió dollár összegben. 1952-ben a kínai kivitel 800 millió amerikai dollár összegben irányult a szocialista országokba, 1975-re ez 880 millió dollárra emelkedett. A Szovjetunióba 1959-ben 1100,3 millió dollár értékben vitt ki árut. A szocialista országokból beszerzett áruk a kínai export 64,6 %-át tették ki 1957-ben, az ide irányuló kivitel pedig 63,7 % volt.¹²⁸

Az ötéves terv befejezésének utolsó éveiben a szocialista országokon kívül elsősorban az ázsiai és afrikai,

tehát a nemzeti felszabadulásukért küzdő országokkal lépett gazdasági, technikai és kulturális kapcsolatba, de több tőkés országgal is folytatott már kereskedelmet a KNK:

A kínai export és import megoszlása országcsoportok szerint /millió USA dollárban és %-ban/ 1957-ben¹²⁹

Országcsoportok	<u>Export</u>		<u>Import</u>	
	Dollár	%	Dollár	%
Kommunista országok	1081	64,6	880	63,7
A tőkés világ ipari országai	224	13,4	302	21,8
Hongkong és Macao	174	10,4	22	2,6
Fejlődő országok	194	11,6	178	12,9
Összesen	1673	100,0	1382	100,0

A Szovjetunió és a KNK népgazdaságának ilyen mértékű összefonódásáról és a szovjet kormány támogatásáról méltán írta 1959 februárjában a Zsenmin Zsipao, hogy a Kinának nyújtott szovjet segítség egyedülálló a történelemben.¹³⁰ A nyugati irodalom, objektíve értékelve a Kinának nyújtott szovjet segítséget megállapítja, hogy "az európai szocialista országok hozzájárulása, élükön a Szovjetunióval, az 1950-1960-as évtizedben döntő jelentőségű volt a korszerű kínai ipar létrehozásában. Valamennyi, jelenleg létező kínai üzemet - a Nyugat által szállított mintegy tucatnyi kivételével - szovjet szakemberek szerelték fel, vagy bővítették ki, s szovjet felszereléssel lát-

tak el. Igaz, e segítség nem volt ingyenes, de meg kell mondani, hogy nélküle abban az időszakban a kínaiak nem tudtak volna új ipari üzemeket létesíteni, mert hiányoztak a technikai eszközeik.¹³¹

Ugyanakkor, amikor a KKK kiemelkedő sikereket ért el a szocializmus alapjainak megteremtésében, a KKK-nak komoly nehézségeket kellett leküzdeni és olyan hibákat kellett kijavítani, amelyek Mao Ce-tung személyi kultuszával voltak kapcsolatban. A gazdasági szerkezet gyökeres átalakításának időszakában voluntarista hibák jelentkeztek, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének, a magánkapitalista ipar és kereskedelem államosításának meggyorsítása negatív következményekkel járt. Mégis sikerült a sokszektorú kínai gazdaságot a szocialista formára átvizetni. Egészében véve azonban ezt a periódust, de az 1949-től 1957-ig terjedő időszakot is, nem ezek a negatív vonások jellemzik, hanem a szocializmus építésében elért sikerek, melyeket a kínai nép - a KKK vezetésével - az SzKKP-val és más kommunista országokkal szövetségben ért el. A felmerült hibákkal kapcsolatban fontos szerepe volt a KKK VIII. kongresszusa első ülésének, amely megerősítette Kína Kommunista Pártjának az átmeneti időszakra vonatkozó fő vonalát, és egy időre gyengítette Mao Ce-tung negatív elméleti hatását.

C./ A két ország együttműködése a tudomány, technika és kultura területén

A gazdasági együttműködés egyik fontos kiegészítő eleme és formája a tudományos-műszaki tapasztalatok és eredmények kicserélése. 1954. október 12-én szovjet-kinai tudományos-műszaki együttműködési egyezményt írtak alá.¹³² Ekkor megegyeztek abban, hogy mindkét fél egymás rendelkezésére bocsátja a műszaki tervdokumentációkat, kicserélik a megfelelő tájékoztató adatokat, és szakember cserét valósítanak meg a két ország tudományos-műszaki eredményeinek tanulmányozása céljából. Az együttműködés realizálásával kapcsolatos intézkedések kidolgozására szovjet-kinai bizottságot hoztak létre.

A Szovjetunió Kína rendelkezésére bocsátotta a szénbányák, ércdusító üzemek, színesfém-kohászati üzemek, villamosberendezés- és építőanyagot előállító gyárak, erőművek, üveggyárak, transzformátor-, mozdony- és vagongyárak, vasbetongyárak stb. építéséhez szükséges műszaki anyagokat. A Szovjetuniónak Kína a textil-, papír és cellulózgyártási, előregyártott vasbeton elemek, villamos távvezetékek, vegyitermékek, öntözőrendszerek műszaki dokumentációját, a szén- és kohóipar néhány ágazatának műhelyrajzát, a zöldség-, hus- és gyümölcskonzervek elkészítésének leírását adta át.¹³³ Ezen az uton a Szovjetunió 1954-től több mint háromezer fajta műszaki doku-

mentációt szállított Kinának, a korszerű technika megismertetése céljából pedig kínai specialistákat fogadott.

A kínai mérnökök, technikusok és munkások termelési gyakorlatot folytattak a Szovjetunió számtalan üzemében. Az első ötéves terv periódusa idején 6,2 ezernél több kínai munkás, és a vállalatokat irányító személy vett részt ezeken a termelési gyakorlatokon.¹³⁴ E tapasztalatcsere eredményeként a gazdaság minden ágazatában jelentős tartalékokat tudtak feltárni, új eljárásokat alkalmaztak a termelés folyamatában, és jelentősen növelhették a kész termékek kibocsátását. A szovjet specialisták ajánlotta módszerek bevezetésével a kínai szénbányászatban 30 %-ról 80 %-ra emelkedett a termelési együttható, és a bányák rekonstrukciójának végrehajtása után 20-40 évvel hosszabbodott meg a szénkitermelés időtartama.¹³⁵

Az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem területén a KNK megközelítően háromszáz olyan különböző műszaki dokumentációt adott át a Szovjetuniónak, amelyre annak szüksége volt. A kínai vállalatok és üzemek emellett több mint kétszáz szovjet specialistát ismertettek meg a mezőgazdasági növények termesztésének, néhány árucikk előállítása mindennapos felhasználásának tapasztalataival.¹³⁶

1957 júliusában Pekingben tartotta hatodik ülését a Szovjet-Kínai Tudományos-technikai Együttműködési Bizottság. Itt fontos határozatot hoztak a rokonvállalatok, minisztériumok, tudományos kutatóintézetek közvetlen

kapcsolatának továbbfejlesztéséről. 1957-ben tudományos-technikai konferenciát tartottak a legidősebb ipari és mezőgazdasági kérdések témaköréből.¹³⁷

1955. január 18-án a Szovjetunió és a KНКK kormánya egyezményt írt alá, melyben a kísérleti atommáglya és elemi részecske-gyorsító 1955-1956-os megtervezése és szállítása mellett előirányozták az atommáglyára és gyorsítóra vonatkozó tudományos-műszaki dokumentációk ingyenes átadását, valamint az atommáglya beszerelésében és üzembehelyezésében, hasadó- és más anyagokkal való ellátásában történő szovjet segítségnyújtást.¹³⁸

1955 augusztusában Genfben nemzetközi konferenciát rendeztek az atomenergia békés felhasználásáról. A KНКK ide nem tudta elküldeni képviselőit. A szovjet kormány, hogy tájékoztassa a kínai tudósokat az atomenergia békés felhasználásának legújabb eredményeiről, 1955 decemberében egy felkészült tudóscsoportot küldött a KНКK-ba, melynek tagjai előadásokat tartottak a konferencia eredményeiről és az atomenergia békés felhasználásának lehetőségeiről. Az előadások szövegét később a kínai "Tudományos Értesítőben" közzölték.¹³⁹

1955 márciusának végén a Szovjetunió, a KНКK és más szocialista országok Dubnában létrehozták az Egyesült Atommagkutató Intézetet. Ennek az intézetnek a Szovjetunió átadta a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Atommagkutató Intézetét és Elektrofizikai Laboratóriumát az atommag tanulmányozásához szükséges gigantikus gyorsító berendezé-

sekkel, és a világ legnagyobb szinkrociklotronjával és szinkrofazotronjával együtt. Az intézetben a Szovjetunió, a KKK és a baráti országok tudósai közösen végezték a kutatómunkát.

Egy 1963. augusztus 15-én, a pekingi kormány által kiadott nyilatkozatban a Szovjetunió szemére vetették, hogy az 1957 októberében vállalt kötelezettségét - amelyre vonatkozóan a feldolgozott irodalomban nem található megerősítés - elmulasztotta teljesíteni. A nyilatkozat arról szól; hogy a Szovjetunió 1959. június 20-án felrugta a szerződést, amely alapján Kínának atombomba modellt kellett volna átadni, valamint az atombomba gyártásához szükséges műszaki adatokat.¹⁴⁰

Amennyiben hitelt adunk Fejtő szavainak - s a későbbi fejlemények ismeretében nincs okunk kételkedni - a két ország e területen kifejtett tevékenységét a következőképpen vázolhatjuk fel: az 1955 áprilisában megkötött egyezmény alapján elkezdődött, az atomkísérletre vonatkozó szovjet-kinai megállapodás után létrejött együttműködés 1959 nyaráig tartott, ezután zsákutcába torkollott. Az 1955-1959-ig tartó időszak munkálatainak anyaga ismeretlen, de feltételezhető, hogy normális keretek között végezték közös kísérleteiket a két ország tudósai. Az együttműködés felbontása a Szovjetunió részéről valószínű, hogy alapos és körültekintő döntéssel nyugodott. 1959-re sokminden megváltozott úgy a világban, mint a KKK-ban.

Kína atomfelszerelése ellen a fő érv az lehetett, hogy amennyiben a Szovjetunió ezt megteszi egyik szövetségesének, az USA is ellátja atomfegyverekkel az imperialista nagyhatalmakat, s ez a nehéz küzdelem árán kivívott egyensúlyt a szocialista tábor hátrányára változtatná meg. Az együttműködés felmondása mellett szólhatott a KNK-nak néhány kül- és belpolitikai lépése is. Többek között gondolkunk itt az 1958-ban előidézett tajvani krízisre. A felsorolt tényezők közül az első, a nemzetközi erőviszonyok megbomlása lehetett az a döntő érv, amelynek alapján a Szovjetunió elállt eredeti szándékától.

1956-ban szovjet tudósok utaztak Kinába. A két ország tudósai egy hatalmas távlati terv kidolgozásáról konzultáltak, amely azt célozta, hogy tizenkét év alatt a jelenlegi világszinvonalra emeljék a kínai tudományt. A szovjet tudósok elemezték kínai kollégáiknak, hogy az iparosítás és a tudományos kutatások fejlesztésének kezdetén milyen fontosabb feladatokkal kellett megbirkózniuk, és milyen eredményeket tudtak elérni.¹⁴¹

1957. december 11-én a Szovjetunió Tudományos Akadémiája és a KNK Tudományos Akadémiája a tudományos együttműködésre vonatkozó egyezményt írt alá. Megegyeztek abban, hogy a hatásköri szférájukhoz tartozó területeken közvetlen kapcsolatokat tartanak fenn, és kölcsönösen segíteni fogják egymás munkáját. Közös kutatást, expedíciókat szerveznek, koordinálják munkájukat a tudomány és

technika legfontosabb kérdéseiben.¹⁴² A Szovjetunió Tudományos Akadémiája és Kína Tudományos Akadémiája Elnöksége és tudományos intézetei is közvetlen kapcsolatot tartottak fenn. Tudóscseréket bonyolítottak le, akik ismerkedtek egymás legújabb eredményeivel, és konferenciákon adták át tapasztalataikat egymásnak.

Kína történelmének, kulturájának, a kínai népnek a forradalmi harcban és a szocializmus építésében szerzett tapasztalatainak tanulmányozása nagy hangsúlyt kapott a szovjet kormány határozataiban. Elhatározták, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján Kína-kutató intézetet hoznak létre. Az intézetben sok sinológus kezdte meg munkáját. Kibocsátották a "Szovjet Kína-kutatás" c. folyóiratot, és az intézet érdeme a "Szovjet-kinai viszony" c. dokumentumgyűjtemény kiadása.

A szovjet-kinai barátság egyik mutatója a két nép közötti kulturális együttműködés. 1956. július 5-én Moszkvában egyezményt írtak alá a kulturális együttműködés szabályozására.¹⁴³ Az egyezmény értelmében a két fél képviselői évenként intézkedési tervet dolgoznak ki, amely a két kormány megerősítő jóváhagyása után a következő év kulturális cseréjének programjává válik.

Ebben az egyezményben a kulturális együttműködésen kívül szabályozták a tudományos-technika, oktatási, irodalmi és művészeti, közegészségügyi, könyvkiadási, a rádiós műsorközvetítési, a televíziós filmgyártási és a sportkapcsolatokat. A megegyezés összegezte a kultura te-

rületén kifejtett sokéves és gyümölcsöző együttműködést, és megteremtette a jövőbeni kulturális kapcsolatok fejlesztésének alapját.

A kulturális kapcsolatok előtörténetéhez tartozik, hogy már 1949-ben A. Fagyeejev vezetésével szovjet írók delegációja járt Kinában. A delegáció részt vett a KNK megalakulása alkalmából rendezett ünnepségeken. Sok kínai író és fordító utazott a Szovjetunióba. Állandó volt az ujságíró-delegációk cseréje. A klasszikus szovjet irodalom legismertebb remekeit, mint Puskin, Tolsztoj, Csehov, Dosztojevszkij műveit lefordították kínai nyelvre. A kínai olvasók széles köre ismerte meg Gorkij műveit. Az agrárreform végrehajtására a falvakba érkező kommunisták magukkal vitték Solohov: Feltört ugar c. művét. Nyolc év alatt több mint 13 ezer, különböző szovjet szerző művét adták ki Kinában kb. 230 millió példányszámban.

A Tretyakov Galéria termeiben 1950-ben több mint ezer kínai festményt, szobrot, grafikát és iparművészeti tárgyat állítottak ki. A Szovjetunióban ez volt az első, kínai művészetet bemutató nagy kiállítás, melyet a KNK megalakulása után rendeztek. 1953 nyarán a Gorkijról elnevezett központi parkban nyílt meg a KNK ipari és mezőgazdasági eredményeit bemutató kiállítás. 1954-56-ban Pekingben, Sanghajban, Kantonban kiállítás szemléltette a Szovjetunió gazdasági és kulturális sikereit. 1956. június 15-én Pekingben szovjet kiállítás demonstrálta az atomenergia békés felhasználásának lehetőségeit. 1956

juniusában szovjet rendező közreműködésével vitték színre Pekingben Gorkij halálának huszadik évfordulója alkalmából a "Jegor Bulicsov és a többiek" c. darabot. Intenzív volt a két ország között a művészeti kollektívák cseréje és egymás filmalkotásainak bemutatása. 1949-1958-ig 134 kínai művészeti kollektíva vendégszerepelt a Szovjetunióban, és 102 kínai filmet mutattak be. Kinába 112 szovjet együttes látogatott, és majdnem 2 milliárd kínai tekintett meg 747 szovjet filmet.¹⁴⁴ Az említetteken kívül még sokáig sorolhatnánk a két nép kulturális kapcsolatainak számtalan példáját.

A Kínai-Szovjet Baráti Társaság is nagy szerepet játszott abban, hogy a kínai nép tanulmányozhatta a Szovjetuniónak a szocializmus építésében szerzett tapasztalatait. E társaság többmillió szervezetet foglalt magába: szakszervezetek, professzorok és felsőoktatási intézmények dolgozóinak szervezetei, állami intézmények dolgozói, a Nemzeti Felszabadító Hadsereg harcosai stb. A Társaságnak az ország minden részében voltak egységei, és ezek szervezték a szovjet filmek bemutatóit, a kiállításokat, és megismertették a kínai népet a szovjet szépirodalommal és művészettel. Ezeket a feladatokat látta a Szovjetunióban el a Szovjet-Kínai Baráti Társaság. A két szervezet széleskörű kapcsolatot tartott egymással és a két nép életét, fejlődését ismertető folyóiratokat adtak ki.

A szovjet felsőoktatási intézmények programját is tanulmányozták a kínai elvtársak. Ez megkönnyítette Kiná-

ban a felsőoktatás reformjának bevezetését. Kínai pedagógusok utaztak a Szovjetunióba, hogy ismerkedjenek az iskolaügy szervezésével. A szovjet pedagógusok is tanulmányozták kínai kollégáik módszereit. A tudományos- és kulturális együttműködés fontos formája volt az aspiráns- és hallgatócsere. Megszervezték a két ország könyvtárai közötti cserét és a kölcsönzést. Ezen az úton a Szovjetunió a klasszikusok műveit, az orosz-szovjet történelmet feldolgozó munkákat, tudományos-technikai jellegű könyvek cseréjét is lebonyolította a KNK-val.

Láthatjuk tehát, hogy a két ország kapcsolata nem korlátozódott csupán az elsőrendűen fontos gazdaság és politika szférájára. Emellett igyekeztek megismerni - s ez sem kevésbé fontos két ország baráti kapcsolatában - egymás történelmét, kulturáját, s a tudományos-technikai együttműködés és segítségnyújtás keretében azon munkálkodtak, hogy a mindkét ország számára hasznos ismereteket és eredményeket egymás javára fordítsák.

D./ A Kínai Népköztársaság nemzetközi szereplése, a Szovjetuniótól való politikai eltávolodásának első jelei

Az 1953-1957 közötti időszakban a kapitalista világrendszer folytatta a már megkezdett hidegháborús politikát. Az imperialista tábor vezető országában az 1952. évi elnökválasztáson a köztársaságpárti Eisenhower került ki győztesen, külügyminisztere Dulles lett. Dulles minden

erővel és eszközzel a nukleáris kapacitás fejlesztésére,
a világuralom biztosítására, a "szakadék szélén táncolás"
megvalósítására törekedett.

A kapitalista világrendszer felé irányuló világ-
uralmi törekvéseit az USA már korábban megalapozta, s
ebben az időszakban az NSzK-nak a NATO-ba vonásával, illet-
ve felfegyverzésével kívánta megszilárdítani.

A szocialista világrendszerrel szemben alkalmazott
düllesi külpolitikai koncepció az eddigi - Dulles által
tulzottan védekezőnek ítélt - "feltartóztatás" politikája
helyett a "tömeges megtorlás" politikája lett; majd az
1950-es évek közepén ezt a szocialista rendszer belső alá-
ásása elméletével tetézte. Az 1956-os elnökválasztási
kampány egyik fő jelszava a szocialista országok belülről
történő megdöntésére irányuló törekvés volt. Hihetetlenül
nagy méreteket öltött az antikommunista propaganda, mellyel
olyan közhangulatot kívántak kelteni, mintha a világot egy
kommunista agresszió veszélye fenyegetné. A szovjet hatá-
rok közelében katonai tömböket és támaszpontokat hoztak
létre, az Egyesült Államok szándékosan élezte a szovjet-
-amerikai viszonyt. Szembehelyezkedett a Szovjetuniónak
a leszerelésre és a nukleáris kísérletek betiltására vo-
natkozó javaslataival.

Az imperialista körök a nemzeti felszabadulásukért küzdő országokban befolyásuk erősítésére törekedtek. Ennek érdekében beavatkoztak a francia imperializmus indokínai

háborujába, a Közel-Kelet térségében felmerült problémák megoldásába, valamint az ázsiai kontinens ügyeibe is.

A Kínai Népköztársasággal szemben továbbra is ki-tartottak ellenséges politikájuk mellett. Sokoldalú segí-tséget nyújtottak a csangkaisekista kormánynak, amelyért cserébe amerikai haditengerészeti bázist létesítettek Tajvan szigetén. 1954. december 2-án kölcsönös védelmi szerződést írt alá az USA kormánya Csang Kai-sekkel. 1955. január 24-én Eisenhower teljhatalmat kért és kapott a kongresszustól az amerikai fegyveres erők felhasználásá-ra "Formoza- és a Pescador-szigetek megvédésére kommunis-ta támadás esetén". Ez a lépés tiltakozást váltott ki az Egyesült Államokban, de a szövetségesek körében is ria-dalmat keltett. E fenyegető politikát az USA összekapcsol-ta azzal, hogy a kínai néppel szemben az ENSZ-ben továbbra is diszkriminációs politikát alkalmazott, és megakadályoz-ta, hogy a KKK elfoglalja törvényes helyét a világszerve-zetben.

A kapitalista világrendszer - miközben agresszív célkitűzéseit és cselekedeteit fenntartotta és realizálta a világ több térségében - a nemzetközi politika néhány kér-désében engedményekre kényszerült. Ilyen volt például a koreai kérdés, illetve az indokinai béke megkötése az 1954-es genfi értekezleten és a Szovjetunió, USA, Anglia és Franciaország miniszterelnökeinek 1955. évi genfi kon-ferenciája. A bandungi értekezlet kedvező hatást gyakorolt

a gyarmati országok függetlenségi harcára, s ez gyengítette az imperializmus pozíciót.

A szocialista világrendszeren belül a tárgyalt időszakban egy sor kérdés új módon vetődött fel. Ezek megoldására új kezdeményezésekre, új koncepció kidolgozására volt szükség. Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után felgyorsult az új jelenségek alkotó, marxista-leninista elemzése. Ekkor már felvetődött, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom korábbi gyakorlatában bevált monolitikus egység idejétmúlt, s az új körülményekhez alkalmazkodó stratégia és taktika kimunkálása szükséges. Ez nem könnyű feladat, hosszadalmas és nehéz, újabb problémákat felvető folyamat volt. A monolitikus egység megszűnésével a megváltozott körülmények közepette lehetetlenné vált a nemzetközi kommunista mozgalomnak egy központból történő irányítása, s ezt a tényt felismerték a kommunista pártok. A KKP ettől függetlenül benyújtotta igényét a kommunista világ vezetőjének szerepére. Annak következtében, hogy megszűnt az egy központból való irányítás, egyes kommunista vezetők és pártok elbizonytalanodtak, néhány kommunista párt pedig - így a KKP is - a nemzetközi kommunista mozgalmatól eltérő stratégiai irányvonalat dolgozott ki.

Ebben az időben nehézségek léptek fel az egyes népi demokratikus országokban. A hidegháborús politika megkövetelte, hogy ezen országok erőltetett ütemben fejlesszék nehéziparukat. Ennek következtében az egyes országok nép-

gazdaságában aránytalanságok jelentkeztek, csökkent, vagy stagnált a lakosság életszinvonala. Néhány országban negatív jelenséggént megerősödött a személyi kultusz. Más országokban a jobboldali revizionizmus jelei mutatkoztak, amelyek Lengyelországban és Magyarországon ellenforradalmi lázadáshoz vezettek. Mindezek megkönnyítették az imperialista célok realizálását annak ellenére, hogy ebben a periódusban a szocialista világrendszer erősödött, a nemzetközi erőviszonyok a szocialista világrendszer javára módosultak.

Az új helyzet elemzését, elméleti következtetések levonását és az új irányvonal kidolgozását az SzKP XX. kongresszusa tette meg. A kongresszus után a kommunista mozgalomban kiszélesedett az elvi vita, nyilvánosan jelentkeztek azok az eltérő vélemények, amelyek eltérő nézeteket képviseltek a nemzetközi fejlődés és a nemzetközi kommunista mozgalom XX. kongresszuson megfogalmazott elvi kérdéseiben.

A nemzetközi politikában a szocialista világrendszer jelentős sikereket ért el. Eisenhower erőpolitikája minden téren a Szovjetunió békepolitikájával találkozott. Az imperialista országok agresszivitását bizonyos mértékig sikerült lefékezni, és eredmény volt az is, - összevetve a hidegháború legdühödtebb éveinek politikájával - hogy a vitás nemzetközi kérdések rendezésére néhány alkalommal tárgyalóasztalhoz ültek a két tömb képviselői, és itt a

szocialista tábor erői több esetben is kompromisszumos megállapodást vivtak ki. Nemzetközi sikereik, valamint a belső gazdasági problémáiktól függetlenül is elért jelentős gazdasági fejlődésük azt is jelentették, hogy az erőviszonyok a szocializmus javára tolódtak el. Létrehozták gazdasági, katonai, politikai szövetségüket.

A tárgyalt időszak végére az erőpolitika tarthatatlannak bizonyult. Megdőlt az imperialistáknak az a tétele is, miszerint a szocialista táborral szemben a Nyugat fölényben van: a tudomány és technika egyes ágazataiban a szocialista országok megelőzték a kapitalista világrendszer országainak színvonalát. A békés együttélés politikája rokonszenvre talált a tőkés országok népei körében, a hidegháborús politika pedig csődbe jutott. Csődbe jutott az Egyesült Államoknak arra irányuló politikája is, hogy hátráltatni fogja a szocialista országok gazdasági fejlődését különféle megkülönböztető kereskedelmi rendszabályokkal.

A Szovjetunió a XX. kongresszus után az eddiginél lényegesen nagyobb erővel, rugalmasabb politikával és új módszerek, kezdeményezések alkalmazásával realizálta külpolitikai kapcsolatait a nem szocialista országokkal. Ennek alapja a nemzetközi erőviszonyok megváltozása volt, amelynek fontos elemét alkotta, hogy katonailag megszűnt az Egyesült Államok atom- és hidrogénbomba monopóliuma, és a nagy távolságra ható nukleáris fegyverek gyártásában

is utolérte a Szovjetunió az USA-t. A gazdasági sikerek, a koreai háború sikeres befejezése, az indokínai béke megkötése, a bandungi értekezlet kedvező hatása - mindez hozzájárult ahhoz, hogy a Szovjetunió kezdeményező külpolitikát folytasson, ami azt jelentette, hogy a valóságban élt is a kedvező helyzetekkel. A nemzetközi politikát érintő, fontosabb kérdések megvitatásánál sok esetben már partner a Kínai Népköztársaság is.

a./ A genfi konferencia

1954. január 25 - február 18. Molotov, Dulles, Eden és Bidault részvételével Berlinben tanácskozott a négy nagyhatalom külügyminisztere. A tanácskozás napirendjén zömmel a német kérdés szerepelt, de emellett foglalkoztak az európai kollektív biztonság kérdésével, az osztrák államszerződéssel, és megállapodásra jutottak abban, hogy 1954. április 26-ra nemzetközi értekezletet hívnak össze Genfben a koreai és az indokínai kérdés rendezésére. Annak ellenére, hogy az amerikai fél ellenezte a KNK teljesjogu részvételét a genfi konferencián, elfogadták a Szovjetunió képviselőjének ezirányú javaslatát. Megegyezésre jutottak abban is, hogy a négy nagyhatalom és a KNK képviselőin kívül részt vesz a konferencián a többi, érdekelt ország képviselője is.

A genfi értekezlet két szakaszban végezte munkáját. Az 1954. április 26- június 17-ig tartó periódusban elő-

ször a koreai kérdéssel foglalkozó tárgyalások zajlottak le, majd ezt követően került sor - május 8-án, néhány órával a francia hadsereg Dien Bien Phunál elszenvedett veresége után - a második napirendi pont, az indokinaai béke helyreállításának megvitatására. Ezután rövid szünet következett, és július 10- július 21-ig folytatta munkáját a konferencia. A genfi értekezleten az öt nagyhatalom delegációját a Szovjetunió részéről Molotov, a Kín részéről Csou En-laj, az USA részéről az első napokban Dulles, majd a külügyminiszter helyettese, Bedell Smith, Franciaország részéről Bidault, a Laniel-kormány bukása után Mendes-France, Anglia részéről pedig Eden vezette.

A genfi konferencián Csou En-laj első felszólalásában konkrét programot javasolt az ázsiai helyzet rendezésére. Követelte az USA agresszív cselekedeteinek beszüntetését, az ázsiai országok belügyeibe való beavatkozás megtiltását, e népek szabadságának és nemzeti jogainak biztosítását, az idegen támaszpontok felszámolását és a csapatok kivonását, Japán remilitarizálásának megtiltását, mindenfajta gazdasági blokádnak és korlátozás felszámolását.¹⁴⁵

A koreai kérdés rendezésével kapcsolatban az USA és Dél-Korea képviselője szükségesnek tartotta, hogy Észak-Koreában választásokat tartsanak és követelte, "hogy e választások előtt, alatt és után az ENSZ képviselőinek ne csak szabad mozgásuk, hanem szabad szólásjoguk is legyen,

továbbá, hogy a kínai kommunista csapatokat egy hónappal a választás előtt vonják ki a területről, az ENSz-csapatok kivonását viszont csak megkezdeni kell a választás előtt, befejezni csupán akkor, ha a létrehozandó egységes kormány - az ENSz szerint - már az egész Korea feletti ellenőrzést megvalósította."¹⁴⁶ Az USA és Dél-Korea tehát ugyanazt akarta elérni a konferencián tárgyalások útján, amit eddig katonai eszközökkel nem sikerült megvalósítani.

A KNDK "egész Koreában tartandó választásokat javasolt, amelyeket egy összkoreai bizottság szervezne, és azt kívánta, hogy a választások előtti hat hónapon belül az egész koreai területről vonják ki az összes idegen csapatokat."¹⁴⁷ A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság támogatta ezt a javaslatot és kifejezte azirányu készségét, hogy kötelezettséget vállal az egyesített Korea független, demokratikus fejlődésének biztosítására. A KNK nyilatkozatot adott közre arról, hogy az érdekelt hatalmakkal együtt kész garantálni az egyesített ország békés fejlődését.

Nem vezetett eredményre a konferenciának a koreai kérdést tárgyaló szakasza. Az elhangzott javaslatok éles ellentétben álltak egymással és jól tükrözték az akkori koreai erőegyensúlyt. Az értekezlet végén a nyugati hatalmak változatlanul korábbi álláspontjukat szögezték le egy közös nyilatkozatban, mely szerint a koreai kérdésben az

ENSz-et tekintik illetékes szervnek.

Az imperialista országok hosszú időn keresztül próbálták végleges befolyásuk alá vonni Indokina országait. A japán, majd angol, francia és amerikai csapatok fegyveres úton is megpróbálták a térség népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát elfojtani. A Szovjetunió, a nemzetközi közvélemény tiltakozása, valamint az imperialista országok egyre élesedő ellentétei végülis oda vezettek, hogy a genfi értekezleten napirendi pontként szerepelt az indokinai kérdés.

A KNK az indokinai kérdés tárgyalásánál a Szovjetunióval egyetértésben lépett fel. Arra törekedtek, hogy megakadályozzák az új háború kitörését, és az imperialista provokációkat. Május 12-én a tanácskozáson elmondott beszédében Csou En-laj rámutatott az indokinai népek nemzeti jogai elismerésének szükségességére. Külön hangsúlyozta, hogy az ázsiai szilárd béke megőrzése érdekében az ázsiai országoknak egyesíteni kell erőfeszítéseiket. Az ázsiai országok közötti kapcsolatok alapelveiként "a függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartását, a vitás kérdések tárgyalások útján történő rendezését, az egyenlőség és kölcsönös előnyök alapján a gazdasági és kulturális kapcsolatok helyreállítását és fejlesztését" javasolta.¹⁴⁸

A kínai delegáció támogatta a Szovjetuniónak és a VDK-nak a három ország függetlensége és szuverenitása biztosításáról szóló javaslatát. Egyetértett a háború beszü-

tetésével és azzal, hogy a kollektív rendszabályok elfogadása után garantálni kell az egyezmények betartását.

A genfi tanácskozáson az USA-nak az volt a törekvése, hogy a KNK-t nemzetközileg izolálja, s ez hangsúlyozottan nyilvánult meg. Nemcsak ignorálta a KNK javaslatait, hanem attól is tartózkodott, hogy hivatalos kontaktusba lépjen a kínai delegációval. Az imperialista országok együttes célja pedig az volt, hogy nem ismerik el a KNK érdekeit, és Kína-ellenes tömböt hoznak létre ebben a térségben. Valószínűleg részben ennek tudható be Csu En-lajnak 1954 áprilisában a Szovjetunió, KNK és a VDK képviselőinek megbeszélésén tett kijelentése, hogy Kína nyíltan nem tud segítséget nyújtani Vietnammal abban az esetben, ha ott kiszélesedik a konfliktus, mert ez szembeállítaná Délkelet-Ázsia többi népével, és lehetőséget adna az USA-nak egy olyan tömb létrehozására, amely Indiától Indonéziáig terjedne. Ez a "védekező" álláspont a KNK nacionalista politikájának már egyik megnyilvánulása a genfi konferencián, amikor saját érdekeit szem előtt tartva megtagadja a támogatást a VDK-tól, illetve bizonyos körülményektől teszi függővé.

Bár a KNK állásfoglalása a genfi értekezleten alapvetően antiimperialista volt, a kínai képviselők egyes kérdésekben a konferencia más antiimperialista erőitől eltérő álláspontot képviseltek. Amikor a VDK javasolta, hogy hívják meg Genfben az ellenállási kormányoknak, mint

a laoszi és kambodzsai népeknek a képviselőit, a kínai delegáció kifejtette, hogy felesleges e képviselők véleményét meghallgatni. Ezzel egy platformra került a nyugati hatalmak véleményével, vagyis azt az álláspontot képviselte, hogy az indokinai félsziget három országában nem egyforma a helyzet, és problémáikat a létező helyzetnek megfelelően kell megoldani.¹⁴⁹

A genfi konferencián Kína azzal is egyetértett, hogy elismerje Laosz és Kambodzsa királyi kormányát azzal a feltétellel, ha ezen országok semlegesek maradnak, a nyugati hatalmak pedig lemondanak arról a szándékukról, hogy ott katonai bázist hozzanak létre.

Csou En-laj 1954. június 16-i felszólalásában fellépett annak érdekében, hogy vonják ki a vietnami önkénteseket Laoszból és Kambodzsából, s javasolta, hogy a vietnami problémákat a laoszi és kambodzsai kérdéstől elkülönítve tárgyalják. A kínai delegáció Genfben támogatta Vietnám felosztásának ügyét, sőt meggyőzte a VDK képviselőit, hogy egyezzenek bele az országnak nem a 14., hanem a 16. szélességi fok menti felosztásába.¹⁵⁰ A KNK-nak ez a lépése azt bizonyítja, hogy az országnak nagyhatalomként való létezése volt a célkitűzése, és Indokinát mint Kína elsődleges érdekeinek területét szemlélte. Arra törekedett, hogy a szomszédos demokratikus ország kisebb területű, lélekszáma legyen, és kevésbé legyen ütőképes a térben. A KNK vezetői nem arra koncentráltak, hogy minden

lehetséges erővel és eszközzel támogassák a nemzeti felszabadulásukért küzdő népeket, hanem arra, hogy minél kedvezőbb szituációt teremtsenek Kína számára Délkelet-Ázsia térségében.

A feldolgozott irodalom egyöntetű véleménye, hogy a Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság és a Vietnámi Demokratikus Köztársaság együttes és energikus fellépése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az indokinai kérdésben megegyezésre jussanak a tárgyaló felek, és hogy július 21-én elkészülhettek az indokinai béke helyreállításáról szóló nyilatkozatok és egyezmények.¹⁵¹ E megállapodások - a fegyverszünet kimondása mellett - kötelezték Franciaországot, hogy vonja ki csapatait a térség országaiból. Megtiltották, hogy ezen országok részt vegyenek katonai tömbökben vagy szövetségekben, hogy területükön külföldi csapatok állomásozzanak, hogy katonai személyeket, fegyvereket, hadianyagot szállítsanak Vietnámba, Laoszba és Kambodzsába. Megerősítették Kambodzsa és Laosz vállalt semlegességét.

A KNK genfi szereplése, főbb vonalait tekintve antiimperialista fellépése pozitívumként értékelhető, és elősegítette az indokinai béke helyreállítását, valamint a nemzetközi feszültség enyhítését. Az ideológiai érdekesség, valamint az a közös cél nyomta rá bélyegét a két ország genfi szereplésére, hogy az imperializmus nyomásával szemben egységfrontot hozzanak létre. A konferencia

munkája során tapasztalt nacionalista fellépések nem veszélyeztették sem a Szovjetunió és a KNK kapcsolatait, sem a szocialista országok és a nemzetközi kommunista mozgalom egységét. Ekkor az ország gazdaságilag és nemzetközileg még rászorult a szocialista világrendszer támogatására, és nem volt abban a helyzetben, hogy nagyhatalmi-nacionalista törekvései érdekében számottevő lépéseket tehessen.

A genfi konferencián való részvétel volt a KNK első olyan nemzetközi fellépése, ahol egyrészt bizonyítható, hogy a szocialista tábor elkötelezett tagja, másrészt ezzel lehetősége nyílt arra, hogy nemzetközi tekintélyét növelje. A konferencia idején Csou En-laj kapcsolatot teremtett egy sor ország képviselőjével. Megbeszéléseket folytatott Ausztrália, Svédország, Finnország külügyministereivel. Ezek a találkozások konkrét eredményeket is hoztak. 1954. június 21-én pl. kínai-finn kereskedelmi egyezményt irtak alá. Június 10-én megteremtették az első amerikai-kínai kontaktust. A megbeszélések elsősorban az USA-ban tanuló kínai hallgatók státuszát érintették, valamint megvitatták a KNK befolyásában levő katonai szolgálatot teljesítő és más amerikai polgárok ügyét.

A tanácskozás munkájának szünetelése idején Csou En-laj Indiába látogatott, melynek eredményeként megjelent a békés egymás mellett élés öt alapelve. Indiából Burmába utazott, a vietnami-kínai határon pedig Ho Si Minh-nel

folytatott tárgyalásokat.

Az amerikai diplomácia tehát nem tudta elérni a KNK izolálását a konferencián, sőt Kapica véleménye szerint a kínai delegáció tevékenysége Genfben a népi Kina békeszerető politikájának ragyogó sikere volt.¹⁵² Sikertült szélesebb alapokra helyezni kapcsolatait, s egészében véve nemzetközi súlyának növekedését is elérte. Többek között ennek lesz egy későbbi hatása, hogy az ötvenes évek második felétől megszűnik a Kina körüli gazdasági blokád, és több tőkés országgal is kereskedelmi kapcsolatba kerül.

A genfi tanácskozáson nemcsak a KNK növelte nemzetközi tekintélyét, hanem az ázsiai országok számára is bebizonyosodott: elmúlt az az idő, amikor az ázsiai népek nem vehettek részt saját problémáik megoldásában.

A genfi egyezmények értékelését a KNK vezetősége egy 1954. július 23-án Ho Si Minh-nek küldött nyílt levélben tette meg. Elégedettségét fejezte ki a megkötött egyezményekkel kapcsolatban, melyeket úgy értékelt, mint a vietnami nép hősi harcának és ragyogó győzelmeinek eredményét. A levélben nem említette meg a Szovjetunió szerepét az indokinai békéért folyó harcban. Mao Ce-tung a levélben a VDK vezetőinek kétoldalu együttműködést ajánlott fel az ázsiai- és világbéke, valamint biztonság megőrzése érdekében.¹⁵³

b./ A bandungi értekezlet

1954. június 28-án jelent meg Kína és India miniszterelnökének közös nyilatkozata, amelyben egy Tibettel kapcsolatos kínai-indiai egyezményben megfogalmazták a békés egymás mellett élés öt alapelvét. A nyilatkozatban a miniszterelnökök megállapították, hogy Ázsia és a világ más területein különböző társadalmi és politikai rendszerek vannak. Ha ezek az államok elfogadják és alkalmazzák a békés egymás mellett élés alapelveit, és egyetlen ország sem avatkozik a másik belügyeibe, akkor e különbségek nem fogják veszélyeztetni a békét és nem idéznek elő konfliktusokat.¹⁵⁴

Június 29-én találkozott Kína és Burma miniszterelnöke. Hangsúlyozták, hogy együtt fognak működni a világ béke, különösen pedig Délkelet-Ázsia békéjének biztosítása érdekében, és kapcsolataikban a békés egymás mellett élés alapelvei lesznek az irányadók. A békés egymás mellett élés öt alapelvét az ázsiai országok közül rövidesen elfogadta Indonézia és a VDK kormánya is, és 1955 elejére csatlakozott hozzá az ázsiai országok többsége. 1954. október 12-én szovjet-kínai közös közlemény mondta ki, hogy a békétábor mindkét nagyhatalma erre az öt elvre építi nemzetközi kapcsolatait.¹⁵⁵

A békés egymás mellett élés ilyen széleskörű elfogadása alapja lehetett a kínai-indiai megbeszéléseken felvetődött békeövezet megteremtésének, valamint a bandungi értekezlet összehívásának. A genfi tanácskozás azzal, hogy

vitathatatlaná tette, hogy az ázsiai kérdéseket nem lehet ezen országok nélkül megvitatni, hozzájárult az ázsiai új helyzet kibontakozásához, és a térség politikai aktivizálódásához. A genfi értekezlet megmutatta, hogy a nemzeti felszabadító harc eredményeinek a gyarmatosítókkal való elismertetését nemzetközi tárgyalásokon is meg lehet oldani. Így a genfi értekezlet Bandung előfutárának is tekinthető. Csou En-lajnak a genfi tanácskozás záróülésén mondott beszéde rámutatott arra, hogy "Ázsia kollektív békéjének megóvása érdekében arra van szükség, hogy Ázsia nemzetei egymással tanácskozzanak és együttműködjenek. A genfi értekezlet ily módon minden eddiginél mélyebben tudatosította Ázsiában e hatalmas földrész kollektív biztonságának eszméjét.¹⁵⁶

Az értekezlet összehívásának gondolatát Nehru és Sasztroamidzsodzso indonéz miniszterelnök 1954 végén tartott megbeszélésén vetették fel. Ekkor még nyitott kérdés volt, hogy a KНК képviselőit meghívják-e az értekezletre, mivel ebben az esetben amerikai szabotázsztól tartottak. Arra számítottak, hogy az USA fel fog lépni az értekezlet összehívása ellen, mert nem a békés egymás mellett élés, hanem az erőpolitika híve. Kezdetben az amerikai diplomáciai körök Pakisztán felhasználásával akarták meggátolni a KНК képviselőinek meghívását.

1954 decemberében az indonéziai Bogor városában tartották meg az értekezletet előkészítő tanácskozást.

Kijelölték az értekezlet összehívásának napját: 1955. április 18. Javasolták a gyarmati rendszer kérdéseinek megvitatását, valamint az ázsiai és afrikai országok népeinek együttműködését a SEATO által képviselt blokktervekkel állították szembe. Elhatározták, hogy meghívják minden ázsiai és afrikai országot, amelynek független kormánya van, tehát a KNK-t is. A népi Kína elfogadta a meghívást. Az USA ezzel az előkészítő tárgyalásokon vereséget szenvedett. Mivel nem tudta megakadályozni az értekezlet összehívását, új taktikába kezdett. Törökország, Irak, Pakisztán, Thaiföld, Fülöp-szigetek, és Japán képviselőin keresztül bomlasztani kívánta az értekezlet szellemét, és ideológiai vitát akart szítani az egyes országok között. 1955. február 23-ra Bangkokba összehívta a SEATO országainak értekezletét, hogy itt részletesen kidolgozzák a Bandung elleni szabotázs-akciókat.

A bandungi értekezlet 1955. április 18-24. ülésézet. 29 ázsiai és afrikai ország képviselői gyültek egybe másfél milliárd ember, a Föld lakossága csaknem kétharmadának képviseletében. A történelemben első eset volt, hogy miniszteri, miniszterelnöki szinten tanácskoztak ezen országok képviselői saját sorsukról és az emberiséget érintő kérdésekről a gyarmatosító hatalmaktól függetlenül. A Szovjetunió kormánya üdvözölte az értekezlet összehívását, de nem vett részt annak munkájában.

A KNK-nak a konferencián résztvevő küldöttségét

Csou En-laj vezette. A konferencia pozitív erői a béke érdekeit szolgáló közös, alapvető politikai elvek kidolgozását tartották céljuknak. Ebből a szempontból kiemelkedő szerepe volt Csou En-laj tevékenységének - írja Gömöri Endre a bandungi értekezletről szóló munkájában.

Az értekezlet összehívásának időpontjára eléggé feszült helyzet alakult ki az USA és a KNK között. Erre az időpontra a kisebb, Tajvan körüli szigetekért már szórványos harcok folytak és az USA azzal a gondolattal foglalkozott, hogy fegyveres támogatásban részesíti Csang Kai-seket. Az Egyesült Államok - miután Bandungban megkezdte munkáját a konferencia - arra számított, hogy a KNK és más országok egyéni érdekeik, sérelmeik megoldásának követelésével mellékvágányra terelik az értekezlet fő napirendi pontjait, és végül eredménytelenül zárul a tanácskozás. A KNK részéről Csou En-laj a második napon mondott beszédében kijelentette, hogy a KNK mérséklettel és hajlékonysággal kezeli az értekezleten felvetődő kényes problémákat. "A kínai küldöttség azért jött ide, - mondotta - hogy az egységet keresse, nem pedig azért, hogy perlekedjék. Mi kommunisták nem titkoljuk azt a tényt, hogy hiszünk a kommunizmusban, és az a véleményünk, hogy a szocialista rendszer jó rendszer. Nincs szükség arra, hogy ezen az értekezleten népszerűsítsük valamelyikünk ideológiáját és valamelyikünk országának politikai rendszerét, bár vannak különbségek köztünk. A kínai küldöttség azért jött ide,

hogy közös platformot keressen, nem pedig azért, hogy nemzeteltérést teremtsen.¹⁵⁷

A KNK és még több ország ilyen jellegű megnyilatkozása és ennek gyakorlatban történő alkalmazása miatt nem érhetette el az USA célját, hogy ideológiai vitákkal bomlasztassa az értekezletet. Igaz, hogy a vitákat nem lehetett teljességgel kiküszöbölni, de meg tudták tartani az értekezlet eredeti jellegét, és a konferencia utolsó napján kibocsátott bandungi nyilatkozat¹⁵⁸ erősen antiimperialista, bár kompromisszumos jellegű határozatokat tartalmazott.

A nyilatkozat a békés együttélés korábban elfogadott öt elve helyett tíz alapelvet fogalmazott meg. E változtatáskor figyelembe vették, hogy olyan nyilatkozat jelenjen meg, amely minden delegáció számára elfogadható. Csou En-laj egy ilyen nyilatkozat megszövegezése érdekében az eredeti öt pont helyett hét pontot javasolt. Az első három pont tartalmazott némi változtatást, de elvileg megegyezett a korábbi változattal. A 4-7 pontok a korábbi 4. és 5. pont részletesebb kifejtését tartalmazták.

A Csou En-laj által előterjesztett hét pont megfelelt a szocialista országok külkapcsolatai elveinek és gyakorlatának. Az ötödik pont - a "nagy" és "kis" nemzetek teljes egyenjogúságának elismerése - mögött rejlő gondolatok mellett időzzünk el kicsit. Ezt a megfogalmazást a KNK nacionalista vezetőinek az 1957-es kommunista és munkáspártok tanácskozásán előjövő hegemonisztikus törek-

vése előszeleként is értékelhetjük. Helyesebb azonban azt a feltételezést elfogadnunk, hogy a KNK ekkor még csak lélekszámát tekintve sorolható a nagy nemzetek közé, s ezért a KKP vezetői részéről jelentkezik az a jogos igény, hogy egyenjogú félként szólhasson bele a nemzetközi politika kérdéseibe. Ez itt nem irreális igény, - csak az ötvenes évek végén telítődik meg tulhajtott és észszerőtlen tartalommal - hanem a KNK jogos sérelmei orvoslásának követelése /pl. ENSz-tagsága el nem ismerése/.

A KNK delegációja itt is - éppugy, ming Genfben - gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatainak szélesítésére törekedett. Bandungban Csou En-laj nyilatkozatot tett, hogy nem kíván háboruba keveredni az Egyesült Államokkal, ezért hajlandó vele tárgyalásokat folytatni a tajvani feszültség enyhítéséről. Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy ez nem érinti a kínai nép elvi igényét arra, hogy szuverén jogával élve, adott időben felszabadítsa Tajvant.¹⁵⁹ Az értekezleten kétoldalu megbeszélést folytatott Takaszaki, a japán küldöttség vezetője és Csou En-laj. Erről hivatalos jelentést nem adtak ki, de jelentősége mégis említésre méltó, hiszen miniszteri szinten most tárgyalt először a két ország küldöttsége.

A bandungi értekezleten Ázsia és Afrika fiatal országaival teremtetten meg a KNK a kapcsolatok kialakításának, vagy továbbfejlesztésének alapjait. Az Indonéz Köztársasággal megegyezést irtak alá az ottani kínai száрма-

zásu, kettős állampolgárságu személyek ügyében. Csou En-laj és Nasszer találkozója lerakta a Kína és Egyiptom közötti együttműködés fejlesztésének alapjait. Az értekezlet után egy évvel Sziriával létesített kapcsolatot a KNK.

Az értekezlet után a KNK kormánya igyekezett programot kidolgozni a béke erősítése érdekében. 1955. július 30-án javasolta, hogy Ázsia és a Csendes-óceán térségének országai - köztük az USA is- kössenek kollektív békeszerződést, amely a katonai tömbök pótlására lenne hivatott. 1957. január 18-án a Szovjetunió és a KNK kinyilatkoztatta, hogy a katonai csoportosulásokat kollektív béke- és biztonsági rendszerrel kell helyettesíteni.¹⁶⁰ A KNK kormánya fellépett atommentes övezet létesítése érdekében a Távol-Keleten.

Bandung nemzetközi jelentősége abban foglalható össze, hogy a határozatok közös irányvonala az imperializmus gyarmati rendszere, a népek kizsákmányolása és elnyomása ellen irányult, és újabb vereséget jelentettek a gyarmati rendszer fenntartása mellett szavazó imperialista erőknek. A gyarmati sorból felszabadult országok számára a konferencia történelmi jelentőségét az adta, hogy nagy részük először lépett a nemzetközi élet küzdőterére, s ekkor vált a világpolitika jelentős tényezőjévé. A KNK-nak Bandungban sikerült nemzetközi kapcsolatait szélesebb alapokra helyezni. Pozitív szereplése, valamint ujonnan

létesített kapcsolatai hozzájárultak, hogy a térség országai elismerjék a KKK nemzetközi súlyát és vezető szerepét ezen országok körében.

c./ Az SzKP XX. kongresszusa és a KKK VIII. kongresszusa

A nemzetközi helyzettel összefüggésben a szocialista országok belső problémáinak és a nemzetközi helyzet, valamint a kommunista mozgalom változásainak elemzését végezte el és foglalta össze 1956 februárjában az SzKP XX. kongresszusa. Mint a nemzetközi kommunista mozgalmat vezető és legtapasztaltabb párt, a különböző kérdéseket a nemzetközi osztályharc összefüggéseiben és távlataiban vizsgálta, így az egész kommunista mozgalom számára értékes tanulságokkal szolgált. Ez a kongresszus egyben elvégezte a nemzetközi kommunista mozgalom politikai irányvonalának az új helyzetben szükségessé vált módosítását, és új szakasz kezdetét vezette be.

A XX. kongresszus a helyzetelemzésben felsorolta a Szovjetunió békés kezdeményezéseinek legfontosabb állomásait. A határozatban megállapították, hogy a "nemzetközi viszonyok terén a beszámolási időszakot a nemzetközi feszültség bizonyos enyhülése, továbbá az jellemzi, hogy a nemzetközi élet küzdőterén a béke megszilárdításának reális távlatai nyíltak meg."¹⁶¹ Ezzel kapcsolatban a Központi Bizottság beszámolójában olvashatjuk azt a meg-

állapítást, hogy a "háboru óta először következett be bizonyos enyhülés a nemzetközi feszültségben."¹⁶²

A kongresszus megállapította, hogy az elmúlt időszak döntő fontosságú eseménye volt, hogy a szocializmus világrendszerre vált és a nemzetközi erőviszonyok a szocializmus javára tolódtak el. Ilyen körülmények között másként vetődik fel a háboru és a béke kérdése, nevezetesen reális lehetőség nyílik a világháboru elkerülésére és megakadályozására. Amint azt a kongresszus hangsúlyozta: "a háboru nem végzetszerű, nem elkerülhetetlen". Ezzel a megállapítással az SzKP XX. kongresszusa a munkásmozgalom történetében először mondta ki a világháboru elkerülhetőségéről szóló tételt mintegy azt is jelezve, hogy a szocializmus felé való haladás lehetséges a pusztító háborúk kitörésének megakadályozásával, a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének feltételei között is.

A kongresszus foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy a nemzetközi életben bekövetkezett változások lehetővé tették, hogy az eddigiektől eltérő formában történjen meg a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet. Amennyiben a munkásosztály meg tudja nyerni harca támogatására a néptömegeket, az uralkodó osztály pedig nem tud ellene a nyílt erőszak eszközéhez folyamodni, lehetővé válik a szocialista forradalom békés győzelme is.

Az SzKP kongresszusa nagy figyelmet fordított a

pártélet lenini normáinak érvényesítésére. Birálta a Sztálin körül kialakult személyi kultuszt, és előtérbe állította negatív következményeinek felszámolását.

Az SzKP XX. kongresszusán jelen volt a KKP küldöttsége is, Mao Ce-tung vezetésével. A kongresszusról hazatérve a kínai pártvezetés elemezte a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetét és a nemzetközi helyzetet, és a kiadott nyilvános anyagokban helyeselte az ott kidolgozott irányvonalat. 1956 áprilisában a Zsenmin Zsipao cikket közölt "A proletárdiktatura történelmi tapasztalatairól" címmel. A Politikai Bizottságnak ez volt az első hivatalos reagálása a kongresszusra, és pozitívan értékelte annak munkáját: Az a "harc, amely az SzKP XX. kongresszusán a személyi kultusz ellen kibontakozott, hősie, valóban nagy küzdelme a Szovjetunió kommunistáinak és a szovjet népnek azért, hogy a haladás útjában álló ideológiai akadályokat eltávolítsák... Mi, kínai kommunisták, mélyesen meg vagyunk győződve, hogy az SzKP XX. kongresszusán kibontakozott éles kritika után az összes aktiv tényezők, melyeket bizonyos hibás politika a multban erősen visszatartott, haladéktalanul és együttesen megmozdulnak. Meggyőződésünk, hogy az SzKP és a szovjet nép a XX. kongresszus után egységesebben és összeforrottabban fog harcolni a kommunista társadalom felépítéséért, a tartós világbékéért. A világ reakciós erői kárörvendeznek azon, hogy táborunk hibákat követett el. De mi kijavítjuk hi-

báinkat, s ez kétségtelenül azt eredményezi majd, hogy a reakciós erőkkel szemben a béke és a szocializmus Szovjetunió vezette nagy tábora még hatalmasabbá, legyőzhetetlenné válik, a gonoszság erőinek barbár ügye pedig meghiusul."¹⁶³ A cikk általános elvi megfogalmazásai - például a személyi kultusz elleni küzdelemről - olyan szellemben íródtak, hogy azokat Kinára alkalmazva is lehetett érteni: "Ha valaki a figyelmét egy-egy ember cselekedeteire összpontosítja, gyakran nem veszi észre a kollektíva és a tömegek szerepét. Ezért esnek egyesek a fenntartás nélküli öndicsőítés, önistenítés vagy mások vak imádatának a hibájába."¹⁶⁴

Hasonlóképpen ítélte meg a személyi kultusz problematikáját a KKP 1956 szeptemberében összeülő VIII. kongresszusa is, sőt egészen konkrétá tette annak kínai vonatkozásait: "A személyi kultusznak mint társadalmi jelenségnek persze hosszú története volt, s így némileg visszatükröződött a mi párt- és társadalmi életünkben is. Feladatunk tehát az, hogy töretlenül érvényesítsük pártunknak azt az irányvonalát, amely elveti a személyiség túlzott előtérbe helyezését, dicsőítését, és valóban megerősítsük a vezetők és a tömegek kapcsolatát abból a célból, hogy minden területen teljesen megvalósítsuk a tömegvonalat és a párt demokratikus elveit."¹⁶⁵ Ennek megfelelően töröltek a párt szervezeti szabályzatából minden olyan megállapítást, amely Mao Ce-tung eszméit mint a párt eszmei alapját említette. Helyette bekerült a szervezeti sza-

bályzatba, hogy "Kína Kommunista Pártját tevékenységében a marxizmus-leninizmus vezérli. Csak a marxizmus-leninizmus világítja meg helyesen a társadalom fejlődésének törvényszerűségeit, jelöli ki helyesen a szocializmus és kommunizmus felépítésének utjait."¹⁶⁶

Mao Ce-tung kongresszusi megnyitóbeszédében az SzKP XX. kongresszusáról szólva - bár egészében pozitív értékelést adott annak munkájáról - nem tett említést a személyi kultusz elleni harcról. Mindössze annyit jegyzett meg, hogy "a Szovjetunió Kommunista Pártjának nemrég megtartott XX. kongresszusán kidolgoztak sok helyes politikai irányelvet, és elítélték a párton belüli fogyatékos-ságokat."¹⁶⁷ Mao Ce-tung tehát nem tulajdonított ennek a kérdésnek különösebb jelentőséget. Francois Fejtő korábban már idézett munkájában annak a véleményének ad hangot, miszerint Mao Ce-tung nemcsak a személyi kultusz elleni harcot nem emelte ki a XX. kongresszus határozatai közül, hanem az ott hozott határozatokat csak részben helyeselte. A fenti idézet franciából fordítva a "sok helyes" kitételt "számos helyes" fordításban hozza, ami nem jelent tartalmi módosulást, csak a pontosság kedvéért jegyezzük meg. Fejtő okoskodása szerint pedig ha Mao Ce-tung beszédében "számos helyes politikai irányelvről" beszél, ez azzal egyenlő, hogy a KKP KB elnöke csak részben helyeselte az SzKP kongresszusának téziseit, mert a számos tézis helyeslése korántsem jelenti valamennyi tézis elfogadását. Ez a fejtegetés kicsit erőltetettnek tűnhet, de későbbi nézetei

/és természetesen a KKP nacionalista csoportosulásának nézetei is/, valamint gyakorlati törekvései indokolják ezt a megállapítást.

A KKP KB kongresszusi beszámolója - értékelve a XX. kongresszust - a személyi kultusról és a békés egymás mellett élés politikájáról a következőket állapította meg: "A Szovjetunió Kommunista Pártjának ez év februárjában megtartott XX. kongresszusa nemzetközi jelentőségű, igen fontos politikai esemény volt. A kongresszus nemcsak azért jelentős, mert kidolgozta a nagyszabású hatodik öt-éves tervet, mert számos fontos politikai utmutatással segíti a szocializmus további fejlődését, és mert elítélte a párton belül komoly következményekkel járó személyi kultuszt, hanem azért is, mert napirendre tűzte a békés egymás mellett élés és a nemzetközi együttműködés további előmozdítását, s ezzel messzemenően hozzájárult a nemzetközi feszültség enyhítéséhez."¹⁶⁸

A békés egymás mellett élés politikájának igenlése nem frázisként hangzott el a kongresszuson. Kína - éppugy, mint a Szovjetunió - 1953-tól rugalmasabb, dinamikusabb politikájával a gyakorlatban is bizonyította egyetértését ezzel a politikával. A kongresszuson a KKP vezetői megfogalmazták azt a törekvésüket, hogy a jövőben a békés egymás mellett élés további megszilárdítása, valamint az ország gazdaságának fejlesztése érdekében a világ minden országával igyekeznek gazdasági, technikai és kulturális kapcsolatot kiépíteni az egyenjoguság, és a kölcsönös elő-

nyök elve alapján. E kapcsolatteremtések mellett természetesen továbbra is a Szovjetunióval és a szocialista országokkal már korábban kialakított baráti együttműködés fog dominálni. "A második öt éves terv időszakában a Szovjetunió és a népi demokratikus országok továbbra is nagymértékben segítségünkre lesznek... Eddig igen nagy hasznunkra vált az, amit a Szovjetunió és a népi demokratikus országok uttörő építési tapasztalataiból, fejlett tudományából és technikájából tanultunk, s ezután is a legserényebben tanulnunk kell tőlük."¹⁶⁹ Erre elsősorban azért van szükség, - állapította meg a KKP VIII. kongresszusa - mert a nemzetközi proletariátus és a nemzetközi forradalmi erők támogatása nélkül nem győzhetne Kinában a szocializmus, vagy ha győzne is, nem szilárdulhatna meg.

A KKK eddigi viszonyát a szocialista világrendszer országainak és a Szovjetuniónak a külpolitikai tetteihez úgy ítélte meg a kongresszus, hogy igyekeztek minden erejükkel a békés egymás mellett élés eszméjét támogatni, fejleszteni a Kelet és a Nyugat közötti gazdasági és kulturális kapcsolatokat, támogatták a Szovjetunió által kezdeményezett, a fegyveres erők csökkentésére irányuló javaslatot, és mérsékeltek katonai kiadásait. A kongresszus elemezte azt a támogatást, amit a Szovjetunió és a népi demokratikus országok nyújtottak a fiatal népköztársaságoknak. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta a segítség tényleges jelentőségét, és a korábban követett külpolitika mellett szállt síkra: "Kína és a nagy Szovjetunió, valamint a többi

szocialista ország egysége és barátsága, amely a közös célokon és kölcsönös segítségen alapul, örök és megbont-hatatlan. Ennek az egységnek és barátságnak a további erő-sítése legfőbb internacionalista kötelességünk, s külpo-litikánk alapja."¹⁷⁰

A KKP VIII. kongresszusának első ülészsaka tehát a marxizmus szellemében ülésezett és hozta határozatait, meg-alapozott programot dolgozott ki. Ez érvényes mind a kül-, mind a belpolitikai kérdésekre. Az SzKP küldöttsége nevé-ben Mikojan szólalt fel a kongresszuson, ahol elmondta, hogy a kongresszuson elhangzott több beszámoló "... magas marxista-leninista eszmei színvonalon vetett fel és vilá-gitotta meg a párt elméletének, politikájának és tevékeny-ségének, a szocialista építés gyakorlatának, valamint a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomnak, a nemzeti fel-szabadító mozgalomnak és a békeharcnak a kérdéseit."¹⁷¹

A KKP VIII. kongresszusának jelentőségét abban fog-lalhatnánk össze, hogy összegezte azokat az eredményeket, amelyeket a KNP a szocialista építés során elért. Ennek kapcsán megállapították, hogy megerősödtek a szocialista termelési viszonyok a városokban és falvakban egyaránt. A kínai kommunisták saját tapasztalatuk alapján meggyőződ-hettek arról, hogy a marxizmus-leninizmus útján haladva, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tapasztala-tait felhasználva megoldható az ország elmaradottságának felszámolása. A kongresszus rögzítette azokat a belső és

külső sikereket, amelyeket a KNK a baráti segítség hatására elért, és amely nélkül lehetetlen lenne a szocializmus építésének győzelmes befejezése. A kongresszus hangsúlyozta a kollektív vezetés fontosságát, a személyi kultusz elleni harc jelentőségét és azt, hogy a pártot a marxizmus-leninizmus eszméje vezeti.

A két ország barátságának megrendülése ekkor még nyilvánosan nem észlelhető. 1956-ban a kínai pártvezetés elítélte a lengyelországi ellenforradalmi eseményeket, állást foglalt a magyarországi ellenforradalom leverése mellett, és helyeselte a szovjet kormány 1956. október 30-i nyilatkozatát. A nemzetközi munkásmozgalom fontos elméleti-politikai kérdéseiben nyilvánosan is állást foglalt /lásd a Zsenmin Zsipao már korábban említett, 1956 áprilisi cikke, vagy mint a még ez év decemberében kiadott "Még egyszer a proletárdiktatura történelmi tapasztalatairól" c. cikk, melyek bizonyos, elsősorban a személyi kultuszra vonatkozó eltérésektől függetlenül, általánosságban véve összhangban voltak a XX. kongresszus határozataival/. Tovább folytatódtak a két állam vezetőinek gyakori konzultációi: 1957 januárjában Csou En-laj vezetésével tartózkodott kínai delegáció a Szovjetunióban. Ekkor a kínai delegáció a két ország nézetazonosságát kifejező nyilatkozatot irt alá. 1957 áprilisában és májusában Vorosilov, szovjet államfő tett látogatást a Kínai Népköztársaságban, szeptember-októberben pedig a Szovjetunió Legfel-

sőbb Tanácsának delegációja. Novemberben a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma fogadott kínai katonai delegációt Peng Tö-huaj vezetésével. A felszínen tehát minden a korábbi, baráti kapcsolat folytatódására enged következtetni, míg 1957 novemberében a moszkvai tanácskozáson már megfigyelhető, hogy a KKP nem teljes mértékben osztja az SzKP és a kommunista világmozgalom nézeteit, bizonyos mértékig önálló irányvonallal jelentkezik.

d./ A kommunista és munkáspártok moszkvai tanácskozása

E fórumon jelentek meg először nyilvánosan a KKP és más kommunista pártok közötti nézeteltérések. Így például abban a kérdésben, hogy ez a konferencia tekinthető-e az SzKP XX. kongresszusa folytatásának, nyilatkozatba kell-e foglalni a tanácskozás történelmi jelentőségét, valamint a háboru és a béke, illetve a háboru és a forradalom összefüggéseinek kérdésében. Mao Ce-tung ez utóbbi kérdéssel kapcsolatosan kifejtette azt a nézetét, miszerint ha egy termionukleáris háboru esetén "az emberiség fele megsemmisül, még megmarad a másik fele, az imperializmus viszont teljesen megsemmisül, s az egész világon csupán szocializmus lesz, s egy fél évszázad vagy egy évszázad alatt a lakosság ismét megnövekszik, talán felénél többre is."¹⁷²

November 17-i beszédében a nemzetközi helyzetről

szólva hangzott el később híressé vált jelszava: "a keleti szél legyőzi a nyugati szelet". Ezt a kijelentést az imperializmus és szocializmus között folyó harc helyett használta, ami ebben az összefüggésben nem állta meg a helyét. Itt társadalmi rendszerek, osztályok küzdelméről van szó, nem pedig arról, amit e kijelentés takar. Nevezetesen: Mao Ce-tung ezzel a forradalom győzelmének, a kommunista világ eljövetelének meggyorsítását szorgalmazta, a békés egymás mellett élés politikájának realizálása helyett. Emögött a megfogalmazás mögött - mivel a feldolgozások igen szűkszavuan szólnak Mao Ce-tung és a KKP vezetőinek 1957-es moszkvai megnyilatkozásairól - nem tudjuk bizonyítani, hogy huzódik-e más gondolat. Pusztán feltételezés, hogy ezzel a kijelentéssel Mao elutasította az SzKP XX. kongresszusának egy másik tételét, a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet tézisét is.

Mao Ce-tung moszkvai szereplésével kapcsolatban a továbbiakban a nyugati irodalomra szorítkozunk. Az eddig elmondottakon kívül Ebert, F. ismerni véli Mao Ce-tungnak 1957. november 17-én, a moszkvai egyetemen elmondott beszédét. Ebben Mao Ce-tung hangoztatta, hogy a szocialista tábornak vezetőre van szüksége, és ez a Szovjetunió. Majd hozzáfűzte, hogy Kina Kommunista Pártja nem méltó arra, hogy átvegye a szocialista tábor irányítását. Igaz, hogy Kina nagy ország, de ipara még nem elég fejlett, nem rendelkezik még szputnyikkal, a Szovjetuniónak pedig már kettő

van belőle. Tehát a vezető szerep a Szovjetunió Kommunista Pártját illeti - idézi Ebert, F.: beszámoló a Neues Deutschland 1957. november 30-i számában. Fejtő, F. ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy Mao Ce-tung elég árnyaltan hangsúlyozta a Szovjetunió elsődlegességét. A Szovjetunió ipari és katonai erejével magyarázta ezt, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom élén kell állnia, ugyanakkor sejtetni engedte azt a lehetőséget, hogy egy napon majd Kína is a jelöltek sorába állhat.¹⁷³ A tanácskozáson az volt Mao Ce-tung célja, hogy a kommunista mozgalmat offenzív stratégia felé sodorja azzal a kettős céllal, hogy egyrészt siettesse az imperializmus összeomlását, másrészt kudarcra kárhoztasson bármilyen békés megegyezési kísérletet a Szovjetunió és a Nyugat között.

Fejtő, F. a Chine - URSS c. munkájában olvashatjuk, hogy a kínaiak taktikai meggondolásból előnyösnek tartanak a kapitalizmusból a szocializmusba való békés belenövés megvalósításának óhaját hangoztatni, de rögtön megfogalmazzák azt is, ami szerintük ellene szól: elernyedne a tömegek forradalmi lendülete és a kommunista pártok összekeverednének a szocialista pártokkal.¹⁷⁴

A kommunista és munkáspártok tanácskozásának záróaktusaként végül elkészült a határozat, és majdnem valamennyi résztvevő - köztük a KKP is - aláírásával igazolta annak elfogadását.

A KKP és az SzKP, illetve más kommunista pártok között a nézeteltérés tehát az 1957-es moszkvai tanácskozáson

öltött először nyilvános formát. A KKP mai vezetése azonban igyekszik úgy feltüntetni, hogy e nézeteltérések már az SzKP XX. kongresszusa után jelentkeztek, mivel annak határozataival ők elvileg nem értettek egyet. Ezt a nézetet osztják a felhasznált irodalom szovjet és nyugati vonatkozásai. Fejtő, F. emellett megjegyzi, hogy abban az időben a kínaiak nyilvános álláspontja a kongresszus határozataival szemben sokkal árnyaltabb volt, mint ahogy ez a későbbi polemikus írásokból kitűnik. Valószínűleg a KKP egyet nem értése az SzKP, illetve a nemzetközi kommunista mozgalom néhány elméleti megfogalmazásával már a XX. kongresszus után jelentkezett. Jelen esetben elfogadjuk Fejtő véleményét, hogy a kínaiak nyilvános állásfoglalása a kongresszus anyagával kapcsolatban kezdetben sokkal árnyaltabban jelentkezett, mint a későbbi írásokban, hiszen - bár voltak kísérletek a KKP egyes vezetői, s ezek között volt Mao Ce-tung is, részéről a KKP VIII. kongresszusa néhány kitételének negligálására - erre az időszakra esik a KKP-n belüli vita kiélesedése a követendő uttal kapcsolatban, s a VIII. kongresszus 2. ülészakáig tart, illetve ez az ülészak zárja le a két eltérő nézet vitájának egyik szakaszát, ami a későbbi időkben - korántsem kisebb lendülettel - még folytatódik. Feltételezhető, hogy a vita hevében rögtön nem kezdődhetett meg az SzKP nézeteinek bírálata nyilvános fórumokon, de az együttműködés külső jelei is erre engednek következtetni.

A KKP és más kommunista pártok egységének megbomlása, amely a KKP részéről a Mao Ce-tung vezette csoport részéről jelentkezett, a következő kérdésekben csucsdott ki:

A KKP vezetőinek első, nagyobb horderejű lépése egy 1954-ben Pekingben kiadott történelmi kézikönyv. Ez egy olyan térképet tartalmazott, amelynek az volt a címe: Az imperialisták által Kinától 1848 és 1919 között elrabolt területek. Az elvesztett 19 tartomány között szovjet Közép-Ázsia területei szerepeltek az első helyen. A térképen kirajzolt kínai határok elérték a Bajkál tavat, magukba zárták az Altaj-hegységet, a Pamir fennsík egy részét, Kelet-Kazahsztánt Pavlodarral, Szemipalatinszkkal, és Alma-Atával, majdnem a teljes Kirgiz Köztársaságot jelenlegi fővárosával Frunzéval, valamint szovjet Tadzsikisztánnak az Afganisztánnal és Pakisztánnal határos vidékeit.¹⁷⁵ A térkép megjelenését nem követte területi követelés a KKP részéről. Ezzel az igényükkel csak a hatvanas évek második felében kezdődött kínai-szovjet határviták során jelentkeztek.

A Mao Ce-tung köré csoportosult kínai kommunisták nem értették egyet a személyi kultusz XX. kongresszuson megtett bírálatával. Az egyetértés hiányának itt belpolitikai okai lehettek. Ugyanis Mao Ce-tung helyzete Kinában sok tekintetben hasonlított ahhoz, amelyet Sztálin foglalt el a Szovjetunióban. Ha tehát a személyi kultusz határozott

elitélése mellett foglaltak volna állást - ami nem történt meg, mivel Mao Ce-tung 1957. február 27-én a Legfelsőbb Államtanács ülésén mondott beszédében "A népen belüli ellentmondások helyes megoldásáról" címmel már egyetlen szót sem ejtett a párt VIII. kongresszusáról, tehát figyelmen kívül hagyta annak határozatait - Mao tekintélye sem maradt volna csorbitatlan. Ebben az esetben pedig valószínűen belpolitikai problémákkal kellett volna számolni Kinában. Mindemellett Mao Ce-tung kultuszát is korlátozták valamelyest a párton belül ekkor, valamint Sztálin bírálatainak egyes elemeit is helyeselték.

Másik surlódási terület a forradalom békés utjának elmélete volt. Mao Ce-tung kijelentése a moszkvai tanácskozáson, mely szerint "a keleti szél legyőzi a nyugati szelet" a végső győzelem bizonyosságát, a forradalmi hitet jelképezte. Itt arról lehetett szó, hogy a kínai párt egészen 1952-1953-ig polgárháboruban nőtt fel. Így saját tapasztalatukból azt a következtetést vonhatták le, hogy a világ más tájain is azon az úton juthatnak a hatalomhoz, amelyiken a KKP. Ez a következtetés arra mutat rá, hogy a kínai kommunisták egy része tulbecsülte saját pártja jelentőségét. Eddigi belső módszereik is szembeállíthatták őket ezzel az elmélettel. Hozzászokva a háborus körülmények között bevált módszerekhez, a forradalom győzelme utáni időszakban is a fontosabb intézkedéseket a forradalmi szellem mesterséges ébrentartásával hajtották végre.

Ennek egyik pregnáns példája a földosztás, vagy a termelőszövetkezetek szervezése volt.

A negyedik ütközési pont a békés egymás mellett élés XX. kongresszuson meghirdetett elmélete volt. A Kínai Népköztársaság 1955-ben, a bandungi értekezleten aláírta a békés egymás mellett élés alapelveit tartalmazó dokumentumokat. Ennek szocialista és tőkés viszonylatban általános jelentőséget tulajdonítottak. A XX. kongresszuson meghirdetett békés egymás mellett élés politikája a stratégia nagy fontosságú része volt, mivel az új elméleti megfogalmazás szerint ennek keretein belül, a harmadik világháború elkerülésével el lehet jutni a világforradalom győzelméhez. A kínaiak viszont csak taktikai jelentőséget tulajdonítottak a világháború elkerülhetőségének. Nézetük az volt, hogy a világháború elodázható, de nem kerülhető el, mert az imperializmus ki fogja robbantani. Ők tehát nem vizsgálták felül azt a korábbi álláspontot, amely az ötvenes évek elején a szocialista országoknak együttes és megalapozott véleménye volt, de az ötvenes évek második felére már egészen más megvilágításba került.

A változásra törekvés, amelyet a KKP VIII. kongresszusának második ülásszaka hozott meg 1958-ban, a belső helyzettel és - az első ötéves tervvel és azzal, ahogy ezt értékelték - összefüggött. Ekörül a vita már 1956 első felében megkezdődött. "1956 áprilisában... - ismerte el később Mao Ce-tung - megkezdtuk építésünk saját irányvonalának ki-

dolgozását, amelynek alaptételei megegyeznek a Szovjetunió irányvonalával, de a mi tartalmunkat öntöttük bele."¹⁷⁶ Ez azt jelentette, hogy a KKP politikájában számos helyen igyekezett változtatni, változásokat eszközölni. Így például a szükségesnél nagyobb arányban kívánta növelni a beruházásokból a könnyűipar és a mezőgazdaság hányadát, ami hátráltatta volna az ország ipari bázisának, ezzel a szocializmus anyagi alapjainak a megteremtését. A volt földesurakat és kulákokat fölvtették a termelőszövetkezetekbe. Ekkor fogalmazta meg Mao Ce-tung azt a tételét, hogy Kína - mivel a kapitalizmus fejlődését átugrotta és így nem fertőzte meg a burzsoá ideológia - egy olyan tiszta lap, amelyre mindenfajta írásjelet fel lehet írni. Burkolt formában felszólított a dogmatizmus és az "északi szél" elleni harcra, amin a Szovjetunió és a nemzetközi kommunista mozgalom hatását értette. Tervei azonban ekkor még ellenállásba ütköztek, mint azt a KKP VIII. kongresszusa is bizonyította.

Kétségtelen, hogy a KKP eltérő koncepciója hosszabb folyamat eredményeként, objektív és szubjektív tényezők hatására alakult ki, még végül a két párt 1964-ben eljutott a szakításig. Most nem elemezzük azokat a kínai történelem hagyományaival összefüggő, a KKP forradalmi harcának sajátosságaiából eredő és a harmincas évek elhajlásából következő okokat, amelyek feltétlenül megalapozták a külön irányvonal kialakulását, hiszen ezek az 1949-1957-

ig terjedő időszak utolsó két évének csupán formálódó, kezdeti jelenségei. Pusztán az ötvenes évek közepétől ható tényezők összefoglalására vállalkozunk.

Vitathatatlan, hogy a KKP irányvonalának módosítása után ugyanazt a politikai irányvonalat vallotta magáénak és követte, mint a többi kommunista párt. Ezen az uton haladva sikereket ért el a szocializmus építése terén, fokozatosan javult az ország gazdasági helyzete. Az első öt-éves terv eredményeinek értékelésekor azonban nem volt megelégedve a kínai vezetők egy része ezzel a fejlődéssel, és az ütem gyorsítását követelte. Ezek irreális követeléseket fogalmaztak meg a Szovjetunió és a szocialista országok felé akkor, amikor arról volt szó, hogy milyen szerepet játszik a Szovjetunió és a szocialista világrendszer e gyorsabb gazdasági fejlesztés, a nagy ugrás megvalósításában. Mao Ce-tung már az 1957-es moszkvai tanácskozáson is beszélt arról, hogyan lehetne az egész szocialista világrendszer gazdasági növekedését meggyorsítani: amennyiben a Szovjetunió összes beruházásainak felét Kinában alkalmaznák, jelentős gyorsulás következne be, mert ott olcsó a munkaerő. Azzal viszont nem számolt, hogy szakemberekben Kinában nagy hiány van, és hogy a Szovjetunió, mint a világforradalom fő tényezője egy ilyenfajta segítségnyújtás esetén gazdaságilag jelentősen meggyengülne, s vele együtt gyengülnének a világkommunizmus- és forradalom erői is. Ettől függetlenül 1958-59-ben több gazdasági szer-

zódést kötött a két ország, ami alapján a Szovjetunió tovább növelte a Kinának nyújtott segítséget. De valószínű, hogy a Kinában történő beruházások visszautasítása a Szovjetunió részéről is hozzájárult ahhoz, hogy a KKP később levonta azt a következtetést, hogy önerőre kell támaszkodnia.

A kínai gazdaság gyorsabb fejlesztésének célkitűzése szoros összefüggésben volt a maoista pártvezetés hegemonisztikus törekvésével is, mellyel a nemzeti felszabadulásukért küzdő népek vezérévé szerettek volna válni. Nem véletlen, hogy már 1949-ben Ázsia és Óceánia országainak szakszervezeti tanácskozásán javasolták a gyarmati sorban levő országoknak a kínai forradalom tapasztalatainak követését. A kínai gazdaság megerősödése - a szocializmus anyagi alapjai lerakásának első éveiben - a KKP nacionalista vezetői szerint megteremtette azt az alapot, amelyet gyorsabb ütemben továbbfejlesztve, az eredeti elképzeléseknél jóval hamarabb lehet Kína fejlett ország, ami reálissá teheti, hogy a felszabadulásért küzdő országok élére álljon és ezzel belépjen a vezető nagyhatalmak sorába. Ezért történt az meg, hogy nem értettek egyet sem a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet békés formájával, sem a békés egymás mellett élés XX. kongresszuson elfogadott elvével.

IV. A KKP és az SzKP együttműködésének eredményei és kérdőjelei /1949-1957/

A szovjet-kinai kapcsolatok az 1949-1957 közötti időszakban lényegében töretlenül fejlődtek. A KNK-nak 1949. október 1-én a diplomáciai kapcsolatok kiépítésére tett javaslatára pozitív választ adott a szovjet kormány. Ennek eredményeként rövidesen hivatalosan is rögzítették a Szovjetunió és a KNK együttműködésének alapelveit, valamint az együttműködés gyakorlati megvalósításának utjait. Ezt a célt szolgálta a két ország 1950. február 14-én megkötött alapszerződése, amely meghatározta a politikai és gazdasági kapcsolatok rendszerét, és a különböző kérdésekben teljes nézetazonosságról tett tanuságot. Az 1949-1957-ig terjedő szakaszban az alapszerződést több konkrét egyezmény egészítette ki. Ezek közül kiemelkedik az 1954. október 12-én kötött egyezmény-rendszer, - melyre a dolgozat elszórtan, az egyes fejezetek odaillő részeinél tér ki - s szintén a két szerződő fél nézeteinek azonosságát mutatja.

Az alapszerződés megkötése után kiszélesedtek a gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok. 1952-re befejeződött a népgazdaság helyreállítása Kinában, és az ország megkezdhette a szocializmus alapjainak lerakását. A KNK gazdasági sikereihez nagymértékben hozzájárult a népi demokratikus országok - ezen belül elsősorban a Szov-

jetunió nyújtotta - segítség. E támogatás hatására a KNK sikeresen fejezte be a feudalizmus maradványai elleni küzdelmet, megvalósította a demokratikus forradalom feladatait és fontos szocialista átalakításokat hajtott végre.

A szovjet segítség egyik döntő mozzanata volt, hogy biztosította a kínai forradalmi erők számára az építőmunka békés feltételeit. Felbecsülhetetlen értékű volt az a segítség is, amelyet a Szovjetunió a KNK-nak a népgazdaság helyreállításához, majd az ország szocialista átalakításához nyújtott. A különböző berendezések szállítása, a tervdokumentációk átadása mellett 1950-1959-ig több mint 400 iparvállalat, műhely és más objektum építésében, kibővítésében és rekonstrukciójában működött közre szovjet szakembergárda.¹⁷⁷

A szovjet segítség jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az ország kifejlessze saját iparát, ezen belül elsősorban a nehézipart. 1957-re Kína gépszükségletének mintegy 60 %-át tudta belső erőforrásból fedezni. Az 1952-es évvel összehasonlítva 1957-re a legfontosabb ipari termékfajták termelése átlagosan 177 %-kal nőtt.

A mezőgazdasági termékek termelésében és előállításában is jelentős előrehaladás tapasztalható. Igaz, hogy a mezőgazdasági termelő erők alacsony technikai színvonalon maradtak, a termékmennyiség növekedése erősen elmaradt az ipar fejlődési ütemétől, de az is nagy eredmény volt, hogy 1957-re leküzdötték a tömeges éhhalál veszélyét, és

biztosítani tudták a lakosság számára a létfenntartáshoz szükséges minimumot.

1950-1960 között 8,5 ezer technikai szakembert, 1,5 ezer egyéb specialistát képeztek ki a korszerű szovjet tapasztalatok alapján. A felső- és középszintű oktatás tapasztalatainak és módszereinek átadására 615 szovjet oktató tartózkodott a KNK-ban. Mindezek jelentős szerepet játszottak a népgazdaság szakembereinek és az oktató munkakádereinek magasszintű felkészítésében. 1949-től 1960-ig 1269 szovjet szakember látta el tapasztalatokkal a KNK Oktatásügyi Minisztériumát és a felsőoktatási intézményeket.¹⁷⁸

A tudományos-technikai együttműködés keretében a Szovjetunió mintegy 2 ezer kínai specialistát és ezer tudóst fogadott, akik a szovjet tudomány, technika és ipar eredményeivel ismerkedtek. A két ország nagy mennyiségű és értékű tudományos-technikai és egyéb jellegű dokumentációt cserélt a tárgyalt időszakban.

1949-től 66 kínai és 85 szovjet főiskola cserélt egymással tudományos anyagokat és adatokat. A szovjet és kínai főiskolák 124 témában végeztek tudományos-kutató munkát. A kínai Tudományos Akadémia több mint 900 tudósa végzett kutatómunkát a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján.¹⁷⁹

Nagy jelentőségű volt Kína szocialista építésében a Szovjetunióval folytatott kulturális együttműködés is.

A korábban említett adatok mellett meg kell jegyezni, hogy a kulturális együttműködés jelentős kihatással volt a kínai dolgozók marxista-leninista műveltségének emelésére és világnézetük fejlődésére.

A Szovjetunió segítséget nyújtott Kinának a saját, korszerű hadiipar megteremtésében. A Szovjetunió a KNK rendelkezésére bocsátotta a korszerű haditechnika technikai és technológiai dokumentációját. A gazdasági építés és a védelmi erő erősítése érdekében 1950-1961-ig 11 hosszulejáratu kölcsön terhére 2 milliárd rubel értékben bocsátott a Szovjetunió a KNK rendelkezésére különféle berendezéseket, felszereléseket, haditechnikai termékeket stb.¹⁸⁰

Mint látjuk, igen sokirányu gazdasági kapcsolat fejlődött ki a Szovjetunió és a KNK között a tárgyalt periódusban. Nem hagyva figyelmen kívül azt sem, hogy a Szovjetuniónak is előnyös volt a Kinával folytatott kereskedelem, azt kell mondanunk, hogy a két fél közül Kína profitált többet ebből a kapcsolatból. Ennek megítélésénél számolnunk kell azzal, hogy a második világháború után a Szovjetunió gazdasága is nehézségekkel küzdött, és nem minden nélkülözés nélkül tudta biztosítani a baráti országoknak nyújtott támogatást. A kínai gazdaság 1949-es és 1957-es fejlettségi szintje, valamint a dolgozatban felsorakoztatott adatok viszont arról tanuskodnak, hogy igen számottevő a Szovjetunió nyújtotta segítség.

A segítség értékét még emeli az imperialisták által a KNK köré vont gazdasági blokád ténye. Az imperialista blokád funkcionálása közben a Szovjetunió biztos, stabil piacot jelentett a KNK számára, a kínai áruk alapvető vásárlója volt. Nem beszélve arról, hogy a KNK-nak mint fiatal, fejlődő országnak egyébként is nehéz lett volna betörni a világpiacra, ismerve az ország árlajstromát, és áruinak minőségét.

A tőkés blokád következtében csak a szocialista országokkal, s elsősorban a Szovjetunióval kialakított szoros gazdasági kapcsolat tette lehetővé, hogy a KNK jelentős mértékben exportáljon mezőgazdasági és ipari nyersanyagokat, valamint más árucikket. A Szovjetunió gyakran vagy maga vásárolta meg, vagy segített értékesíteni olyan kínai árukat, melyek nem voltak keresett cikkek. Ezek figyelembe vételével állithatjuk, hogy a gazdasági kapcsolatok elsősorban a KNK számára voltak fontosak, az profitált többet e kapcsolatból olyannyira, hogy az elmaradott, félféudális jegyekkel is bíró gazdaságát viszonylag fejlett szintre tudta emelni az első ötéves terv végére.

A nemzetközi politikában kialakított együttműködés értékelésekor abból kell kiindulni, hogy a második világháború után milyen változások mentek végbe a nemzetközi politikában, a nemzetközi erőviszonyokban, a nemzetközi kommunista mozgalomban, és hogy hogyan hatott ezekre a KNK kikiáltása és az, hogy a fiatal népköztársaság a szocializ-

mus építésének útjára lépett.

A második világháború küzdelmeiből a Szovjetunió egyrészt katonai sikerei következtében, másrészt mint az antifasiszta koalíció egyik elismert vezető nagyhatalma, megerősödve került ki. Az e téren kifejtett tevékenysége, a népi demokratikus államok megalakulása, valamint az imperialista országokban a demokratikus és kommunista mozgalmak erősödése jelentős veszteségeket okozott az imperialista tábornak, amely nem nyugodott bele az elszenvedett vereségbe, és a kommunizmus térhódításának megakadályozására és visszaszorítására meghirdette a hidegháborús politikát. Ebbe a nemzetközi helyzetbe kell behelyezni és értékelni a KKK megalakulását és csatlakozását kezdetben az antiimperialista, majd később a szocialista erők táborához.

A kínai forradalom győzelme a világforradalom része volt, s ebben a relációban hozzájárult ahhoz, hogy a második világháború végén bekövetkezett események hatására meggyengült imperializmus további vereséget szenvedjen. A világforradalmi folyamatra ezzel szemben pozitív hatást gyakorolt, erősítette annak erőit a kapitalista világrendszerrel folytatott küzdelmében. Kína életében ez a fordulat, a szocialista út választása, jelentős momentum volt. Kedvezően hatott elsősorban az ország bel-, de külpolitikai problémáinak megoldására, s az adott helyzetben az egyetlen járható út volt.

A KKK megalakulása után a KKP-vezette ország magának vallotta a szocialista külpolitika alapelveit, és a különböző, nemzetközi méretű kérdések megvitatásánál ennek szellemében lépett fel. Ezt a megállapítást támasztja alá a koreai kérdésben, a japán különbéke-szerződés megkötésekor, a genfi értekezleten, a bandungi tanácskozáson, s lényegében még az SzKP XX. kongresszusán is kifejtett tevékenysége, bár a XX. kongresszuson a KKP delegációja megnyilvánulásainak őszinteségét meg lehet kérdőjelenzi.

A KKP-nak a XX. kongresszuson kinyilatkoztattott, néhány, a szocialista országok kommunista pártjainak nézeteitől eltérő külön állásfoglalás jelentkezése összefüggésbe hozható mindenek előtt azzal, hogy az ország gazdasági életében és nemzetközi helyzetében bekövetkezett pozitív változások hatására a KKP Mao Ce-tung vezette nacionalista csoportja elérkezettnek látta az időt arra, hogy megkezdje korábbi, nacionalista-hegemonisztikus nézeteinek felelevenítését.

A KKP vezetőségén belül 1956-ban megkezdődött, az ország gazdaságfejlesztési ütemével kapcsolatos viták során a maoisták úgy ítélték meg, hogy Kinában lehetőség van a gazdaságfejlesztés ütemének fokozására, s ha elfogadják ennek realizálását, Kína az eddigi tervek előirányzatainál jóval hamarabb lehet fejlett ország, melynek elérése nagyhatalmi igényeik megvalósításának elengedhetetlen feltétele volt.

Ebben a relációban pedig szembekerült egymással a KNK nemzeti érdeke a kommunista mozgalom nemzetközi érdekeivel, ami objektíve talajt biztosított a nézeteltérések kialakulásának és megnövekedésének. Itt természetesen nem azt állítjuk, hogy a maoisták által megfogalmazott nemzeti érdekek a KNK valós nemzeti érdekei voltak, de az adott időpontban - s 1957-ig nem ez határozta meg alapvetően a szovjet-kinai viszony alakulását - motiválták a KKP maoista vezetésének viszonyát a nemzetközi kommunista mozgalomhoz, és a Szovjetunióhoz.

Bár óvatosan, - mivel a tárgyalat periódusban még úgy ítélték meg, hogy a baráti országok támogatására szüksége van az országnak - de ekkor már megkezdtek a nacionalista elemek a szovjet tapasztalatok átvételének bírálását, és annak a lehetőségnek a vizsgálatát, hogy hogyan valósíthatnák meg nagyhatalmi törekvéseiket. E korábban is vallott célkitűzésük realizálását akadályozták az SzKP XX. kongresszusán megfogalmazott új megállapítások a világháború elkerülhetőségéről, a két társadalmi rendszer békés egymás mellett élésének lehetőségéről és a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenetről.

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála, valamint az a körülmény, hogy a kommunista mozgalom korábbi egysége erre az időszakra átmeneti stádiumba került, elősegítette a maoizmus előtérbe kerülését. Ebben a helyzetben Mao Ce-tung és köre a kommunista és munkáspártok 1957-es moszkvai

tanácskozásán megkísérelték benyújtani igényüket a kommunista mozgalom vezetőjének szerepére azzal a megjegyzéssel, hogy Kína gazdaságilag és katonailag még nem áll azon a szinten, hogy ezt az igényét rögtön realizálni lehetne.

Az eddig elmondottakon kívül meg kell említenünk a KKP vezetőségén belüli harcot az un. nacionalista és internacionalista szárny között. E két irányzat harca, különösen a maoistáknak a kínai forradalmi mozgalmon belüli uralkodó helyzetért folytatott küzdelme már 1935-ben megkezdődött. E küzdelem során a maoisták politikai gyakorlata - mint Feoktyisztov írja¹⁸¹ - gyakran az erőviszonyok függvénye volt, s mint ilyen, a lavirozás, kétszínűség, a konkrét politikai szituációkhoz való alkalmazkodás jellemezte. "Igy volt ez ... a KNK fennállásának első nyolc esztendejében, amikor is a maoisták kénytelenek voltak lemondani saját politikai irányvonaluk nyílt realizálásáról, nem feladva azonban, ahogy ezt megmutatták az elkövetkező évek, stratégiai terveiket, hogy a marxizmus-leninizmust maoista politikai doktrínával váltsák fel."¹⁸²

A kínai forradalom győzelme utáni időszak nem kedvezett a maoistáknak. A kínai népnek a Szovjetunió támogatásával elért sikerei, a KNK és a Szovjetunió, valamint a KKP és az SzKP sokoldalú együttműködése kedvező körülményeket teremtett a párton belül a proletár, marxista-le-

ninista elemek megerősödéséhez. Ugyanakkor "a maoista kispolgári nacionalista áramlat még nem rendelkezett a pártban szilárd bázissal, hogy ellentámadásba mehessen át, még manőverezett, kivárt, erőt gyűjtött, és a megváltozott történelmi helyzetben új stratégiai változatot keresett."¹⁸³

Ugy tűnik, hogy a KNP fennállásának első nyolc évében, a politikai irányvonal módosítása után megoldódtak a KNP-n belüli problémák, és a párt többé-kevésbé következetes internacionalista politikát folytatott. A genfi értekezleten, a bandungi tanácskozáson és az SZKP XX. kongresszusán jelentkező kisebb elhajlások, - bár jelezték a veszélyt - de nem tűntek olyan jelentős hibának, melyet a kommunista pártok közös összefogásával ne lehetett volna megoldani, és kijavítani. Ennél nagyobb horderejű kérdés volt már a kommunista és munkáspártok 1957. évi decemberi tanácskozásán kifejtett kínai álláspont, de ez sem változtat azon a tényen, hogy a szovjet-kínai kapcsolatokra 1949-1957-ig alapvetően a jószomszédi, baráti viszony volt jellemző. A két ország széles skálájú gazdasági, politikai és kulturális együttműködést alakított ki, s a nemzetközi kérdésekben következetes, internacionalista politikát valósított meg. Ez utóbbi megállapítással nem kerülünk ellentétbe a néhány sorral feljebbtett kijelentésünkkel, hiszen ebben az időszakban a KNP részéről jelentkező elhajlások - mint korábban szoltunk

róla - közös erőfeszítéssel még kijavíthatók lettek volna.

Mint ismeretes, a már 1957-ben is jelentkező nézeteltérések az évek során tovább éleződtek, és 1964-ben bekövetkezett a szakadás a két párt között. A kínai külön irányvonal jelentkezése, a KKP eltávolodása a nemzetközi kommunista mozgalomtól és az SzKP-tól, súlyosan érintette a nemzetközi kommunista mozgalom és a világforradalom erőit. A világforradalmi folyamatnak jelentős veszteséget okozott, és gyengítette annak egészét. Ugyanakkor a KNK szempontjából sem célravezető ez a megoldás. Időlegesen ugyan hozhatott eredményeket az, hogy a KKP szakított a szocialista világrendszer erőivel, de hosszabb távon vizsgálva mind nemzetközileg, mind belpolitikailag csak átmeneti, taktikai eredmények születhettek.

V. Jegyzetek

1. Az 1945 februárjában összeült jaltai konferencián alá-
írt titkos egyezmény értelmében a Szovjetunió vállalta,
hogy Németország veresége után két-három hónappal had-
balép Japánnal a Távol-Keleten a következő feltételekkel:
"1. Külső-Mongóliában /Mongol Népköztársaságban/ fennma-
rad a "status - quo".
2. Oroszország visszakapja azokat a jogait, amelyektől
1904-ben Japán hitszegő támadásával megfosztotta,
nevezetesen:
a./ a Szovjetunió visszakapja Szahalin szigetének
déli részét és az összes hozzátartozó szigeteket;
b./ nemzetközivé teszük Dairen kikötőjét, tisztelet-
ben tartva a Szovjetuniónak e kikötőhöz fűződő
elsődleges érdekeit, és helyreállítják a Port
Arthurra, mint a Szovjetunió haditengerészeti tá-
maszpontjára vonatkozó bérletet;
c./ a Dairennel való összeköttetést biztosító kelet-
-kinai vasutvonalat és a délmandzsuri vasutvo-
nalat egy szovjet-kinai vegyes társaság közösen
üzemelteti, biztosítva a Szovjetunió előjogait,
de tiszteletben tartva Kína teljes szuverenitását
Mandzsuriában.
3. A Szovjetuniónak átadják a Kuril-szigeteket."/In:
A Nagy Honvédő Háború története 1941-1945. 5. kötet.

Zrinyi Katonai Kiadó, 1967. 433. old.; Vnesnjaja politika Szovjetszkogo Szojuza v period Otyecsesztvennoj vojni. T. III. sztr. 111./

2. Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija. Moszkva, 1958. 327. old.
3. Uo.
4. Mao Ce-tung Válogatott művei. 4. kötet. Szikra, 1954. 663. old. Részben idézi:
Lenyinszkaja politika SZSZSZR v otnosenyii Kitaja. Moszkva, 1968. 117. old.;
Boriszov, O.B. - KOLOSZKOV, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija 1945-1970. Kratkij ocserk. Moszkva, 1972. 16. old.;
Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 327. old.
5. Vlagyimirov, P.P.: Oszobij rajon Kitaja 1942-1945. Moszkva, 1974. 633. old.
6. Uo.
7. Uo.
8. Csucstalálkozások és külügyminiszteri értekezletek. I. rész. Budapest, 1962. 45-46. old.;
Kende István: Forró béke-hidegháború. A diplomáciai kapcsolatok története 1945-1956. Kossuth, 1970. 53. old.;
Az Egyesült Államok története. 2. kötet. Gondolat, 1964. 228. old.;
Várnai Ferenc: A maoisták utja. Kossuth, 1976. 89. old.;

- Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
340. old.;
- Novejsaja Isztorija Kitaja 1917-1970. Moszkva, 1972.
219. old.;
- Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 123-124. old.;
- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie
otnosenyija... 22. old.
9. Vnesnjaja politika Szovjetszkogo Szojuza. Moszkva,
1947. VI. kötet. 656. old.; Idézi: Lenyinszkaja politika
SZSZSZR... 127. old.
10. Az Egyesült Államok története... 2. kötet. 230. old.;
- Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 127. old.;
- Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
341. old.
11. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie
otnosenyija... 30. old.
12. Uo. 31. old.;
- Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 133. old.
13. Mao Ce-tung: A népi demokrácia diktatúrájáról. In: A
kinai forradalom diadalmas útja. Mao Ce-tung válogatott
beszédei és írásai. Szikra, 1950. 221-236. old.;
- Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában. Kossuth,
1961. 20-26. old.;
- Ábri Gábor: A népi forradalom győzelme Kinában /1945-
-1949/. Budapest, 1974. MSZMP Politikai Főiskola.
Kézirat. 26-33. old.

14. A kínai forradalom diadalmas útja... 226. old.
15. Uo. 253. old.
16. Novejsaja Isztorija Kitaja... 259. old.
17. A szerződés pontos szövegét közli: Nemzetközi Szerződések gyűjteménye 1945-1958. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958. 146-152. old.
18. Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 352. old.
19. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 147. old.
20. Uo. 146. old.
21. Uo. 147. old.
22. Kapica, M. Sz.: KNR: dva gyeszjatyilettyija - dve politiki Moszkva, 1969. 15. old.
23. Az Egyesült Államok története... 2. kötet. 226. old.
24. Uo. 232. old.
25. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyilettyija... 16. old.
26. Nemzetközi Szerződések gyűjteménye... 147. old.
27. Uo.
28. Uo.
29. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 66. old.
30. Ld. 1.sz. jegyzet
31. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 146. old.
32. Uo. 148. old.
33. Uo. 149-150. old.
34. Mjakin, A.: A Kínai Népköztársaság, Szikra, 1952. 32.old.
35. Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika? Moszkva, 1972. 14. old.

36. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 150-151. old.
37. Uo. 151. old.
38. Uo.
39. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 18. old.
40. Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika... 14. old.
41. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 66.old.
42. A Kínai Népköztársaság./cikkgyűjtemény/ Szikra, 1950.
125. old.
43. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR...
40. old.
44. O kitajszko-szovjetszkoj druzsbe. Pekin, 1950. 34.old.
45. Mirovaja szocialiszticeszkaja szisztéma hozjajsztova.
Moszkva, 1967. 4. kötet. 135. old.
46. Uo. 142. old.
47. Mit kell tudni a Kínai Népköztársaságról? Kossuth,
1974. 99-100. old.
48. Mirovaja szocialiszticeszkaja szisztéma hozjajsztova...
4. kötet. 136. old.
49. Uo.
50. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie
otnosenyija... 48. old.
51. Fejtő, Francois: Chine-URSS.La fin d'une hégémonie Les
origines du grand schisme communiste 1950-1957. Plon
Kiadó. Párizs, 1964. 74. old.
52. Der Bund, 1950. április 15. Idézi: Fejtő, F.: Chine-
- URSS... 75. old.

53. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 19. old.
54. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 49. old.
55. Uo. 54. old.
56. Berei Andor: A kínai népforradalom világtörténelmi jelentősége, Társadalmi Szemle, 1950. 7-8. szám. 593. old.
57. Uo.
58. Vnesnjaja politika i mezsduarodnűje otnosenyija KNR... 46. old.
59. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 180. old.
60. Félix Pál: A Kínai Népköztársaság nagy eredményei az ujjaépítés terén. Társadalmi Szemle, 1953. 2.szám 193. old.
61. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 60. old.
62. Fejtő, F.: Chine - URSS... 71. old.
63. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 111. old.
Itt meg kell jegyeznünk, hogy e két népgazdasági ágazat részarányát nem lehet egyértelműen megállapítani. A Társadalmi Szemlében közzétett korabeli cikk megállapítása szerint 1952-ben a termelési eszközök és a fogyasztási cikkek termelésének aránya 43,5 %, illetve 56,2 %. Lásd: Félix Pál idézett cikke 191. old.
64. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 112. old
65. Uo.

66. Társadalmi Szemle 1953. 2. szám. 190. old.
67. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 115.old.
68. Uo. 114. old.
69. Jermasev, I.I.: Kina tegnap és ma. Szikra, 1953.440.old.
70. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
366. old.
71. Jermasev, I.I.: Kina tegnap és ma... 440. old.;
Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 113.old.
72. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR...
44. old.;
Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában... 113.old.
73. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 56. old.
Az adat az export és import együttes összegét tartalmazza.
74. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának
határozatai. Szikra, 1950. 7-8. old.
75. Kapica, M. Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 29. old.
76. Uo.
77. Mezsdunarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű.
2. kötet. Moszkva, 1963. 442. old.
78. Uo. 443. old.
79. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 31. old.
80. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR...
75. old.

81. Uo.;

Mezsdunarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű... 417. old.;

Kende István: Forró béke-hidegháboru... 185. old.

82. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija... 396-397. old.;

Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR... 75. old.

83. Gromikonak, a Szovjetunió külügyminiszter helyettesének nyilatkozata a Koreában végrehajtott amerikai fegyveres intervencióról.

Id.: Kurdjukov, I.F. - Nyikiforov, V. N. - Perevertajlo,

A.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957.

Szbornyik dokumentov. Moszkva, 1959. 229-235. old.;

a továbbiakban: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957.

Mezsdunarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű...

2. kötet. 418. old.;

Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyilettyija... 34. old.

Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 396. old.;

Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR... 76. old.;

Izvesztyija, 1950. julius 4.

84. Kende István: Forró béke-hidegháboru... 187. old.

85. Uo.;

Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyilettyija... 35. old.

86. Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija 1917-1957...
235-236. old.;
Izvesztyija, 1950. augusztus 22.
87. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
403. old.
88. Uo. 404. old.
89. Az Egyesült Államok távol-keleti agressziója és a népek harca a békéért. Szikra, 1951. 35. old.;
Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
404. old.
90. Prava, 1950. október 4.
91. K.M.Panikkar. In Two Chinas. The Memoirs of a Diplomat. London, 1955. p. 109-110. Idézi: Vnesnjaja politika i mezsdunarodnűje otnosenyija KNR... 77. old.
92. Uo. 76. old.
93. Kapica, M. Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletija... 39. old.
94. Uo.
95. Uo.
96. Kende István: Forró béke-hidegháboru... 190. old.
Mezsdunarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű. 2. kötet... 422. old.
97. Uo. 423. old.
98. Uo.
99. Pravda, 1951. február 17.;
Sztálin: A békéért. 1946-1952. Szikra, 1952. 94-95.old.;
Szabad Nép. 1951. február 17.

100. Mezdunarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj
vojnű. 2. kűtet... 423. old.
101. Uo. 426. old.;
Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkie otnosenyija...
398.old.;
Kende István: Forró béke-hidegháboru... 191. old.;
Az Egyesűlt Államok távolkeleti agressziója... 37.old.;
Pravda, 1951. junius 24.;
Szabad Nép, 1951. junius 26.;
Vnesnjaja politika i mezdunarodnűje otnosenyija KNR...
80. old.;
Vnesnjaja politika Szovjetszkogo Szojuza. Moszkva,
1975. 288-289. old.
102. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957...
278-279. old.
103. Idézi: Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika? Moszkva,
1972. 17. old.;
Vnesnjaja politika i mezdunarodnűje otnosenyija KNR...
42-43. old.
104. Kende István: Forró béke-hidegháboru... 193-194. old.
105. Uo. 194. old.
106. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957...
260-264. old.;
Idézi: Mezdunarodnűje otnosenyija... 455. old.
107. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957...
264-269. old.

108. Mezsduarnarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű. 2. kötet... 458. old.
109. Uo. 458-459. old.;
Pravda, 1951. szeptember 7.
110. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 161-177. old.
111. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyilettyija... 50. old.
112. A Kínai Kommunista Párt "átmeneti időszakra szóló általános irányvonala". A Politikai Főiskola Közleményei. 1974. 3. szám. 94-130. old.
113. Lenin Művei. 32. kötet. Szikra, 1953. 493. old.
114. A Kínai Népköztársaság Országos Népi Gyűlésének I. ülősszaka. 1954. szeptember 15-28. A Kínai Népköztársaság Alkotmánya. Szikra, 1954. 56-58. old.
115. Az ötéves terv előírányzatait ld.: Ábri Gábor: id. mű. Tudományos szocializmus Füzetek. 36-37. szám. 122-123. old.
116. Az Országos Népi Gyűlés II. ülősszakának anyaga. 6. old. /kínaiul/.
Idézi: Várnai Ferenc: A maoisták utja... 108. old.
117. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957... 284. old.;
Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 166. old.;
Novejsaja isztorija Kitaja... 270. old.;
Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkij otnosenyija... 66. old.;
Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kínában... 134. old.

Ábri Gábor: id. mű. Tudományos szocializmus Füzetek.

36-37. szám. 178. old.;

Izvesztija, 1953. március 26.

118. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957...

302-305. old.;

Novejsaja isztorija Kitaja... 270. old.;

Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-
-kitajszkije otnosenyija... 67. old.;

Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 211-214. old.;

Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában ...

135. old.;

Ábri Gábor: id. mű. Tudományos szocializmus Füzetek.

36-37. szám. 178. old.;

Pravda, 1954. október 12.;

Izvesztija, 1954. október 13.

119. A technikai dokumentációk cseréje a Szovjetunió és
a KNK között az 1949-1957 augusztusáig terjedő idő-
szakban

Átadott technika
dokumentáció

A Szu. a KNK-nak A KNK a Szu.-na

Egységes index-szám

Beruházási tervek

751

1

Gépek és berendezések
gyártási terve

2207

28

Technológiai folyamatok
leírása

688

55

Összesen:

3646

84

Ha összehasonlítjuk a táblázatban feltüntetett adatokat, láthatjuk, hogy a Szovjetunió összehasonlíthatatlanul több technikai dokumentációt adott át Kínának, mint a KNK a Szovjetuniónak. A szocialista országoknak átadott technikai dokumentáció 50 %-át juttatta a Szovjetunió a KNK-nak. Az 1957. július 1-ig megkapott szovjet dokumentáció alapján 159 létesítményt terveztek meg a KNK-ban, melyek több mint 300 különböző új termék előállítását biztosították. Ld.: Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 183. old.

120. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kínában... 238.old.

121. Ábri Gábor: id. mű. Tudományos szocializmus Füzetek. 36-37. szám. 187. old.

122. Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 166. old.

123. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957... 223, 315-316. old.;

Lenyinszkaja politika SZSZSZR... 167. old.;

Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 58., 67. old.

124. Ábri Gábor: id. mű. Tudományos szocializmus Füzetek. 36-37. szám 187. old.;

Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kínában... 240.old.

125. Vnesnjaja politika i mezsunarodnűje otnosenyija KNR... 48. old.;

- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 148. old.
126. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija KNR... 48. old.
127. Uo. 49. old.
128. Deleyne, Jan: A kínai gazdaság. /belső terjesztés/ 213-216. old. és 203-204. old.
129. Uo. 213-216. old.
130. Isztorija Kitaja... 449. old.
131. Deleyne, J.: A kínai gazdaság... 207. old.
132. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 212-213. old.
133. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 367-368. old.
134. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija KNR... 48. old.
135. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 370. old.
136. Uo. 368. old.
137. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkij otnosenyija... 96. old.
138. Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957... 311-312. old.
- Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija KNR... 50. old.
- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 70. old.

- Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
368. old.;
- Izvesztyija, 1955. január 18.
139. Kapica, M. Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
378. old.
140. Fejtő, F.: Chine - URSS... 192. old.
141. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
378. old.
142. Uo. 379. old.;
- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-
-kitajszkije otnosenyija... 97. old.
143. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
377. old.;
- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-
-kitajszkije otnosenyija... 72. old.;
- Pravda, 1956. július 6.
144. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
379-385. old.;
- Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-
-kitajszkije otnosenyija... 72. old.
145. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
394. old.
146. Documents on International Affairs, 1954. p. 341-346.,
és Konferenzen und Verträge, 1914-1959. II. rész,
IV. kötet. p. 452-453.
- Idézi: Kende István: Forró béke-hidegháboru... 226.old.

147. Uo.

148. Daily News Release. 1954. V. 14. 135. p.

Idézi: Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija
KNR... 95. old.

149. Daily News Release. 1954. V. 26. 256. p.; és

V. 28. 279. p.

Idézi: Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija
KNR... 96. old.

150. Chronique de politique étrangère. Bruxelles, vol. XIX.,
N 4, juillet 1966. p. 366.

Idézi: Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija
KNR... 97. old.

151. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija KNR...
97. old.;

Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika?... 15. old.;

Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
402. old.

152. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija...
394. old.

153. Daily News Release. 1954. VII. 24. p. 189.

Idézi: Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija
KNR... 101. old.

154. Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika?... 23. old.

155. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 209. old.;

Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957... 301.old.

Izvesztyija, 1954. október 12.

156. Gömöri Endre: Ázsia-Afrika népei Bandungban. Szikra, 1955. 12. old.
157. Uo. 31. old.
158. Nemzetközi szerződések gyűjteménye... 242-251. old.
159. Kende István: Forró béke-hidegháboru... 259. old.
160. Jurkov, Sz.G.: Pekin: novaja politika?... 24. old.; Pravda, 1957. január 19.
161. Az SzKP XX. kongresszusa. /1956. február 14-25./ Szikra, 1956. 546. old.
162. Uo. 33. old.
163. Dr. Szántó György: Imperialista és antiimperialista stratégia. Kossuth, 1970. 63-64. old.; Szabad Nép, 1956. április 8.
164. Várnai Ferenc: A maoisták utja... 116. old.
165. Kína Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa. 1956. szeptember 15-27. Rövidített jegyzőkönyv. Kossuth, 1957. 130. old.
166. Uo. 339. old.
167. Uo. 9-10. old.
168. Uo. 78. old.
169. Uo. 213-214. old.
170. Uo. 84. old.
171. Uo. 300. old.
172. Szuszlov, M.A.: Az SzKP KB 1964. áprilisi plénumán tartott előadói beszéde. Népszabadság, 1964. április 7.; Társadalmi Szemle, 1964/4. 25. old.

173. Fejtő, F.: Chine - URSS... 194. old.
174. Uo. 203. old.
175. Fejtő, F.: Chine - URSS... 37. old. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Prohorov, A. szovjet szerző "K voproszu o szovjetszko-kitajszkoj granyice" c. munkája /Moszkva, 1975./ szintén emliti az 1954-ben kiadott térképet, de itt arra nem találunk adatokat, hogy a Szovjetuniótól is követelt volna a KNK területet. Ebben a munkában a következő, az imperialisták által Kinától elhódított területek szerepelnek: Mongol Népköztársaság, Korea, Vietnam, Laosz, Kambodzsa, Burma, Malájföld, Thaiföld, India területének egy része, a Japánhoz tartozó Rjukju-szigetek stb. /ld. id. mű: 220. old./
176. Mao Ce-tung felszólalása 1958 márciusában a Csengtuban rendezett tanácskozáson. Idézi: Várnai Ferenc: A maoisták utja... 114. old.
177. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija... 177. old.
178. Uo. 180. old.
179. Uo. 181-182. old.
180. Uo. 185. old.
181. Feoktyisztov, V.: A maoizmus nacionalista evolúciójának szakaszai. In: A maoizmus kritikája. 2. kötet. Magyar Külügyi Intézet, 1975. /szolgálati használatra/. 56. old.
182. Uo. 57. old.

183. Kinai mult és jelen. Kossuth, 1973. 122. old.;

Glunyin, V.I. - Grigorjev, A.M. - Kukuskin, K. V. -

Jurjev, M.F.: Mezsdunarodnoje kommuniszticeseszkoe
dvizsenyije i Kommoniszticeseszkaja Partija Kitaja.

Voproszi Isztorii, 1971. 8.sz. 53. old.

VI. Felhasznált irodalom

Kongresszusi határozatok, jegyzőkönyvek:

1. Az SzKP XIX. kongresszusának anyaga. Szikra, 1953.
2. Az SzKP XX. kongresszusa /1956. február 14-25./ Szikra, 1956.
3. A Kínai Népköztársaság Országos Népi Gyűlésének I. ülés-
szaka. 1954. szeptember 15-28. A Kínai Népköztársaság
Alkotmánya. Szikra, 1954.
4. Kína Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa. 1956.
szeptember 15-27. Rövidített jegyzőkönyv. Kossuth, 1957.

Dokumentumkiadványok:

5. Csucstalálkozók és külügyminiszteri értekezletek. I. rész.
Budapest, 1962.
6. A kommunista és munkáspártok Tájékoztató Irodájának ha-
tározatai. Szikra, 1950.
7. Nemzetközi szerződések gyűjteménye 1945-1958. Közgazda-
sági és Jogi Könyvkiadó, 1958.
8. Kurdjukov, I.F. - Nyikiforov, V.N. - Perevertajlo, A. Sz.:
Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1917-1957. Szbornyik
dokumentov. Moszkva, 1959.

Pártvezetők beszédei, cikkei:

9. A Kínai Népköztársaság /cikkgyűjtemény/. Szikra, 1950.
10. Mao Ce-tung: A kínai forradalom diadalmas utja. Mao
Ce-tung válogatott beszédei és írásai. Szikra, 1950.

11. Mao Ce-tung Válogatott Művei. 4. kötet. Szikra, 1954.
12. Sztálin: A békéért. 1946-1952. Szikra, 1952.

Feldolgozások:

13. Ábri Gábor: A népi forradalom győzelme Kinában /1945-1949/. Budapest, 1974. MSZMP Politikai Főiskola. Kézirat.
14. Boriszov, O.B. - Koloszkov, B.T.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija 1945-1970. Kratkij ocserk. Moszkva, 1972.
15. Deleyne, Jan: A kínai gazdaság /belső terjesztés/.
16. Az Egyesült Államok távolkeleti agressziója és a népek harca a békéért. Szikra, 1951.
17. Az Egyesült Államok története. 2. kötet. Gondolat, 1964.
18. Fejtő, Francois: Chine - URSS. La fin d'une hégémonie. Les origines du grand schisme communiste 1950-1957. Plon Kiadó. Párizs, 1964.
19. Glunyin, V.I.: Szocialista forradalom Kinában. Kossuth, 1961.
20. Gömöri Endre: Ázsia-Afrika népei Bandungban. Szikra, 1955.
21. Isztorija Kitaja sz drevnyejsih vremjon do nasih dnejej. Moszkva, 1974.
22. Jermasev, I.I.: Kína tegnap és ma. Szikra, 1953.
23. Jurkov, Sz.G.: Peking: novaja politika? Moszkva, 1972.
24. Kapica, M.Sz.: Szovjetszko-kitajszkije otnosenyija. Moszkva, 1958.

25. Kapica, M.Sz.: KNR: dva gyeszjatyiletyija - dve politiki. Moszkva, 1969.
26. Kende István: Forró béke-hidegháboru. A diplomáciai kapcsolatok története 1945-1956. Kossuth, 1970.
27. Lenyinszkaja politika SZSZSZR v otnosenyii Kitaja. Moszkva, 1968.
28. Mehnert, Klaus: Peking und Moskwa. Stuttgart, 1963.
29. Mezsduarodnűje otnosenyija poszle vtoroj mirovoj vojnű. 2. kötet. Moszkva, 1963.
30. Mirovaja szocialiszticeszkaja szisztéma hozjajsztva. 4. kötet. Moszkva, 1967.
31. Mit kell tudni a Kinai Népköztársaságról? Kossuth, 1974.
32. Mjakin, A.: A Kinai Népköztársaság. Szikra, 1952.
33. A Nagy Honvédő Háboru története 1941-1945. 5. kötet. Zrinyi Katonai Kiadó, 1967.
34. Novejsaja isztorija Kitaja 1917-1970. Moszkva, 1972.
35. O kitajszko-szovjetszkoj druzsbe. Peking, 1950.
36. Pommerning, Horst: A kínai-szovjet határkonfliktus. Az egyenlőtlen szerződések öröksége /belső terjesztés/.
37. Prohorov, A.: K vopruszu o szovjetszko-kitajszkoj granyice. Moszkva, 1975.
38. Puja Frigyes: Egység és vita a nemzetközi kommunista mozgalomban. Kossuth, 1969.
39. Dr. Szántó György: Imperialista és antiimperialista stratégia. Kossuth, 1970.
40. A Szovjetunió Kommunista Pártjának története. Kossuth, 1972.

41. Várnai Ferenc: A maoisták utja. Kossuth, 1976.
42. Vnesnjaja politika i mezsdunarodnüle otnosenyija KNR 1949-1963. 1. kötet. Moszkva, 1974.
43. Vnesnjaja politika Szovjetszkogo Szojuza. Moszkva, 1975.

Emlékirat:

44. Vlagyimirov, P.P.: Oszobij rajon Kitaja 1942-1945. Moszkva, 1974.

Polyóirat- és egyéb cikkek, napilapok:

45. Ábri Gábor: A maoista ideológia és stratégia a második világháboru befejező szakaszában. A KKP VII. kongresszusa. In: A maoizmus kritikája. 1. kötet. Magyar Külügyi Intézet, 1975. Szolgálati használatra.
46. Ábri Gábor: P.P. Vlagyimirov: Kina Különleges Területe. Társadalmi Szemle, 1974/7. sz.
47. Ábri Gábor: A szocialista átalakulás kibontakozása a Kínai Népköztársaságban /1953-1957/. Tudományos szocializmus Füzetek, 36-37. sz.
48. Feoktyisztov, V.: A maoizmus nacionalista evolúciójának szakaszai. In: A maoizmus kritikája. 2. kötet...
49. Félix Pál: A Kínai Népköztársaság nagy eredményei az újjáépítés terén. Társadalmi Szemle, 1953/2. sz.
50. Glunyin, V.I. - Grigorjev, A.M. - Kukuskin, K.V. - Jurjev, M. F.: Mezsdunarodnoje kommuniszticeseszkoe dvizsenyije i Kommuniszticeseszkaja Partija Kitaja. Voproszü Isztorii, 1971/8.sz.

51. Hidasi Gábor: A maoizmus antimarxista lényegéről és fontosabb alkotó elemeiről. In: A maoizmus kritikája. 1. kötet...
52. Izvesztyija: 1950-1956.
53. A Kínai Kommunista Párt "átmeneti időszakra szóló általános irányvonala". A Politikai Főiskola Közleményei, 1974/3. sz.
54. Kovalev, E.F.: Maoizm bez maszki. Voproszű Isztorii, 1975/2.sz.
55. Pravda: 1950-1957.
56. Szabad Nép: 1950-1956.
57. A Szovjetunió Kommunista Pártjának harca a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért /M.A. Szuszlov előadói beszéde az SzKP Központi Bizottságának 1964. február 14-i plénumán/. Társadalmi Szemle, 1964/4. sz.
58. Tartós békéért, népi demokráciáért!: 1950-1954.

T a r t a l o m

Bevezetés.....	1. old.
I. A Szovjet-kinai kapcsolatok története a második világháború befejezésétől a Kínai Népköztársaság megalakulásáig.....	5. old.
II. A Szovjetunió és a KNK barátságának megalapozása /1949-1952/.....	16. old.
1. A Szovjetunió és a KNK közötti baráti kapcsolatok kialakítására irányuló első lépések.....	16. old.
2. A Szovjetunió szerepe a KNK népgazdaságának helyreállításában /1949-1952/.....	36. old.
3. A Szovjetunió és a KNK együttműködése a nemzetközi politikában.....	51. old.
A. Kína ENSz-tagsága.....	53. old.
B. A koreai háború.....	57. old.
C. A japán különbéke-szerződés.....	72. old.
III. A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság együttműködése az 1953-1957-es években.....	82. old.
1. A KKP KB általános irányvonala, az első ötéves terv célkitűzései.....	82. old.

2. Az SzKP és a KKP együttműködésének to- vábbi alakulása.....	88. old.
A. Az 1953-1957 között megkötött, gazda- sági jellegű egyezmények.....	88. old.
B. Az első ötéves terv eredményei és a Szovjetunió szerepe a terv megvaló- sításában.....	91. old.
C. A két ország együttműködése a tudo- mány, technika és kultúra területén...	98. old.
D. A Kínai Népköztársaság nemzetközi sze- replése, a Szovjetuniótól való polti- kai eltávolodásának első jelei.....	106. old.
A. A genfi konferencia.....	112. old.
B. A bandungi értekezlet.....	122. old.
C. Az SzKP XX. kongresszusa és a KKP VIII. kongresszusa.....	129. old.
D. A kommunista és munkáspártok moszkvai tanácskozása.....	138. old.
IV. A KKP és az SzKP együttműködésének eredmé- nyei és kérdőjelei 1949-1957.....	148. old.
V. Jegyzetek.....	159. old.
VI. Felhasznált irodalom.....	178. old.

Vélemény

Árva Edit: A szovjet-kinai kapcsolatok néhány vonatkozása
/1949-1957. című doktori értekezéséről

A disszertáció témáját nemcsak aktualitása, hanem ideológiai-politikai mondanivalója teszi fontossá. A négy fejezetre osztott dolgozat a hozzáférhető - elsősorban orosz nyelvű - dokumentumok és feldolgozások alapján tekinti át, foglalja össze és értékeli a szovjet-kinai kapcsolatok alakulását. Bár nem vállalkozik - nem is tartozik szorosan választott témájához - a gazdasági, társadalmi háttér felrajzolására, mégis számottevő utalásokat tesz a kínai fogadalom és polgárháború sajátosságaira is. A szerző figyelemre méltó lépéseket tett a kínai forradalom győzelmének elemzésével, de célszerű lett volna, még ha utalásszerűen is, ha összefüggésbe hozza az európai 1947-48-as eseményekkel. /T.i. az amerikai imperializmus főleg Európára koncentrált ezekben az években./ Az olvasó sok adatot talál a kínai forradalmi erőknél nyújtott sokoldalú szovjet támogatásról. A disszertáció részletesen elemzi a szovjet-kinai egyezmény megkötését, annak nemzetközi politikai fontosságát, a Szovjetunió politikai és gazdasági támogatását. Bemutatja az 1950-es kínai-szovjet tárgyalásokat, és annak kiemelkedő nemzetközi jelentőségét. A szerződésről értékelését árnyaltabbá tette volna, ha összefoglalót ad a polgári, vagy egyéb álláspontokról is.

A disszertáció a dolgozat harmadik fejezetében részletesen tárgyalja a gazdasági, a tudományos-technikai és kulturális együttműködést. Nyomon követi a KNSZ nemzetközi politikáját,

érzékelte a kínai vezetés kezdeti elkanyarodását a proletár internacionalizmusból.

A disszertáció meggyőző és mértéktartó értékelést ad témájáról és hozzájárul korunk egyik legaktuálisabb problémájának megítéléséhez. Egyes kérdésekkel kapcsolatos feltételezései meg-alapozottnak látszanak.

Világos, szabatos tárgyalása és elemzése erőssége dolgozatának. Forrásanyagának esetleges bővítése még tovább növelheti az értékes munka eredményeit.

A disszertációt summa cum laude minősítésre javaslom.

Szeged, 1976. december 14.

/Dr. Varga Lajos/
a tört. tud. kandidátusa